XXIX. ÉVFOLYAM, 2020. SZEPTEMBER

TARTALOM

3–4 **CAIUS LICINIUS CALVUS**
Költők mestere...
Ősz volt, Doria (Versek Kovács András Ferenc fordításaiban)

5 **JÁSZBERÉNYI SÁNDOR**
A Varjúkirály (részlet)

14 **BOZSIK PÉTER**
A kis mackó fia (indiángerillák)

21 **NÉMETH GÁBOR**
Incurable homesick (próza)

29 **KÜRTI LÁSZLÓ**
találkozó (vers)

30 **RÁCZ BOGLÁRKA**
Fölfeslik valami a kéken át (regényrészlet)

34–35 **TATÁR SÁNDOR**
Gigabaki
„Ez az élet egy tivornya" (versek)

36 **LEO PERUTZ**
A svéd lovas (részlet Tatár Sándor fordításában)

42 **ZSELLÉR ANNA**
A rabbi és a bolond esete a sorssal:
Leo Perutz prózai műveinek képzelet- és sorsfogalmáról (tanulmány)

51 **JERICHO BROWN**
Betlehemes
Tündérmese
Látványosság (versek Gerevich András fordításaiban)

52 **VARGA IMRE**
Arckép gyászkeretben (novella)

71 **RÁKAI ORSOLYA**
intermezzo XIV (prima vista, fűzfák, girl talk) (versek)

73 **GURUBI ÁGNES**
Szív utca (regényrészlet)

77 **DOMINIK ŽELINSKÝ**
Használt testek katalógusa (vers Szigeti László fordításában)

79 **ÁDÁM PÉTER**
Tocqueville az önkormányzatiságról (bevezető)

80 **ALEXIS DE TOCQUEVILLE**
A községi rendszer Amerikában (Ádám Péter fordítása)

85 „SZÁMTALAN KENTAUR AKAD A BARÁTAIM KÖZÖTT"
Csányi Vilmos beszélgetése D. Magyari Imrével

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com
SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Száz Pál
palika.100@gmail.com
Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com
Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG
A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †
A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnyai Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028
FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:
oz.kalligram@gmail.com, valamint a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlače; Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava 214; e-mail: predplatne@slposta.sk
Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:
Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín)
Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás / OZ Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19, SK-929 01 Dunajská Streda / Dunaszerdahely [IČO:42291810] és a Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest, Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám: 12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti a Relay Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

CAIUS LICINIUS CALVUS

Költők mestere…

Költők mestere, tarha Gelliusnak
sápadt seggenyalója, görcsbe dermedt
Oppianus, a szűk Demetriusnak
szikkadtabb fenekébe fúrna hírhedt,
álpoétai nyelvezettel álnok,
szottyadt nyelved, a rágalommal ártó,
romlott húsdarabocska, mely megint friss
posztért, s pénzre ehülten, új haszonra
peng, csiklandoz a pártcseléd családok
s pompás Pompeius alfelében éppen –
megtapsolnak a pöffedő kliensek,
s hetvenkedsz, teli tarsolyod kitömték
kétes hírrel a csúcsranyalt hatalmak –
nyelved elvetemült, hazug, lopott szót
szajkóz, szutykos a szád, te szolgalélek –
gennyedt tályoga mételyes koroknak.

Ősz volt, Doria…

Ősz volt, Doria, szél sodort
hozzád, hűvös idő ha egy
véletlen falevélt lehel
rád – válladra lebegtetett,
ejtett hirtelen engem.

Tél jön, Doria, s új tavasz
is hajt téged a fény felé,
tőlem messzeröpít a nyár –
játszin pörget a sors, akár
kockát istenek ujja.

Szólj hozzám, vacsorázz velem,
érezzem szavak ízeit –
nem szeretne a szám, a nyelv
szótlan megkeseredni szép,
némult égiek ajkán.

Kovács András Ferenc műfordításai

Caius Licinius Calvus (i. e. 82 – i. e. 47?) előkelő plebejuscsaládból származó római szónok és költő, Catullus legjobb barátja. Irodalmár barátaival együtt elhatárolta magát Caesar és Pompeius politikai törekvéseitől. A szónoki pályán Cicero vetélytársának számított, az atticista stílus és iskola egyik fő képviselője volt. (Sajnos beszédei, levelei és különféle értekezései teljesen elvesztek – csak apróbb prózai fragmentumai maradhattak fenn.) A fiatal, művelt ifjak körének, a „neóterikusok" néven emlegetett csoportnak irodalomelméleti megalapozójaként is munkálkodott, s közkedvelt költő maradt még az augustusi aranykor idején is. Számos és sokféle költői művének jelentős része mégis elveszett, s mára mindössze 158 verse, illetve 21 verstöredéke maradt ránk.

A Varjúkirály

Egy dög feküdt a holdfényben, a nedves csillagok alatt. Varjak állták körül és ették.

Jeges szél üvöltött a keményre fagyott pusztaságon át.

A tarló végében, a betonút mellett rozsdás, acél hirdetőoszlop állt. Rajta a víztől felhólyagzott tengerkék plakát: „HA MAGYARORSZÁGRA JÖSSZ, NEM VEHETED EL A MAGYAROK MUNKÁJÁT”.

A tanya a tarló másik oldalán állt. Málló, dohos vakolat és a disznószar szaga lengte körül.

A főépületben lámpa égett. Odabent szegényes berendezés: asztal, két szék, az asztalon műanyag terítő.

Vékony, fekete hajú fiú ült az asztalnál, és műanyag palackból pálinkát ivott.

Végül felállt és a hálószobába ment. Az öreg színestévéhez lépett, egy mozdulattal kitépte az oldalából a tápkábelt és a kezére tekerte.

Mezítláb vágott át a cuppogó hideg sárban.

Kitárta az ól ajtaját és belépett. Amikor megszokta a szeme a sötétséget, munkához látott. Egy régi, koszos faládát rángatott ki a sarokból, és az egyik tartógerenda alá tette. Ráállt az egyik lábával, ellenőrizte, hogy elbírja-e a súlyát, majd felállt rá. Szédült az alkoholtól, kitárta a kezeit, hogy egyensúlyozzon.

Úgy állt ott a disznószaros félhomályban, mint egy középkori szent.

Amikor a szédülés alábbhagyott, felhurkolta a kábelt a gerendára. Kétszer is átvezette a gerendák közötti résen, hogy szilárdan tartson. A kábel végéből hurkot kötött, beledugta a fejét, és kirúgta maga alól a ládát.

A gerenda reccsent, ahogy hirtelen ránehezedett a súlya. A fiú rúgkapált. A testnedvei végigfolytak a lábán, a földre csöpögtek. Hosszú perceken keresztül rángatózott a kábelen, az arca feldagadt, a szemei fennakadtak.

Nem hallotta a süvöltő szelet odakint, a varjak károgását. A gerenda reccsenését sem, ahogyan eltörik.

Teste a földre zuhant, a kábel meglazult a nyakán. Tüdejébe utat talált az őszi levegő.

Boldog születésnapot, Csontos Tamás.

★

„Nem szállt ki belőlem a lélek.”
A régies kifejezése annak, hogy életben maradt.
Az első gondolat a fejében. Ennyit is értett rajta. Ritka az absztrakt gondolkodás az ország fekete zsigereiben, a fagyott határvidék gyermekeiben. A lelket sem megenni, sem megbaszni nem lehet.

Az járt a fejében, hogy életben maradt. Hogy mégis foglalkoznia kell azzal, hogy miből lesz pénz élni.

Eddig tartott, amit a nevelőintézettől kapott.

Igaz, a tanya az övé.

Az anyjáé volt. Onnan vágta le kilencéves korában, ahová ő is akasztotta magát.

Nagyon kapart a torka, rá akart gyújtani, de nem volt cigarettája. Káromkodott, amikor erre rájött, elővette a telefonját, és megnézte, mennyi az idő. Be fog zárni a dohánybolt, mire gyalog odaér. Sms-t kapott, miközben éppen megölte magát. Rábökött.

„Boldog születésnapot, Tamás!”

Csabi volt. Igaz, messzebb lakott tőle, mint a dohánybolt, de biztos volt benne, hogy van cigarettája.

Nem is emlékezett rá, hogy születésnapja van. Csabi azonban igen. Mindig ilyen érzelmes fiú volt, már a nevelőotthonban is. Két verés között is mindig figyelt az évfordulókra, meggyőződése volt, hogy számítanak. Azt a meggyőződést sem lehetett kiirtani belőle, hogy végül majd minden jóra fordul.

Már nem emlékezett, hogyan kerültek egymás mellé. Talán az irányítószám alapján. Az ő anyja megölte magát, Csabi szülei börtönbe kerültek. Éveken keresztül mondogatta, hogy amikor kiengedik a sittről az apját, majd Mercedesszel fog érte jönni. De nem jött senki érte.

Együtt voltak a nevelőotthonban, aztán ide jöttek vissza a sárba. Itt költötték el a pénzt, az árvaság nem túl nagyvonalú állami hozományát.

Feltápászkodott a földről, és visszabotorkált a házba. Nem érezte a végtagjait a hidegtől. Nézte a nyakán a véraláfutást a tükörben, majd lemosta magáról a sarat egy edényben. Felhúzta a csizmáját, felvette a kabátját, és elindult.

A szántón lépdelt a keményre fagyott göröngyök között, amíg a betonúthoz nem ért. A szél vörösre pofozta az arcát.

Nézte az emberek csoportját a távolban, akik az ország szíve felé haladtak, a zseblámpák villogását a határsáv tar fái között.

Egy darabig ő is az úton ment, kapucniját a fejére borítva, kezeit a zsebébe dugva a hideg ellen, majd keresztülvágott egy újabb jéggé fagyott tarlón. Ropogva törtek a göröngyök a csizmája alatt.

Végül meddő gyümölcsfák fekete csontvázai közé ért, ahol már ki tudta venni Csabi tanyáját. Nem sokban különbözött a sajátjától. A ház megdőlt kéményéből azonban füst szállt a hidegen szikrázó csillagok felé, és a melegtől homályosak voltak az ablakok, nedvességtől feldagadt kereteikben.

Ahogyan az udvarba lépett, észrevette a varjút.

Kitárt szárnyaival szegezték az ajtóhoz. A fára ráfagyott a vére, de még élt. Gombfekete szemeivel Csontost bámulta.

„Csabi!” – próbált kiabálni Csontos az udvar közepén, de a torkából csak krákogás és suttogás bugyogyant elő. Mozgás támadt a házban, az ajtó kinyílt. Huszonéves, barna bőrű, éjfekete hajú fiú nyitotta ki az ajtót. A szája felett gyér bajusz serkent.

„De jó, hogy eljöttél. Azt hittem, nagyon megharagudtál rám” – mondta.

„Nem” – krákogta Csontos.

„Gyere be a hidegről.”

Csontos leverte a csizmájáról a sarat, amikor belépett a házba. Csabi bezárta mögötte az ajtót. A hirtelen melegtől Csontos szédülni kezdett, minden tagjába belenyilallt a fájdalom. Lehuppant a vaskályha mellett álló fotelbe. Kávé főtt a tetején egy alumínium kávéfőzőben, a szaga megtöltötte az orrlyukait. Csabi két bögrét vett elő, kitöltötte, majd lesütött szemmel Csontos kezébe adta.

„Van egy cigid?”

„Van."

Egy nejlonzacskót vett elő, benne olcsó dohánnyal. Szétszóródva hüvelyek is voltak a zacskóban, és egy műanyag cigarettatöltő. Megtöltött egy szálat és Csontos kezébe adta, majd tüzet adott a kályha mellett heverő gyufával. Csontos köhögni kezdett, de az italtól, már tudott beszélni.

„Sajnálom a tegnap estét" – mondta Csabi.

„Tudom."

Bevillant az előző éjszaka képe, a verekedés a parkolóban. Érezte az öklei sajgását. Nem is értette, hogyan tudta belerángatni Csabi az egészbe. Azt meg végképp nem értette, miért adta neki oda a maradék pénzét, hogy herbált vegyen a városban. Miért gondolta, hogy akár működhet is, hogy a besodort cigarettákat majd szálanként adják el a diszkóban. Csabi azt mondta neki, hogy minden rendben van, mert ismeri valahonnan a kidobókat. Nem is volt gond velük. Azzal volt baj, hogy, mint bármit, amivel pénzt lehet keresni, már ezt is csinálta valaki más. Nem tartott sokáig, amíg három gyerek ki nem rángatta Csabit és rugdosni nem kezdték, mert rontja az üzletüket.

Időben érkezett. Úgy megütötte az egyiket, hogy hallotta az állkapcsának reccsenését. A másik kettővel sem udvariaskodott. Amikor végzett velük, felrángatta a földről Csabit, és futottak. Csak a herbált hagyták ott a nagy sietségben.

„Visszafizetem neked, megígérem" – mondta Csabi.

„Oké."

Tisztában volt azzal, hogy sosem fogja látni azt a pénzt. Csabinak sem volt semmije.

„Miért van a madár az ajtón?" – kérdezte, hogy témát váltson.

„A varjúkirály miatt. Hogy ne vigyen el."

Csabi és a meséi. Egy nép története mesékben. Ezekkel szórakoztatta a szobájukban lámpaoltás után. Hitt is bennük. Ugyanúgy hitt a varjúkirályban, mint szűzmáriaistennekszentanyjában, utóbbiért vetett keresztet minden templom előtt és csókolta meg a kezét.

„Az igazán bűnösökért a varjúkirályt küldi a Sátán" – mesélte suttogva, ahogyan neki is suttogva mesélték. „Kivájja a szemüket és megeszi a szívüket, hogy ne láthassák Istent, és ne érezhessék a Kisjézusnak szeretetét soha. Emberteste van és varjúfeje. A széllel repül és a szentségtelen órán jön a bűnösökért, hogy minden szeretetet kivájjon belőlük."

Csontosnak elképzelése sem volt, hogy milyen szeretetet lehetne még kivájni belőle. Egyedül abban hitt, hogy fárasztó az élet, fájdalmas és szomorú, hogy nem vezet sehová, de meztelen ökéllel védi, hogy el ne vegye tőle senki, mert ez az övé, az egyetlen magántulajdona. Akkor is, ha egyre többször tör rá a megmagyarázhatatlan szomorúság a semmiből, és marad hetekig, hónapokig elviselhetetlenül a nyakán.

Nem hitt Istenben, mert az nem hallgatott a könyörgéseire, amikor próbálkozott. Az ajtóra szegezett varjúban sem hitt, pont olyan haszontalannak gondolta, mint az imádkozást. Arra született, hogy senki se figyeljen rá, és Csabi is erre született, csak ő nem volt hajlandó abbahagyni az álmodozást.

Kinyitotta a vaskályha ajtaját és a cigarettacsikket a lángok közé dobta. A fájdalom sajgássá csitult a testében.

„Nem akarsz betépni?" – kérdezte Csabi. „Maradt egy kevés."

Csontos bólintott. Csabi felállt, a szobába ment, egy kisméretű nejlonzacskóval a kezében jött vissza. Dohányt tett a cigarettasodróra, óvatosan rászórta a port, majd megsodorta a cigarettát, és Csontos kezébe adta. Meggyújtották.

Csontos mélyen leszívta a füstöt, érezte a herbál gyógyszerízét, és visszatartotta a köhögést. Átnyújtotta Csabinak a cigarettát, ő is beleszívott, majd visszaadta.

Csabi megrakta a tüzet. Miközben dobálta a kályhába a fadarabokat, beszélt.

„Arra gondoltam, hogy elmegyek és jelentkezem árufeltöltőnek a Tescóba. Abból majd visszaadom neked a pénzt, amit az én hibámból elbuktunk."

„Persze, Csabi. Napi húsz kilométert fogsz gyalogolni a buszmegállóig a jégben. Hajnalban kelsz és hajnalban fekszel le. Már ha egyáltalán felvesznek. Minket nem szoktak felvenni" – gondolta, de nem mondta ki. Sosem tudta rávenni magát, hogy összetörje a fiú álmait. Valahol irigyelte értük. Csináltak még egy cigarettát.

Érezte, hogy rátelepszik a kémiai tompaság. A szomorúság és a fájdalom elmúlt, csak a fáradtság maradt. Csabi is elcsendesedett. Hallgatta a nyirkos fa sírását és recsegését a kályhában, majd elaludt a fotelben.

★

Hajnal volt, mint mindig ebben az álomban. Tizenöt éve álmodta.
A disznók izgatott matatásának zaja hallatszott az udvarról, és rendületlenül csapkodta az ólajtót a szél. Besütött a nap a ház ablakán.

Álmában mindig gyerek volt, és a szíve kalimpálását érezte először. A jeges rémületét annak, hogy elaludt.

Ha nem etette meg az állatokat, mindig megverte az anyja. Néha akkor is, ha semmit sem mulasztott el. Jobb, ha nem ad okot. Az anyja gyűlölte a világot, a legjobban pedig akkor gyűlölte, amikor ivott. És gyakran ivott. Mivel a világ semmit sem érez, ezért annak okozott fájdalmat és azt verte, amit tudott. A háziállatokat vagy a gyerekét.

Lerúgta magáról a dohos barna takarót, felült az ágyban. A házban csend volt. A sparheltből szálló füst keveredett a bútorok öreg szagával. Kiszállt az ágyból, felhúzta a melegítőnadrágját, majd elindult kifelé. Érezte, hogy megkordul a gyomra, a tűzhelyen álló lábosban még ott volt a tegnapi borsófőzelék. Megbőrösödött már és kiült a tetejére a zsír.

„Előbb az állatok esznek" – jutott az eszébe az anyja mondása. Nem kockáztatta, hogy csörömpölni kezd a lakásban, nehogy felébressze. Kinyitotta a konyhaajtót és kiment az udvarra a kúthoz. Előkereste a vödröket, amiben a moslékot hordta a disznóknak. Két húszliteres rozsdás acélvödör. Mindkettő félig krumpli- és tojáshéjjal, szárazkenyérrel, csontokkal. Bármivel, amit ők nem tudtak megenni. Előkereste a takarmánykukoricás zsákot. Próbálta kihúzni a kúthoz, de túl nehéz volt. A kezében hordta belőle a vödrökbe a kukoricát. Amikor végzett, vizet húzott a kútból. Hosszú perceken keresztül pumpált. Az arca kipirosodott, lihegni kezdett. A csap köpködött, remegett, majd folyni kezdett a víz. Megtöltötte a moslékos vödröket és megállt, hogy fújjon egyet. Az izzadság világos csíkban mosta le a piszkot az arcáról.

Nehezek voltak a vödrök, alig bírta vinni. A moslék kifolyt az oldalukon, ahogyan ment velük az ól felé. Többször megállt, letette őket, majd újra felvette. Acélfülük belevágott a kezébe. Kinyújtott kézzel majdnem a teljes súlyát vitte. Meztelen hátán kirajzolódtak az izmok. A disznóól előtt megállt. Kinyitotta az ajtót, a vödröket megint a kezébe vette, és belépett. Csak a testek mozgását látta odabent, a disznók tömegét. Végül a szeme megszokta a félhomályt. Odalépett a vályúhoz, amikor észrevette az anyját. Az egyik gerendán lógott. Egy piszkos nejlonkombiné volt csak rajta. Lábujjai között átütött a sár, az arca felpuffadt, nyelve kilógott a szájából. Több órája lehetett már halott. A húgy rászáradt a lábára, fekete mellbimbói keményre fagyva álltak a halálban. Kiejtette kezéből a vödröket. A moslék végigömlött a földön, a disznók visítani kezdtek.

★

Nem ébresztette fel Csabit. Felöltözött, majd elindult hazafelé. Az ég neonfehér volt, szállingózott belőle a hó. Porcukorként megállt a fagyott göröngyökön. Beleette magát a csontjaiba a hideg, mire hazaért.

A tanyán kiforgatta a nadrágzsebeit, kihúzta és kiöntötte a fiókokat. Mindig elszórta az aprópénzeket. Azt remélte, talál annyit a házban, hogy vehessen belőle egy zacskó dohányt. Fél óra kutatás után kétezer-ötszáz forintot talált. Ez volt az összes pénze a hónap végéig, ő pedig cigarettára fogja költeni. Muszáj dohányoznia, hogy át tudja gondolni, miből lesz pénze. Be kell mennie a faluba és beszélnie a szociális munkással a közösségi munkáról. Érezte, hogy összerándul a gyomra. Rájött, hogy nem evett semmit lassan egy napja. Fél kiló kenyér volt a polcon. Már penészedett. A konyhakéssel levágta róla a penészes részt és enni kezdte. Ropogott a fogai között a száraz kenyér, mintha követ rágott volna. A szomorúságra gondolt. Hogy mi lesz, ha megint visszajön, hogy hogyan tud ellentartani neki. Csabinak nem volt ilyen baja. Senki sem volt szomorú heteken, hónapokon keresztül úgy, hogy jóformán felkelni sem tud az ágyból, azok közül, akiket ismert. Egyedül ő. Szégyellte magát miatta.

Miközben evett, hangot hallott. Sokadszorra mondhatták odakint, mert hangos kiáltás volt.

„Hello!"

Felállt az asztaltól, a konyhakést a kezébe vette és kiment a ház elé. Tíz fős csoport ácsorgott előtte. Fiatal férfiak, néhány nő. Világos pufidzsekikben voltak, nagy hátizsákokkal a hátukon. Füstölt a leheletük a pusztaságban. Hátrébb léptek a foghíjas kerítéstől, amikor meglátták Csontos kezében a kést.

„Budapeszt?" – kérdezte egy idősebb férfi. Erős szemöldöke és szakálla volt, nagy barna szemei. Azonnal tudta, hogy nem magyar.

„Budapeszt?" – ismételte meg a férfi a kérdést.

„Amarra, ni" – felelte Csontos, és a késsel észak felé bökött a levegőben.

A férfi mondott valamit, amit nem értett, de nyilván megköszönte az útbaigazítást, mert a csoport továbbvonult. Figyelte, ahogyan ponttá zsugorodnak a messzeségben, majd bement a házba a kabátjáért és elindult cigarettát venni.

A Nemzeti Dohánybolt a főút és az Átokházára vezető útkereszteződésnél állt. Satnya nyárfák nőttek az út két oldalán, reménytelenül belefagyva a tájba. Porhó borította a törzsük mellé kiszórt műanyagszemét-halmokat.

Palackos gázzal fűtött bódé volt a dohánybolt. Előtte betonból kiöntött asztal és padok. Amikor megnyitott, a faluban bezárt a kocsma. Azonnal átvette a helyét. Miért fizetne többet az ember a dobozos sörért vagy a felesért, amikor megkaphatja akár száz forinttal is olcsóbban, és megihatja a bolt előtt? Cigarettát amúgy is venni kell.

Csontos leverte a csizmájáról a fagyott sarat, lenyomta a kilincset és belépett.

„Jó napot!"

„Magának is" – nézett fel Lajos a pult mögül. Nem volt egyedül, egy harminc körüli, kopaszodó férfi állt vele szemben és a kávéját kavargatta a pulton álló műanyag pohárban. Csontos érezte a szagát. A férfi felé fordult, látszott a tekintetén, hogy felismeri a fiút. Lacinak hívták, és a falu polgárőrségének a vezetője volt.

„Szebb jövőt!" – mondta.

„Magának is."

„Már azt hittem, valami kurva migráncs jött be."

„Mer' voltak itt?"

„Voltak" – mondta Lajos.

„És mit akartak?"

„Elvenni a földünket, azt."

„Meg kávét."

Laci visszafordult Lajos felé.

„És te kiszolgáltad őket."

„Mér ne szolgáltam volna? Fizettek."

„Majd ha rád gyújtják a házadat, nem fogod őket ennyire szeretni."

„Már mért gyújtanák rám a házamat?"

„Mert ezek állatok. Pesten is megmondták, erről beszél a tévé."

„Mit adhatok?"

„Egy zacskó Sopianae-t."

Lajos felnyúlt a polcra, levette a zacskót és a pultra tette. Csontos leszámolta a pénzt.

„Jó, hogy a magyar embernek még tudsz adni. Nem sokáig lesz így."

„Már mért ne lenne?"

„Mert ezek csak gyünnek és gyünnek. És elveszik a munkánkat. Te nem nézel tévét?"

„De, nézek."

„Akkor minek adsz nekik bármit?"

„Mer' ez a munkám."

Laci feje teljesen kivörösödött, a halántékán lüktetett az ér.

„Nekem meg az, hogy megvédjem ezt a települést. Az országot, a hazát."

„A három embereddel."

„Már úton van az erősítés."

„Milyen erősítés?"

„Majd időben megtudod. Gyere el holnap este nyolckor az Agancsba, önkéntes határvédelmi egységgé alakulunk. Nem jössz el? Kellenek az emberek."

„Megy a fene."

„És maga, fiatalember? Maga sem akarja megvédeni a hazát?"

Csontos hallgatott. A hazát sem megbaszni, sem megenni nem lehet, begyújtani sem tud vele az ember, és papírba sem tudja sodorni, hogy elszívja. A kávé szagától összefutott a nyál a szájában.

„Fizetnek?"

„A polgárőrségi tartalékból napi háromezer forintot. Ez csak jelképes összeg. A haza védelmét nem lehet megfizetni."

„Meggondolom."

„Az Agancsban, holnap este nyolckor."

Csontos bólintott, majd kiment a boltból. Erősen fújt a szél, tépte a fákat odakint. A határ menti erdőben zseblámpák fényei villogtak, mint a vadállatok szemei.

Fél órán keresztül ment a tejes ég alatt, amikor a zsebében megrezzent a mobilja.

„Van cigid?" – kérdezte Csabi sms-ben.

★

Nehezek voltak a vödrök, alig bírta vinni. A moslék kifolyt az oldalukon, ahogyan ment az ól felé. Többször megállt, letette őket, majd újra felvette. Acélfülük belevágott a kezébe. Meztelen hátán kirajzolódtak az izmok Kinyújtott kézzel majdnem a teljes súlyát vitte. A disznóól előtt megállt. Kinyitotta az ajtót, a vödröket megint a kezébe vette és belépett. A sötétségtől a tömeg mozgását látta először odabent, a százharminc kilós testek hörgő és röfögő izgatottságát.

Aztán a szeméből kihullott a kinti napfény, és meglátta az anyját a kötélen. A disznók fel-le rohangáltak alatta, meg-meglökték a lábát, amitől a merev test himbálózni kezdett. Kiejtette a kezéből a vödröket. A moslék végigfolyt a földön. Nem tudott elrohanni. Bámulta anyja testének ütemes ringását a kötélen, és érezte a disznók leheletét a lábán, ahogyan zabáltak körülötte. Csukva volt a szeme, a szárítókötél, amire akasztotta magát, nyikorgott a gerendán. Hosszú másodpercekig bámulta, miközben az ólajtót csapkodta a szél. A holttest egyszer csak kinyitotta a szemét. Egyenesen Csontosra nézett.

Csontos próbált üvölteni, próbált megmozdulni, de egy hang sem hagyta el a száját.

„A gyalázat úton van feléd" – mondta az anyja. A hangja távoli és érzelemmentes volt.

★

Az Agancs csárda üveges ajtaja nyikorgott, amikor bementek. Meleg sárga lámpák égtek a csilláron. A fényük lefolyt a durva faasztalokra. A langyos levegőben a konyha szaga szállt. A falról őz- és vaddisznótrófeák nézték az alattuk vacsorázó embereket. Hétköznap volt, nem voltak sokan. Csontos és Csabi megálltak az ajtóban. Hunyorogtak a fénytől, lehúzták a sarat a lábukról az ajtó előtt fekvő lábtörlőn. Csontos próbálta kivenni, hol vannak Laciék, de a pultosnő megelőzte.

Festett, vékony, vörös hajú nő volt, alaposan végigmérte a két fiút.

„Van asztalfoglalása az uraknak?"

A kérdésében az is benne volt, hogy határozottan úgy gondolja, hogy az ilyeneknek a világon semmi keresnivalója nincs az olyan finom helyeken, mint az Agancs csárda.

„Egy megbeszélésre jöttünk" – felelte Csontos krákogva. Észrevette, hogy a sarokból Laci integet feléjük a kezével. Négyen ültek az asztalnál. Hármat ismert közülük. Laci két emberét már látta a dohányboltban. Fekete katonai nadrágban és pólóban ültek. Harmincas éveiknek a végén járó, kopaszodó férfiak voltak. A búcsún vigyázták a rendet a legtöbbször Lacival, vagy a községház rendezvényein, ahová a kutya sem járt.

A negyedik férfit bámulta, aki kilógott közülük. Egy fejjel magasabb volt a többieknél, a háta széles és izmos, mint a sportolóké. Rövid katonafrizurát viselt. Sasorra alatt hidegen ültek okos, kék szemei. Csontos arra gondolt, hogy egyedül vele nem akaszkodna összse egy az egyben a társaságból. Ismerte a típust. Laci és a barátai azok közé a hőbörgők

közé tartoztak, akik örömmel vonultak fel fáklyával és fekete pincérmellényben a cigánysoron. Hangosak voltak, de ebben ki is merült minden. Ez a férfi azonban más volt. Csontos a zsigereiben érezte a belőle áradó jeges hidegséget.

Laci felállt az asztaltól.

„Nagyon köszönöm, hogy eljöttél, Tamás. Foglalj helyet. Tamás, ugye?"

„Az" – felelte Csontos. „Ha nem baj, elhoztam a cimborámat is."

„Nem, sőt, ebben a szorongatott helyzetben mindenkit szeretettel látunk."

Csontos és Csabi leültek. Amikor a férfiak közelebbről meglátták Csabit, dermedt csend lett az asztalnál.

„Mi az?" – kérdezte Csontos.

„De hát ez cigány" – felelte Laci.

„És?"

„Hogyan védhetnénk meg a hazát az idegenektől egy cigánnyal?"

„Magyar cigány."

„Ez akkor sem járja. Mi van, ha meglop minket, miközben őrjáratozunk?"

„Nem lop meg. Kezeskedem érte. Egyébként meg, ha őt nem veszik fel, én sem megyek."

„Várunk még valakire?" – kérdezte ellentmondást nem tűrő hangon a kisportolt férfi.

„Nem" – felelte Laci. „Sajnos ennyi hazafi van itt."

„Kezeskedsz érte?" – fordult Csontos felé.

„Igen. Jó gyerek."

„Drogoztok?"

„Nem."

„Isztok?"

„Nem nagyon."

„Börtönbe volt valamelyiktek?"

„Nem."

„A külső fenyegetés előbb. Ha magyar cigány, akkor magyar cigány."

„Hát nem is koszos arab" – mondta engedékenyebb hangon Laci. „Mi a neved?"

„Csaba."

„Jól van, Csaba" – mondta, és nyújtotta a kezét. A fiúnak ragyogott a szeme. Kezet fogott Lacival, és a széleshátú felé nyújtotta a kezét.

„Ha megengeditek, akkor a tárgya térek" – mondta. Rá sem nézett Csabira, aki végül visszahúzta a kezét.

„Várj, Ákos testvér, előtte rendelnünk kellene."

„Akkor rendelj."

„Marika!" – kiabálta Laci a pult felé. A pincérnő az asztalukhoz lépett. A köténye ből ragasztott papírnoteszt és tollat vett elő.

„Mi a mai menü?"

„Kalbászos babgulyás és palacsinta."

„Hozzon azt mindenkinek. Esetleg megkóstolhatnánk az itteni barackpálinkát is. Mit gondolsz, Ákos testvér?"

„Én nem iszom."

„Akkor hozzon szódát, Marika."

A pincérnő elment.

Ákos testvér rátámaszkodott az asztalra, a karján kirajzolódtak az izmok.

„Mint azt tudjátok, a határ elesett. A szerbek ide buszoztatják és átterelik az arabokat Magyarországra."

„Igen, ez így van" – mondta Laci.

„Nincs elég rendőr, nincs elég katona, hogy megállítsa ezt a csürhét. Ezért intézett felhívást a Testvériség minden magyar hazafihoz, hogy önkéntesen szerveződjenek határvédelmi egységek."

„Mi pedig jelentkeztünk."

„Mi lenne a munka?" – kérdezte Csontos.

„Fel kell tartóztatni a vonuló hordákat. Meg kell akadályozni a betörést az ország területére."

„Öten? Mégis hogyan?"

„Őrjáratozni kell a határsávban. Megfogni és visszaküldeni a csoportokat, amíg felállnak az új határvédelmi egységek, amiket már szervez a kormány."

„Nem vagyunk rendőrök."

„Ez bizalmas információ, de a városi rendőrfőkapitány tud erről az akcióról. Ha jól vizsgáztok, amint megkezdik a toborzást, hivatalosan is határvadászok lehettek. Egy-két pofon mellé pedig ugye, nem kell rendőrt állítani."

„És te?"

„Én koordinálom az akciót a Testvériség részéről. Nekem fogtok jelenteni."

„És mi van a pénzzel?"

„Háromezer forintot kap mindenki naponta, és egyszeri étkezést itt, aki aláírja a jelentkezést."

„Milyen jelentkezést?"

„A tagfelvételi kérelmet a Testvériségbe. A helyzetre való tekintettel az egyéni mérlegelésemre van bízva, hogy elfogadom-e valakinek a jelentkezését."

Laci felröhögött.

„Hát, öcsém, akkor a jelek szerint te leszel az első cigány, akit felvesz a sorai közé a Testvériség" – mondta és Csabira mutatott.

Ákos testvér nem nevetett.

„Mint mondtam, a külső ellenség előbb."

„Hol kell aláírni?"

„Holnap reggel Laciéknál, Átokházán."

„És akkor felvesztek minket?"

„Igen. De elvárom, hogy tartsátok a szátokat. Nem hiányzik, hogy elterjedjen, hogy a vészhelyzet miatt szemet hunyunk a faji hiányosságok felett. Az meg végképp nem hiányzik, hogy a cigány telekürtölje a vidéket ezzel."

„Miért kürtölné?"

„Mert cigány. Mert ez van a vérében."

„Magyar cigány."

„Ha befogja a pofáját, dolgozhat."

„Mikor kezdődik a munka?"

„Már elkezdődött."

A pincérnő lépett az asztalhoz. A kezében egy nagy öntöttvas bográcsot volt, az asztalra tette, majd egy kosárban fehér kenyeret és két palack szódavizet hozott.

„Lesz még valami?" – kérdezte, amikor végzett.

„Nem, Marika. Majd hozza ki a számlát."

A nő elment.

„Mire vártok? Fogyasszatok, testvérek! Fogyassz te is, cigány!"

Hang nélkül ettek. Csontos figyelte Csabit, ahogyan megilletődve kanalazza a levest, kínosan ügyelve arra, hogy ne egyen gyorsan. Ő nem zavartatta magát. Mire elfogyott a gulyás, elnehezülve pislogott a székben.

„Van még mára valami?" – kérdezte. Elővette a dohányt a zsebéből és cigarettát kezdett sodorni.

„Nincs."

„Akkor mi megyünk."

„Holnap reggel hétkor legyetek ott nálam. Ott lakok a kultúrház mellett. Nagy, piros kapus ház."

„Olyan korán?" – szólalt meg Laci mellett az egyik férfi, és letörölte a zsírt a bajszáról.

„A migráncs nem alszik."

„Akkor holnap" – mondta Csontos és felállt az asztaltól.

„Köszönjük a vacsorát" – mondta Csabi.

Arcon csapta őket a hideg odakint. Csontos átnyújtotta az egyik cigarettát Csabinak és tüzet adott. Némán gyalogoltak egymás mellett a kivilágítatlan éjszakában, melyet csak elvétve tört meg egy-egy autó reflektorának hideg fénye. Az erdőből kiugrasztott őzbakok szeme villant a fagyott tarlón, a tanyák ablakában gyújtott világosság imbolygott a távolban. Még távolabb Átokháza fényei.

A kunok miatt nevezik Átokházának. Ők mondtak átkot a földre és mindenre, ami a földből fakad. Ameddig a szem ellát, itt minden átkozott. Nem terem a föld és nem ellik az állat. Ha fogan valami, hát korcsot fogan.

Így megy ez évszázadok óta, mióta a magyarok úgy gondolták, visszaveszik a pusztát, amit a király a kunoknak adott. A település neve őrzi csak a gyalázatot. A kunok bezúzott koponyái a meddő, homokos föld alatt.

Csontos azonban, a vacsora melegével a gyomrában, nem érezte átkozottnak magát.

Csabi sem. Lefordultak a betonútról, a fagyott szántáson vágtak keresztül. Csabi egyszer csak megszólalt.

„Tudod, még sosem neveztek magyarnak."

„Nem?"

„Nem. Köszönöm, hogy odaálltál értem."

„Azér' ne kezdjé' el ríni."

„Nem fogok."

„Azér csináltam, hogy vissza tudd adni a pénzemet, amit odabasztál. Ha nincs munkád, hogyan is adnád vissza?"

„Visszaadom, istenúgysegéjje."

A szántás végéhez értek.

„El ne aludjá' nekem, mert én magam fojtalak meg, na" – mondta Csontos, és lefordult a tanyája felé. ■■■

Jászberényi Sándor (1980) az ELTE-n hallgatott magyart, művelődésszervezést, arabot, filozófiát és esztétikát, magyar–művelődésszervező szakon szerzett diplomát. 2006-tól kisebb-nagyobb megszakításokkal Egyiptomban él. Többek között tudósított a dárfúri konfliktusról, a jemeni szeparatista mozgalmakról, a 2009-es Öntött ólom hadműveletről a Gázai övezetben, a nigériai lepra- és tuberkulózisjárványról, a 2011-es egyiptomi forradalomról és a líbiai polgárháborúról. A Kalligramnál két könyve jelent meg: *Az ördög egy fekete kutya és más történetek* (2013), *A lélek legszebb éjszakája* (2017). Szeptemberben jelenik meg a kiadónál *A Varjúkirály – Nyugati történetek* című kötete.

Fotó: Hüttner Kristóf *(Menekültek vonulnak a röszkei határ mellett Ausztria felé 2015 szeptemberében)*

A KIS MACKÓ FIA

„Mester, mi az anekdota?"
„Az anekdota? Az anekdota: MINDEN."
(Koan)

„ám én álmomban
továbbra is vezényszavakat kiáltozom
akár a hosszú kések nagyfőnöke
a hátraarcot gyakorolom
a forró prérin
vég nélkül
a kis gerillacsapattal"
(t. o. nyomán)

Elmesélem, *mondja erősen szuszogva, nem bírja*
a hegyi gyalogtúrákat, férfi létére, mondanám,
ha mondanék ilyeneket; síksági a lelkem, fehérlábú,
ahogy az alföldieket nevezi, engem mint hegyvidékit
feketelábúnak hív, a nagyvárosi puhányok a szürkelábúak,
elmesélem, milyen fegyvereket barkácsoltunk
gyerekkoromban: három fegyvert készítettünk,
persze az íjon és nyílon kívül, de az valahogy sose sikerült
rendesen, nem csak nekem nem; kukoricapuskát, csúzlit és dárdát,
a kukoricapuska a legegyszerűbb, kell hozzá egy két centi vastag,
öt centi széles, fél méter hosszú léc, ennek egyik végére
ruhaszárító csipeszt erősítettünk dróttal vagy befőttes gumival
(nekünk duncgumi, hivatalos neve gumigyűrű),
ilyen tudálékos tud lenni, ha belémerül, a végébe két vagy
három szöget vertünk, összefűztünk egy csomó befőttes gumit,
egyik végét a szögbe akasztottuk, a szöget kalapáccsal elhajlítottuk,
a másikat a csipesszel rögzítettük, jó feszesen,
közé raktuk a tengeriszemeket, *a tengerit hangsúlyozza, rám néz*
azúrkék szemével, figyeli, sasolja, ahogy a gyerekeink mondanák,
értem-e a célzást, szememmel jelzem, aztán szavalom:

„ismerek itt a szomszédban egy bunyevác
gabonakereskedőt akinek cápa kapta le a lábát
vidám bácsi csak azt nem szereti, ha fellengzősen
tengerinek találom mondani a kukoricát", amott meg,
mivel lövöldöztek volna, nekik, szegénykéknek a kukoricás
az erdő, bólint, tudomásul vette, folytatja, folyik belőle a szó,
aztán egymás felé rohangálva megnyomtuk a csipeszt,
amely elengedte a gumit és kilőtte a kukoricaszemeket,
gyarló fegyver, pontatlan, fájdalmat nem okoz, senki
nem ismeri el, hogy eltalálták, kivéve, ha szemet, arcot
ért, de az ritka, ezért senki sem akart meghalni, megsebesülni,
úgy meg nem érdekes, nehézfegyverek után kellett kutatnunk,
őzlábak! őzlábak! visítok fel, amerre nézünk, nagy őzlábgombák
nőttek, elhallgat, ámulva néz, mindig te látod meg először, mondja,
mert folyton csak dumálsz, nem figyelsz, válaszolom,
akkor ássuk ki a csatabárdot, kiáltja, és az övén lógó
bőrtokból, ő futrolának nevezi, kihúzza svájci bicskáját,
és a gombák mészárlásába kezdünk; ha sok a gomba,
gyorsan ráun a szedésükre, nem szaladnak el, mondja,
majd megkérdi, nem piknikezünk?, vettél tüzes vizet?,
hogy a picsába ne vettem volna, mondom neki, kipakolok
a hátizsákból: két dekás whisky, sajt, prágai sonka, paprika,
kenyér, vörösbor, borvíz, kis borkánban kovászos ugorka,
megterítünk a palástomon, iszunk, eszünk, csendben
nőnének a gombák, ha nem kezdene újra bele:

A dárdát, ami a pikádó házi formája, mi is veszélyesnek
találtuk, így csak célba dobáltunk vele, a budiajtóra vagy
a villanykaróra rajzolt kört céloztuk meg;
egy húsz-huszonöt centi hosszú, három centi
átmérőjű sima és egyenes faág kell hozzá (söprűnyél is megteszi),
egyik végét kereszt alakban behasítottuk kb.
két centiméternyire, nagykés és kalapács segítségével,
óvatosan, nehogy végighasadjon a fa, a másik végébe szöget
vertünk, a szög fejét harapófogóval levágtuk,
ráspollyal (nekünk ráspó) újra kihegyeztük,
a másik oldali kereszt alakú nyílásba vagy négyágú
csillag alakúra hajtogatott, félkemény papírt illesztettünk
(régi irkáink borítója kitűnő volt erre), vagy pulyka-
és kakastollat dugtunk bele, dróttal rögzítettük,
a tollat jobban szerettem, úgy indiánosabb lett,
baleset azért történt: egyszer *gyújtsunk rá egy békepipára,*
mondja, előveszi dohányzacskóját, sodor magának egy cigit,
szeretem nézni, ahogy komótosan megtekeri,
mire elkészül, én már félig elszívtam az enyémet,
szóval a Gülüszemű nevű szomszédom, akivel mi

csak druszának szólítottuk egymást, a faluban azonban
Gülüszeműnek csúfolták, dülledt, barna szeme okán,
segédmunkásként dolgozott építkezéseken, kitűnően
megtanult kamasz korára focizni, pedig kiskölyökként
csak akadálynak vettük be magunk közé, később jobban
játszott, mint én, végül a felnőtt csapatba is bekerült,
szemfüles fiú volt, gyorsan föltalálta magát,
ahhoz képest, hogy a nyolc osztályt is alig fejezte be,
emlékszem, egyszer eltört a fejemen, valamin összekaptunk,
egy száraz botot, hetekig nem mert kijönni az utcára, ha én is
kint játszottam, lestük egymást, ő, ha ki is ette a fene, csak
biztonságos távolságban a kiskapujuktól, a falusi parasztok
évszázados gyanakvásával figyelt, sokszor kergettem meg,
bosszút akartam állni, de sose sikerült elcsípnem, végül
egy nap, amikor nem találtam senki játszótársat, kibékültünk;
vele történt meg egy építkezésen, hogy türelmetlenül
várta, fúrják mán át azt a kurva falat, pontosabban: szélesítsék
ki a már meglévő vékony furatot, és mehessen ebédelni,
belenézett a lukba, pont akkor, amikor a fúrófej átszakította
a betont, fél szemét elveszítette, az építkezés volt és lett
a keresztje, valahol Békéscsaba környékén, már letelepedési
és munkavállalói engedély birtokában, tarkón ütötte egy
lehulló pallódeszka (foszni, ahogy mi mondjuk),
azonnal szörnyethalt, volt egy gyengeelméjű húga, nemsokára
ő is meghalt, aztán bánatában az anyja, majd az apja is.
szerencsétlen, hűlt helyükön most cigánycsalád
portyázik, tudod, anyámékkal szemben, a sarkon,
hogyne tudnám, ahogy azt is tudom, rettegnek tőlük
a szomszédok, beleérve anyósomékat is, indiánoknak
hívják őket, mondjuk, ez legalább stimmel, ők valóban
Indiából származnak, s azt terjesztik róluk, szántszándékkal
kilökik a gyerekeiket autó vagy bicikli elé, hogy utána
károsultként így jussanak pénzhez, az eszem áll meg,
de hangosan csak azt kérdezem: mi lett Gülüszeművel?,
ja, semmi, mondja, amikor szedte össze a dárdákat,
amikkel nem találtuk el a villanykarót, a Csepella gyereknél
még maradt egy dárda, gondolta, eldobja, de mellément,
és az ott hajlongó Gülüszemű seggibe állt bele, kicsit
visított, de semmi baja se lett, pálinkával leöblítettük,
oszt jónapot, a szülei meg sem tudták, elmondani meg
nem merte, mert akkor kapott volna még a nadrágszíjból is,
épp pakoljuk össze a maradék elemózsiát, amikor éktelen
dübörgést hallunk, mintegy száz méternyire tőlünk egy
szarvascsorda száguld el, érezzük a föld remegését, aztán síri
a csend, ő fölugrik, és indián táncot imitálva kántálni kezd:

Titkos erők, szólaljatok meg!
Nagy Nap, te világítasz a holdban!
Nagy Medve, anyánk, beszélj!
A fiad vagyok.
Megöregedtem,
s te elrejtőzöl előlem.
Jöjj és beszélj,
engesztelődj meg,
ne sújtsa haragod fiadat.
Szemeim elhomályosultak,
karom már gyenge,
de még hű őre vagyok titkaidnak.
Jöjjetek vissza hozzám,
mint ahogy mi is visszajöttünk
erdeitekbe és hegyeitekbe!
A halottak felélednek,
hallom a bölények bőgését.
visszatérnek hozzánk.
Nagy Medve, anyánk, beszélj!
A fiad vagyok.
Megöregedtem,
s te elrejtőzöl előlem…

milyen hülye közel hatvanévesen, itt idétlenkedik
nekem, de ezért szeretem, szerintem most találta
ki az egészet, lihegve huppan le mellém, Thokei-ihto
visszatért, mondja, s megcsókol, visszacsókolok,
na mergem, mondom neki, a gombák nem várnak;
azt bezzeg nem tudta, hogy két kedvenc gyerekkori
regényének (A Nagy Medve fiai, Thokei-ihto visszatér)
írója L. Welskopp-Henrich (1901 – 1979) nő volt
(sosem olvasta el: copyright by Lisolette Welskopp-Henrich,
a Henrichről meg egyből férfira asszociált),
Liselotte már tízéves korában hosszú levelet írt
a mexikói elnöknek, hogy legyen emberséges
a yaqui felkelőkkel szemben, később ókori
görög történelmet tanult a Humboldt-egyetemen
s az elsők között kezdte tanulmányozni az észak-amerikai
indiánok kultúráját, ahogy ma értjük, 1944-től berlini
lakásában egy Rudolf Welskopf nevű kommunistát
rejtegetett, akihez később férjhez ment (ó, az illegalitás
fojtott erotikája), élelmiszerrel és gyógyszerekkel támogatta
a koncentrációs táborokba hurcoltakat; mivel Kelet-Berlinben
maradt, valószínűleg férje hatására, 1946-ban
belépett a Kommunista Pártba, 1960-tól az ókori történelem
professzora, státusza megengedte, hogy külföldre utazhasson,

1963 és 1974 között többször járt Kanadában és az USA-ban,
a dakoták hagyományait kutatta, egyik értelmezője inkább
a nép barátjának tartotta, mint meggyőződéses kommunistának;
tudom, hogy az újságod főleg ellenzéki beállítottságú
értelmiségiekkel foglalkozik: én nem vagyok ellenzéki,
nyilatkozta egy újságírónak, elvtárs vagyok, de kemény
vagyok, hihetetlenül kemény, mint egy macska, ha hinni
lehet a Wikipédiának; alighogy elindulunk, rákezdi újra:

A csúzli (nekünk gumipuska, de hívtuk szerbesen
fratykának, a szerb praćka szóból) elkészítése bonyolultabb;
először is kell hozzá keresni egy villa alakú faágat, azt
lefűrészeled, a két végét késsel, kalapáccsal bemetszed,
szerzel jó minőségű nyersbőrt, levágsz belőle kábé három
centis, léghajóhoz hasonló darabot, kifúrod, és a nyílásba
teszed, majd dróttal rögzíted, lehetőleg rézdróttal, hogy szép
legyen, átfűzöd az ujjnyi széles, kábé 30 centis gumit, három
centit ráhajtasz, és itt kellett a segítség, mert úgy a legjobb
összekötni, ha valaki ezt a gumit összefogva széthúzza,
vastag selyemcérnát tekersz rá, és megcsomózod;
a dobóbőrt, amely egy 4X7 centiméteres ovális bőrdarab,
a gumi szabadon maradt végéhez erősíted ugyanúgy,
ahogy az előbb mondtam, a többiek többnyire biciklibelsőt
használtak, de én nagyapám padlásán találtam piros motorgumit,
arra esküdtem, Ürge nagybátyám kiöregedett Kolibri márkájú
motorbiciklijének hagyatéka, erősebb volt, mint a bicikligumi,
de nem annyira, mint a traktorbelső, amelyet nehezen lehetett
kihúzni, és megdobta a követ, ezért nem volt pontos;
jobb kézben megfogtad a csúzli nyelét, a dobóbőrbe
belehelyeztél egy gömbölyded kavicsot (a lapos
kavics nem jó, pontatlan), hüvelyk- és mutatóujjaddal
összeszorítottad, kihúztad a gumit, céloztál, és lőttél. 8-10
méterről háromból egyszer eltaláltam egy három centis
kődarabot… *itt abbahagyja, nézi a hatást, elvégre nekem*
henceg a lelkem, tisztára olyan lesz, ahogy
öregszik, mint az apja, a Pistatata, akit ifjú
korában Mackónak becéztek, akkoriban kis tömzsi,
fiatal férfi, közel száz kilóval, csilléket tolt napi tíz
órában a verbászi cukorgyárban, ha megéhezett,
evett egy kis melaszt, ezért lett százkilós,
de csupa izom ám!, olyan éle volt a tenyeremnek,
ha valakinek adtam egy pofont, fölrepedt
az arcbőre, dicsekszi olykor, mindig, már ha
bedőlök a konfabulációinak, nagy meseszövő az öreg,
én sosem akartam igazán indián lenni, nyilván azért,
mert Bóni nagybátyámtól, aki Németországban dolgozott

mint vendégmunkás (nekünk gaszterbajter),
ezt is hallottam már, de hagyom, próbálok
a gombákra figyelni, zsigereimben érzem,
kell legyen itt más is, nem csak őzláb, annál is inkább,
mert fenyvesbe érkeztünk, és valóban, felrikoltok,
Bébé, állj meg, ezt nézd!, szemcsésnyelű fenyőtinóru,
amerre nézünk, sárgásbarna gombafejek csillognak,
mintha terjednének, akár a tűz a prérin,
a szűrt napfényben térdre esek, mintha valami apró
gombaistenségek előtt, és bőszen aratni kezdek, mondatai
távoliak lesznek, mint valami messzi-messzi zsolozsma,
egy pillanatra megáll, úgy bámulja a gombamezőt,
mint egy medve, aki óriási lazacot szalasztott el,
de aztán ő is letérdel és gyűjteni kezdi a hadizsákmányt,
de a történetet nem tudja abbahagyni, szóval a bátyámtól
kaptam egy pisztolytartó övet, tiszta bőrből, hozzá egy
krómozott, patronos pisztolyt és bőr cowboykalapot,
én vadölő akartam lenni, nem utolsó mohikán,
hanem nyomkereső, bőrharisnyában a prérin,
természetesen az indiánok nagy barátja, mint Old
Shatterhand, *tudom, miért tette egy mondatba*
a Cooper-pentalógiát, és miért ebben a sorrendben,
egyszer azt találtam mondani, a Bőrharisnya
a harmadik rész, nem a Nyomkereső, de hangosan csak annyit
mondok, gazdag jugoszlávok, ezt a cowboy-felszerelésre
értem, somolygok, ilyenkor mindig ez a válaszom,
elmesélem, mondja, *már-már hörög, épp egy*
meredek kaptatón baktatunk, két-két hatalmas
gombával teli pungát cipelünk, megvan vagy hat kiló,
az indiánozásom végét; a gumipuskázásnak végül
két dolog vetett véget: az egyik, hogy a Triznya-gyereket
Hatujjú Ati (azért hívtuk így, mert rendellenességgel született,
összesen hat ujjal, három-hárommal mindkét kezén,
hüvelyk-, mutató- és kisujjal) szájon lőtte, üvöltve vonult
végig fél Csingágón, végig a 2. utcán, az utcánkon, ömlött
a szájából a vér, trikója, gatyája csupa mocsok a könnytől
és a rászáradó vértől; ebben a Zadrugai Csatában, ahogy
emlegették, nem vettem részt, büntetésben voltam vagy
tanultam valami dolgozatra, a másik bonyolultabb;
mi, kis gerillák, előszeretettel lövöldöztük a távírópóznák
porcelán pipáit, és ez föltűnt az illetékeseknek, kivonult
Batrics őrnagy, rendőri erőkkel, és egy gyűlést hívott
össze az Ifjúsági Otthonban, ahol minden csingágósi lakosnak
jelen kellett lennie, aki 7-17 éves korú fiúgyermeket nevelt,
Batrics őrnagy elmondta a szüleinknek, hogy a távírópózna
kiemelt stratégiai fontossággal bíró, állami tulajdon,

képzeljék csak el, ha háború esetén nem működik
majd a telefon, nem terjed az információ, ami hatalom,
meg ez voltaképpen, ha nagyon akarná, államellenes
cselekedetnek minősülhetne, de nem akarja,
ezért arra kéri a szülőket, intézkedjenek saját
hatáskörben, ne kelljen újra visszajönnie, mert akkor
már nyomozni fog, és jaj a bűnösöknek, ennek okán
aztán anyám hadi ösvényre lépett ellenem, kiásta
pszichológiai csatabárdját („nagyfiú vagy már, 13 éves, stb.”),
összeszedtem hát nyolc gumipuskám, és kicsit pityeregve
az épp elkészült emésztőgödörbe hajítottam, máig emlékszem,
hogyan gabalyodott össze a nyolc nyél a piros és fekete
motorgumival és a nyolc dobóbőrrel, le tudnám rajzolni,
erre felkaptam a fejem, ezt még nem hallottam,
az ember felnőtt fejjel belezuhan a másik életébe,
s másfél évtized alatt azt hiszi, már-már mindent tud
róla, de nem, mindig érik meglepetések az ember lányát,
épp azon morfondíroztam, a tinóru *a* tinóorrú *vagy*
a tomorú, domború *szóból származtatható-e, esetleg azonos*
lehet-e a tinótorty *nevű gombával; mikor hazaérünk, titokban*
megnézem a telefonomon, hány kilométert gyalogoltunk, 13,
rendben, kicsit megmozgattam őlustaságát; feljön a lányom
az unokámmal, Igi indiánüvöltéssel üdvözli nagyapját,
a kérdésre, Igi, mi a jelszó?, kacagva rikoltja, gom-ba!,
Bébé jön, Bébé gye'e, Tito katona, ka'ika, mondja átszellemülten,
ami azt jelenti, vegyék le az ősrégi titós naptárt s rajzoljanak
rá karikákat, sike'űt, hallom még, mikor rájuk csukom a dühöngő
ajtaját, a kis, szaros bennszülöttje, mondom a lányomnak,
s nekiállunk az őzlábak és fenyőtinóruk megtisztításának.

Bozsik Péter 1963-ban született Csantavéren (ExYu, ma Szerbia). Író, költő, műfordító. Az Ex Symposion főszerkesztője. Legutóbbi verseskötete: *Behódolt tartomány* (Forum–Kalligram, 2020). Veszprémben él.

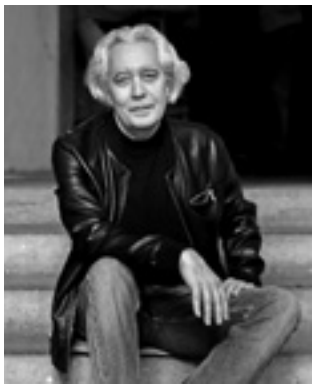

INCURABLE HOMESICK[1]

Éjszaka van

ezerkilencszázhetvenhét nyara? vagy hetvenhaté? akárhogy is, pár órája lerugdostak egy vonatról, vagy inkább levertek róla, gumibottal. álldogáltál, húszévesen, az elhihetetlen bolgár–román határon. ácsorogtál a peronon. időről időre törpék vettek körül, szundi, morgó, hapci, a földből bújtak elő, borzalmas, sápadt, szarszínű egyenruhában, vészjóslóan bólogatva, mint akik nagyjából eldöntötték, mi fog néhány apró, ügyrendi részletet tisztázó megbeszélés után következni. egy pillanatra fölmerült, hogy egy román (vagy bolgár?) börtönben fogod végezni, de elhessegetted a gondolatot, ■ *a róka, amint megpróbálja lerágni a hátsó lábát* ■ inkább vigyorogtál, önvédelemből. nagyjából a legrosszabb változat. elhúztak valaki illetéktelent a peronon a gonosz törpék, úgy, hogy a lába alig érte a földet, lassan, komótosan vonszolták, nehéz lehetett, mert nem volt magánál, félig agyonverhették az állomás aluljárójában. végül a lengyel vonatparancsnok ún. „higgadt fellépése" mentett meg. „tengerésztiszt" volt „hófehér díszegyenruhában?",[2] esetleg pinkerton hadnagy?,[3] nem, inkább egy jumbo jet felelősségteljes kapitányára emlékeztetett, aki reménytelen körülmények között is sikerrel hajtja végre a kényszerleszállást. kövesse hálám a sírig. állítólag azt mondta a törpéknek, hogy bolond vagyok, pontosabban elmebeteg, amit éppen az bizonyít, amiért végezni szeretnének velem, hiszen ha normális volnék, nyilván nem mertem volna megütni őket. ■ *„Polak, Węgier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki."* ■ nem ütöttem meg a törpét, persze, egyáltalán nem, valójában úgy esett a dolog, hogy nyugodtan aludtam a legfelső ágyon, amikor felgyulladt a villany, és egy, később vezértörpének bizonyuló alak elkezdte kiszórni a cuccainkat a vonatfolyosóra, majd, amikor végzett, tettlegességhez folyamodott, és a szerelmemet kezdte kifelé rángatni a kupéból. valahogy el akartam érni, hogy amit csinál, azt sürgősen hagyja abba, levettem tehát a tányérsapkáját. pillanatnyilag jó ötletnek látszott. megállt a film, kimerevedett. a törpe abbahagyta a pakolást.

1 A szöveg a MAČ 2020 irodalmi fesztiválra készült, és megjelent cseh fordításban a fesztivál antológiájában.

2 © Hajnóczy Péter

3 © Luigi Illica és Giuseppe Giacosa, John Luther Long nyomán.

visszaejtettem a sapkáját. erre már az ész is megállt a fejében. fölnézett, hitetlenkedve, aztán kirontott a fülkéből, hogy alkalmas helyen kidolgozza, minek hogyan ne legyen jó vége.

mondhatom-e, teljes szívemből, hogy akkor, hetvenhat vagy hetvenhét nyarán, *HAZA*kívánkoztam a rúszei határállomásról?

■ *butch cassidy sundance kidnek: menjünk ausztráliába! sundance kid: á, messze van. mire cassidy: mitől?* ■

gyakorlatilag minden rettenetes magyar[1] lakásban lebegett egy rettenetes porcelán hal a magyar tévék tetején, rettenetes búsuló magyar juhász görnyedt lakkozott fából a könyvespolcon, ha és amennyiben volt könyvespolc, és persze rettenetes magyar huszár feszített a tálalón, szintén porcelánból, porcelán kardjának élét vizsgálgatva a törékeny örökkévalóságig

csipketerítőt terítettek a magyarok a tévé tetejére, föltehetően benne volt a gyári leírásban, esetleg eleve csomagoltak egyet belőle a tévésdobozba, a csipke kötelezően kicsit belógott a képbe, kitakart egy darabot a kék celofánból, ami a magyar eget volt hivatva jelképezni

sokáig tilos volt, ami perpillanat kötelező. ezerkilencszázhetvenhárom március tizenötödikén a petőfi[2]-szoborhoz mentünk a barátommal, lehettünk amúgy talán kétszázan, ünnepelni jöttünk, vagyis hát inkább siratni, úgymond, a magyar szabadságot. az előző évben ugyanezt az ünnepet szétverték a rendőrök. a szobrot tehát két zsuppkocsi fogta közre, elővigyázatosan. ideális kompozíció. az volt kidolgozva, hogy ha szól, ellépek balra. a barátom ugyanis mögöttem állt, a nouvelle vague-ból kölcsönzött ballonkabátjában, ■ *second hand belmondo* ■, előhúzta a fényképezőgépét a kabát szárnyai alól, mint egy smith and wessont, exponált, majd ugyanazzal a mozdulattal el is tüntette a bűnjelet. jó volna, ha meglenne az a kép, jó volna, de nincs meg, csak a fejemben, ott is halványul, fakul, kifehéredik, és átadja a helyét egy másik képnek, ami ugyanott készülhetett volna, ha úgy tíz évvel később van nálam egy fényképezőgép, petőfire akkor két ballonkabátos vigyázott, a barátom egykori outfitjéhez képest azzal a figyelemre méltó különbséggel, hogy ezeket a ballonokat viszont pedánsan beövezték, néha jött valaki, és letett egy szál virágot, vagy leszúrt a költő szobrának talapzatát körülvevő virágágyásba egy nemzeti színű papírzászlót. a felpuhuló diktatúrában jártunk, tehát ezúttal nem vertek, nem, hanem, amint az önkéntes emlékező távozott, a ballonok rejtekéből egy apró vörös zászló legott a frissen érkezett mellé került

innen el!, ahogy franz kafka mondja

■ *gondolatkísérlet: hogy ez az „innen el!”, ez volna a HAZA* ■

legyen, mondjuk, hatvanhét, egy évtizeddel korábban. mész föl, a nagyszüleid pannónia utcai házában, budapesten, mész fölfelé a lépcsőn a harmadikról a negyedikre, a deklaszszált elemhez, nevezzük nusi néninek, noha nem föltétlenül így hívták. mész fölfelé, mert meghívott magához, elkért a nagymamádtól, hogy vannak régi újságjai, gyereklapok a harmincas évekből, csinál nekem egy kakaót, és megnézhetem, van belőle egy csomó. rózsaszín púderszagban élni, az milyen? mint akit skatulyából húztak ki, olyan volt a nusi néni, néha megjelent a lépcsőházban, krémszínű, békebeli teveszőr kabátban, szerintem lebegett, meg se érintette a kopott lépcsőket, úgy suhant lefelé, ereszkedett le, felőle nézve nyilván nagyjából a prolik közé, a prolik végeláthatatlan tengerébe ereszkedett, de száraz lábbal kelt át azon, úgy képzelem, nusi néni előtt, ahogy ment az ideiglenesen leninről elnevezett szentistván körúton, effektíve kettévált a *vörös* tenger. mindig tökéletes frizura, ellenállhatatlan dauer, könyékig érő kesztyű, cáparidikül. hol éltek ezek régen? mert most, mint ki-

1 Definíció: sírva vigad. Ti.: a magyar.

2 Petőfi Sándor, magyar költő, sokan úgy tartják, hogy Talpra magyar kezdetű költeményével talpra állította a magyart, mások szerint a magyar már talpon volt, amikor a költő fölszólította.

derült, a nagymamámék fölött, egy cellában, egy cellát utalt ki neki a kommunizmus, effektíve tizenhét négyzetméteres volt, oda kellett a nusinak bezsúfolni mindazt, ami megmaradt a saját, külön bejáratú, polgári magyarországból, már ha ennek a kifejezésnek egyáltalán van értelmezhető jelentéstartománya. az újságokat egy cipősdobozban tartotta. jó pajtás volt az újság címe, ez ismerős volt az úttörők számára gyártott pajtás újság címlapjáról, úgy látszik, azt kellett megfosztani a jótól a fejlődés érdekében, nyilván, mert most, a kommunizmus felé rohamléptekben haladó, „létezőnek" nevezett szocializmus korában már nem volt rá szükség, hiszen a pajtás fogalma immár természetszerűen magába foglalta a jóságét is. mi is lehetett volna más egy kommunista, mint jó, a kommunizmusban egyszerűen nem maradt hely a rossznak, gyakorlatilag internálták belőle, vagyis deportálták, na. magamra nyitottam az újságot, és mackó urat pillantottam meg, szinte azonnal, a máramarosi havasokban. addigi, rövid, ám a szokásoknak megfelelően akkoriban még irgalmatlanul hosszúnak tűnő életemben nem hallottam a máramarosi havasokról, mackó úrról nem is beszélve, mindkettőt alaposan eltitkolták addig. a *máramaros* szó ettől a látogatástól fogva nagyjából meseországot jelentette, homályosan kiderült, ■ *lásd még, töke van a menyasszonynak* ■, hogy ráadásul a *máramaros* valamikor nem is meseország volt, hanem valóságosan létezett. elárulta az élet, nusi néni formájában, hogy ez a *„lángoktól ölelt kis ország, messzeringó gyerekkorom világa"*[1] régen, tehát evolúciós szempontból nagyjából két ezredmásodperccel ezelőtt még háromszor ekkora volt, mint ma. nem volt könnyű ezzel a kétségtelenül merész, ám minden szempontból valószínűtlen állítással megbirkózni. bemész, mondjuk, a földrajzórára, és kinyitod a földrajzatlaszt, és máris birkózol megfele, mert unalmadban nézegetve az ún. domborzati térképet, kiderül, hogy romániában *található* még egy, *tehát* titkos magyarország, szaggatott, piros vonallal körbekerítve, úgy hívják, hogy magyar autonóm terület. mire megszoknád, hogy ott van, eltűnik, valaki elvtárs észrevehette, nyilván, és kiiktatták a térképből. magyarország attól fogva valahol az elgondolhatatlanban tartózkodott

irredenta mackó!

irredenta, mégis joviális, egyáltalán nem látszik veszélyesnek, hosszú szárú tajtékpipát szörcsögtet. elvannak ezek, mint a befőtt, ott a máramarosi havasokban, kicsit hőbörgött a mackó, biztos, de aztán megtalálta a helyét a rusztikus tornácon, az irredentizmusban

„csonka magyarország nem ország, egész magyarország[2] mennyország!"

dugó dani, beszarás, tényleg! ne csináld már

azt hiszem, márainál[3] olvastam valahol, hogy az ún. ostrom vége felé ül a nagypolgári elem a magányos budai villájában, a könyvtárszobájában, azt képzelem, hogy éppen fölbont valami borítékot az elefántcsont nyelű papírvágó késével, szavam ne feledd, szóval, bontja fölfele a borítékot, amikor megnyikordul a szalonban a tölgyfa parketta, és *kisvártatva*, noha ez talán ebben az esetben nem a legpontosabb kifejezés, belép a könyvtárszobába egy szovjet tiszt, köszön, természetesen franciául, majd odalép a könyvespolchoz, leemel egy tetszőleges könyvet, a sötét tréfa kedvéért, legyen ez, mondjuk, a háború és béke, viszont német fordításban, felüti, belelapoz, pár mondatot elolvas, aztán visszateszi a helyére, elnézést kér a zavarásért, tiszteleg és távozik, és akkor a nagypolgári elem, egy egészen rövid, tulajdonképpen az esemény súlyát tekintve elhanyagolható idejű tűnődés után, kihúzza az íróasztala fiókját, előhúz belőle egy csinos kis browningot, és főbe lövi magát

■ *gondolatkísérlet: a HAZA lefordíthatatlan szójáték* ■

---

1 Radnóti Miklós, magyar költő, tarkónlőtték. A vers címét már nem tudom. Ne segíts, kötelező olvasmány volt. Egyébként: magyartanár volnék. Tudnom kéne. Ja, meg is van: „Nem tudhatom". Ez a címe.

2 Beszélik, ha a Föld az Isten kalapja, Magyarország a bokréta rajta.

3 Márai Sándor, magyar író, nyolcvanhat éves korában leckéket vett lövészetből, hogy alkalomadtán szakszerűen lője fejbe magát.

„The text should not be commenting on the current political climate and turbulances regarding the nowadays situation, it should rather touch the 'essence' explaining what does the location of birth, native tongue or country means to a particular writer."

ha már itt tartunk, ■ *„essence"* ■, mostanában kétségtelenül a magyarság esszenciájának gondolata foglalkoztat, és perpillanat egy merész fordulattal a székesfehérvári[1] petz kocsmában fogyasztható úgynevezett fülespacal szaftjában vélem megtalálni, harmonikus ízek, a kellő csípősség, selymes, kissé ragacsos állag, a disznó füléből származó enyvnek hála, noha, amint azt nagyszerűen tudjuk, mára többé-kevésbé eltűntek az ősi magyar ételek, a tradicionális magyar konyhának tartott remix, amit a joggal tájékozatlan turisták torkán az ún. magyarosch éttermekben jogtalanul lenyomnak, szerb, török, zsidó, szlovák, román, osztrák stb. elemekből áll, amerikai eredetű fűszerekkel megbolondítva, és bár kétségtelenül pont annyira szórakoztató, amennyire egészségtelen, mégiscsak nagyjából olyan, mintha egy, a szerzői jogi törvények áthágásával rendszerszerűen kacérkodó, kokainfüggő gasztrodj keverte volna ki kétes tisztaságú pultján

■ *gondolatkísérlet: magyarország hiányjel a margón, az üres füzetben* ■

leszállsz a vonatról, várnában, a szerelmeddel, a legjobb barátoddal, és a legjobb barátod szerelmével, és szinte azonnal benézel egy húsboltba, kíváncsiságból. kíméletlen fényben ragyognak a kampók a falon, mintha csak egy szadomazohista szeánsz kellékei lennének. a két eladó makulátlan köpenyben dől a jéghideg csempéknek. üresen világítanak a tárlók. egyáltalán semmit nem lehet kapni. a semmit, az azt jelenti, hogy semmit. egyetlen bögrényi zsírt sem. teljesen üres a bolt,[2] ilyet azért odaHAZA nem basztál, jó, akkor válasszunk talán ismerkedésképpen egy közértet, vagyis valami olyat, amit otthon közértnek hívunk

a te szüleid hol születtek, nagymama? rózsahegyen. rózsahegyen? jaj de szép! de az hol van? a felvidéken. a felvidéken? és az hol van? most csehszlovákiában, de akkor az még magyarország volt. ja, értem

■ *erre varrjál gombot!* ■

szavam ne feledd, átmegyünk, és kiderül, hogy a közértben se volt sokkal jobb bolgárnak lenni. egyetlenegy, hm, *dolgot* kapni, de abból aztán van, dögivel, ezerszámra, puha sárga és kék kockák papírdobozban, konkrétan olyan, mintha egymilliárd lepke hulláját gyömöszölték volna a polcokra, csak előbb még, forsriftosan, kicsi kockákat csináltak belőlük. kelet-európai sorskocka, bárhogy fordulhat, mindig ugyanaz jön ki. tényleg, milyen alapon tegyek különbséget az otthon és az otthontalan külföld között? hogy hol mi volt kapható, és mi nem?

■ *intervízió!* ■

minimum öt percig meredtél a képre, nézted az intervízió logóját, vártad az adást, vártad, hogy adjanak végre valamit, mondjuk tízéves vagy, legyen ezerkilencszázhatvanhat, ülsz a műperzsa szőnyegen, az ó utcában, ülsz a szőnyeg szélén, és onnan, alulról nézed az *esedékes* műkorcsolya-világbajnokságot, nézed az úgynevezett – a szpíker nevezi úgy – „magyar kislányt", aki mindig ugyanazzal a zavarba ejtő, ám végső elemzésben kissé kínos „malommal" igyekszik meghódítani a világot, almássyzsuzsinak[3] drukkolsz tehát, hazafias kö-

1 Egykor ún. székesfőváros. Ma már nem az, de a remény hal meg utoljára.

2 Ez a szöveg az ún. kínai koronavírustól való, irracionális léptékű, világméretű rettegés idején íródik, 2020 februárjának végén. Következésképpen, amint azt a feleségemtől tegnap, azaz február 27-én megtudtam, lassan tényleg kiürülnek a magyar boltok, így gyalázza meg a képzeletet a valóság, s válik *szokatlanul* pimasszá.

3 „1980-tól Svájcban él, és Zürichben műkorcsolyaedzőként tevékenykedik." (Wikipédia)

telességből, de hiába, mindig a labanc trixischuba nyer, *javíthatatlanul* tökéletes kötelező gyakorlatainak köszönhetően.[1] ülsz a műperzsa szélén, ülsz az ó utcában, budapesten, nézed az adást, mert külföldről adják, és várod, hogy amikor hátrafelé koszorúznak a lányok, végre kivillanjon egy tetszőleges nemzetiségű bugyi a rakott szoknyácskák alól, sajnos csak fekete-fehérben

■ *gondolatkísérlet: a HAZA ‹öncenzúra›*[2] ■

A HAZA túl nagy fogalom, sajnos, túlzottan magasra kéne szállni, hogy egyáltalán látszszon, ráadásul tériszonyom van, nekem, fájdalom, csak annyi a haza, ami kézzelfogható belőle, amennyit meg tudok érinteni, vegyük például a meggyfát a nagyanyám kertjében, badacsonylábdihegyen, két erős, villás ága nőtt, pompásan nekik lehet dőlni olvasás közben, mintha csak egy karoszékben ülnél, fölmászol odáig, ahol a törzsből elindulnak felfelé az ágak, kényelmesen elhelyezkedsz, és olvasod egész nap a tizenöt éves kapitányt,[3] nagyjából így van a paradicsom elképzelve. néha fölnézel, a levelek között a szemedbe süt a nap, erről eszedbe jut, hol is vagy éppen, fölnyúlsz, megragadsz egy ágat, közelebb húzod, és úgy, anélkül, hogy szárastul letépnéd, a levelek közül kiharapsz egy feketére érett szemet, most írhatnám, hogy az az íz a szádban, ahogy a fanyar megédesedik, az volna magyarország, a fa tövében kapirgáló, perverz szórakozását elhihetetlenül nagyra nőtt lótetűk szétmarcangolásában meglelő ún. kendermagostól[4] eltekintve, de ne, ne mondjam, ne ezt vegyük példának, bárhogy is ajánlgattam föntebb, mert így, a vége felé, az derült ki, sajnos, hogy nekem a magyar HAZA valójában a magyar mondat, tulajdonképpen bármelyik, tőlem akár ez a szörnyszülött is lehet, ami éppen íródik, és alig várja, hogy végezzek vele.[5]

a nagyanyám szeme megsérült, dióveréskor, egy idő után már nem tudta ellátni a ház körüli teendőket, ezért a telket eladta, a mondat elején még „házzá" stilizált, kb. tizenkét négyzetméteres pincét pedig, amiben nyaranta hatan laktunk, a nagyanyámmal, az ún. mostohanagyapámmal és az unokotestvéreimmel, később elnyelte az új tulajdonos által fölhúzott, immár valóban háznak nevezhető épület, a tyúkokat rendszeresen levágtuk, a nagyanyám meghalt, a tizenöt éves kapitányt elvesztettem, a meggyfát régen kivágták, ezt a szöveget pedig olvasószemüvegben írom.

jut eszembe, radnótinál persze még egészen máshogyan van, *„ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj, s nem tudja, hol lakott itt vörösmarty mihály"*, közepesen viccesnek találom, hogy radnóti ebben a kétségtelenül népszerű, némileg azonban giccsesnek tűnő HAZAfias versében még az idegen katonához beszél, a bombázótiszthez, aki, szegény, nem tudja, amit a költő szerint nyilván minden magyar tud, ha álmából fölkeltik, akkor is, ezzel szemben a lelombozó igazság viszont az, hogy most már idelent, a magyar földön se nagyon tudja senki, hol lakott itt vörösmarty mihály, olyannyira nem, hogy amíg ezt a mondatot írom, komolyan elbizonytalanodom, hogy biztosan nem hagytam-e ki a „t" után egy „h"-t a nevéből.

■ *gondolatkísérlet: magyarország a H*[6] *az autók hátulján* ■

---

1 Danke schön!

2 Hommage á Esterházy Péter, magyar író, a leg‹öncenzúra›bb.

3 © Jules Verne (Magyarul: Verne Gyula)

4 „Kendermagos magyar tyúk. Tenyésztése az 1890-es évek elején kezdődött Szolnokon a parlagi állomány kendermagos színű egyedeinek szelektálásával, nemesítésével. Igen gyorsan kedvelt lett a tenyésztők között. Tollazata világos kékesszürke, keskeny, fekete keresztsávokkal. A kakasok színe világosabb. Mivel színe igen alkalmas rejtőzködésre, főként az ország északi részén, a ragadozómadaraktól jobban veszélyeztetett helyeken tartották, de az egész országban elterjedt. Génmegőrző állománya van Hódmezővásárhelyen, Gödöllőn és Keszthelyen." (Wikipédia)

5 Bodoni 72 antikva. Jobb híján, ugyanis eredetileg Tótfalusiból szerettem volna szedni, de azt nem ismeri a szövegszerkesztőm. Tótfalusi *Holland* Antikva. Ez volt az első magyar tervezésű betű.

6 Az tényleg már csak hhhhhhhab a tortán, hogy a kórházat is nagy H-val jelöljük.

„mi a magyar most? – rút sybaríta váz”,[1] például ezt se vörösmarty[2] írta

a magyar igazsághoz hozzátartozik persze, hogy később aztán elmentek a ballonkabátosok, magára hagyták petőfit, szépen sütött nap, maradtam még egy darabig, egy csokor hóvirággal a kezemben, egy másik barátom nevében hoztam, akit annak idején megvertek a rendőrök, néztem a szobrot, és egyszer csak, mint a mesében, valahonnan előkerült egy óvodáscsoport, nemzeti színű papírzászlókkal, óvónéni kíséretében, a néni talán nem volt még húsz, és olyan szép, hogy a napra lehetett nézni, rá nem, mosolyogva figyelte, ahogy a gyerekek a virágok közé szúrják apró zászlóikat, és végül, mintegy jutalmul a jó munkáért, adott nekik még egy feladatot, konkrétan azt, hogy gyűjtsék össze azt a sok szép, piros zászlót

a *csonka* nekem sokáig a hadirokkantat jelentette, persze nyomoréknak[3] hívtuk, ül tehát a nyomorék a jancsiról és juliskáról elnevezett játékbolt mellett, csonka, mert levágták a lábát, szerzett valahonnan egy csontfehér mérleget, talán pont a kórházból, ahol a lába maradt, viszonylag rossz csere, de azért lehet vele kezdeni valamit. egy hokedlin ül a kapualjban, az is fehér, és ha jön valaki, a hadirokkant húsz fillérért megméri, milyen nehéz vagy könnyű

elveszteni a lábad a HAZA érdekében

mit lehetett kapni húsz magyar fillérért,[4] egy doboz magyar gyufát, úgy emlékszem, és talán egy magyar zsemlét

a másik *csonka* nem ül hokedlin, inkább két szál összerótt deszkán közlekedik, az alkalmatosság nagyobbfajta gyúródeszkára hasonlít, csak a négy sarkára csapágyat szereltek. a nyomoréknak gyakorlatilag csak az egyik fele van meg, az alsó felétől valakik, máshogyan beszélő, leendő hadirokkantak megfosztották. kesztyűt húzott, ún. *kalauzkesztyű*t, azzal löki magát előre a járdán, szétnyílik a tömeg, de későn veszed észre, ellépsz oldalra, mint a torreádorok, megbillensz, aztán kicsit utánanézel, tulajdonképpen azért, mert nem hiszel a szemednek

eltűntek a hadirokkantak, egyszer csak, eltűntek az utcáról, talán valamikor a hatvanas évek végén, elvesztek a csonkák, és az a kevés is velük veszett, ami addig megmaradt belőlük. újfajta mérlegeket kísérleteztek ki, automatákat, odamész, simán fölállsz rá, bedobsz egy bélást, megméred magad, nem kell többé hozzá senki

annyiféle ország, ahányféle magyar, persze, hogy mi a magyar, azt aztán tényleg elég nehéz meghatározni, az apám apját például némethnek hívták, mint engem, bizonyos képeken hans christian blechre emlékeztet, a halál ötven órájából, németebb már nem is lehetne, apám anyját, a nagyanyámat, taldik margitot két sötét bőrű, apró ember nemzette, ránézésre portugál cigányoknak, esetleg berbereknek látszanak, ehhez képest a taldik nevet belső ázsiában, talán tádzsikisztánban lehet megtalálni, az anyám apja kun volt, a másik nagyanyám horvátországba menekült lengyel kisnemesek leszármazottja, én pedig az életem meghatározó részében titkos zsidónak gondoltam magam

magyarnak lenni nyilván nem vér kérdése

mégis, akkor mit hívhatsz magadban, nyugodt lelkiismerettel, hazádnak, ez valószínűleg nagyon korán eldől: a meggyfámról már volt szó; aztán ott a csobánkai ház meg a kert; az írók boltja a liszt ferenc téren; a szent istván park; a margitsziget, szűkebben a hajós alfrédról elnevezett uszoda a már nem létező teniszpályával; a fizetős strand lellén; a bambi presszó;

1 Hanem Berzsenyi. Berzsenyi Dániel, a legmagyarabb költő. („Embert, lovat átugrálni nekem gyerekjáték volt.”)

2 Utánanéztem. (Szmájli.)

3 A legkevésbé sem korrekt politikailag.

4 Magyar fillér már nem létezik. A legkisebb fémpénz értéke 5 forint.

a mikszáth tér és környéke – bármerre nézek, csupa elmaradó lábjegyzet, de akkor se lennél sokkal beljebb, ha szépen sorban megírtam volna őket.

ahogy öregszel, úgy tűnik el magyarország, eltörlik, kivágják, lebontják, elmarad, nem tartják meg, megszüntetik

a magyar nyereg alatt puhította a húst, állítólag, noha valójában a lova hátát kímélte vele, hogy ne törje fel a nyereg a végtelenül hosszú és kimerítő honfoglalásban, és aztán, hogy kárba azért mégse vesszen, szépen összekeverte az okot az okozattal, nyilván, ezzel körülbelül rá is mutattunk, mennyire hitelesek a magyarokra vonatkozó általános kijelentések

a magyar menekülést színlel, aztán a lóról visszafelé nyilazva végez az segghülye ellenséggel; ha történetesen amerikai vagy, akkor a hátad mögött megy be, ám előtted lép ki a forgóajtóból; a magyar, ha férfi, nyalka, bár hímvesszőjének[1] hossza meghaladja az európai átlagot; szilaj, következetes és nagyralátó; vendégszerető a végtelenségig; a harcban kíméletlen, a szerelemben fáradhatatlan; a nőkkel gáláns; tiszteli nemes ellenfelét, ám a sértést kíméletlenül megtorolja; a magyar, ha nő, konkrétan a világon a legszebb, emellett „meleg szívű, dolgos, derék", és „tőle tudom ezt a mesét";[2] intellektuális képességei lefegyverzők; a testi szerelemben szemérmes, ám példátlanul leleményes, hüvelyének izomzatát *akaratosan* és *tetszőlegesen* mozgatja; mateklecskét megcsinál; törökre pazarul megfőzött forró gulyáslevest önt az egri vár ormáról stb.-stb.-stb., „proletár, folytatnám, de unnád, tudod, hogy nem élsz lazacon".[3]

és mintegy desszertnek a gulyás után: ha történetesen zsidó a magyar, akkor a mindenkori lélekszámra vetítve elképesztő mértékben nobel-díjas

apropó, a kérdés, ami mostanában magyarországgal, inkluzíve a magyarokkal kapcsolatban igazán foglalkoztat, hogy mit csinálsz, mihez kellene kezdened, ha gyilkos, ám ennek ellenére mégiscsak legfeljebb közepesnek minősíthető tréfaként ezúttal a HAZA árul el téged, azaz ha a magyarok többsége az ún. „választásokon" ismételten ugyanabba a velejéig romlott, minden erkölcsi gátlástól mentes pszichopatába és akkor már egy kosszal az őt kiszolgáló, szervilis és szervezett bűnözőkbe helyezi a bizalmát, de, fájlalom, eddig semmi figyelemre méltó ötletem nem támadt a helyes választ illetően

■ *„nyomorúságainkban egyetlen dolog nyújt vigasztalást, a szórakozás. a szórakozás elmulattat, és észrevétlen vezet a halálba. nem tudtunk gyógyírt lelni a halálra, a nyomorúságra, a tudatlanságra. hogy mégis boldogan élhessünk, azt eszeltük ki, hogy nem gondolunk rá"*[4] ■

sajnos, ez a nagy helyzet, tényleg „nagyon sajnálom"[5]

leszálltam tehát a vonatról a nyugati pályaudvaron, hetvenhatban vagy hetvenhétben, az isteni lengyel parancsnok kegyelméből, és mit tegyek, innen nézve, lassan fél évszázad távolából, a lehetetlen változat rémlik föl, az, hogy egyedül voltam, mint az ujjam, pedig egész egyszerűen nem lehettem egyedül, ki van zárva, nyilván velem voltak a társaim, a csajom, a barátom, meg a barátom csaja, nem szálltak le, mondjuk, kelenföldön, mégis, kideríthetetlen okból a fokozhatatlan magány érzésére emlékszem, és arra a felismerésre, hogy bár örülnöm kellene, mert végre HAZAértem, sajnos mégsem tudok, egész egyszerűen kép-

1 Egészen rettenetes szó. Általában ezt használják a magyarok írásban, pedig *A magyar fattyúnyelv szótárá*ban három teljes oldalt tesznek ki a „fasz" szinonimái. „Mely nyelv merne versenyezni véled?" (Én kérek elnézést.)

2 © Fazekas Anna: *Öreg néne őzikéje*

3 © József Attila, magyar költő, vonat elé ugrott.

4 © Blaise Pascal: *Gondolatok*

5 © Nádas Péter

telen vagyok rá, örülnöm kellene, hogy élek,[1] és persze annak is, hogy ha majd meghalok (tréfa), a nevemet hibátlanul írják fölém,[2] satöbbi, örülni annak, hogy végre HAZAértem, örülni, felhőtlenül és aránytalanul, az édes HAZA puszta látványának, az úgynevezett szülővárosomnak, de a szívem üres és hideg volt, éppen, mint a pályaudvar, ahol ember nem járt ebben a rettenetes órában, „kitántorogtam"[3] tehát az épületből, nagyjából úgy, mintha egy másodosztályú katasztrófafilm harmadosztályú mellékszereplője volnék, de odakint is sötét volt, sötétebb, mint amilyenre emlékeztem, végtére is, gondoltam, egy világvárosba érkeztem vissza, azon belül is az egyik legfontosabb főútvonalra, az ideiglenesen marxról elnevezett térre, mitől van ilyen sötét, kiléptem tehát, valami fényre vágyva, csomaggal a kezemben, hogy majd fölszálljak a villamosra, és akkor az egyre sötétebb éjszakában mégiscsak fölfénylett valami a körút túloldalán, egy üzlet neonja, és, tűnjön bármennyire keresettnek és nevetségesnek, az az igazság, hogy nem tudtam elolvasni a cégért, néhány végtelennek tűnő másodpercig nem értettem magyarul, elfelejtettem, és egy idegen szemével láttam a gyerekoromtól fogva ismerős szavakat, pedig hát, ahogy erről már korábban is szó esett, ha valamit, ezt a „félelmetes és nevetséges"[4] és csodálatosan magányos magyar nyelvet, az anyámét tehát, fenntartások nélkül a hazámnak tudtam, de most a két szó, bár vörösen és zölden ragyogott a kietlen éjszakában, az én szememben, ha *múlhatatlanul* rövid időre is, magányos betűk jelentéstelen halmaza lett, úgy kellett lassan kibetűznöm: ZÖLDSÉG–GYÜMÖLCS,[5] ragyogott tehát zölden és vörösen, mint egy visszavonhatatlan ígéret vagy fenyegetés, jobb híján, ha már magyarból megbuktam, hát kibetűztem egy idegen utazó szemével, épp azzal a szenvedéllyel, amellyel most, negyvenhárom évvel később próbálok megbékélni a bizonyossággal, hogy amiképpen eddig, úgy ezután sem fogok semmit a HAZÁból megérteni, végleg egyedül leszek tehát, mint ez a titokzatos magyar cégér ott a fordításban.

Németh Gábor (1956) író.

1 „Ha örülsz, hogy élsz / nem lehet neked túl nagy / öröm az élet" (Tandori Dezső, magyar költő)

2 © József Attila

3 © József Attila

4 © Thomas Bernhard, magyar író. (Tiszteletbeli)

5 Do not translet, please! (NG)

KÜRTI LÁSZLÓ

találkozó

(1)

álmomban, éppen búcsúzol tőlem,
megölelsz, és… ez a szeretet!
arra eszmélek,
mégis, ez hogy lehet? – mikor tudom,
három éve elmentél. haragudtam
rád, megint egy öleléssel itt hagysz.
te már megfutottad mindazt,
aminek a felénél vagyok épp
összetörve, de még idejében mindent
felsöpörsz egy régi vasvödörbe.
meghaltál, mint hiányos puzzle-t,
magamat rakjam össze újra, minta
nélkül és deformált emlékek mentén
egy lehetséges jövőre.

(2)

nagynénim rég eladott lakása
volt otthonod ebben az álomban.
hosszan néztem, a lépcsőházi falak
mitől lettek ilyen mocskosak,
hányan járhattak azóta erre, hogy
ekkora öble lett a lépcsőfokoknak?
mikor beléptem hozzád, nem tudom,
hogy miért, sírtam. de így józanésszel,
visszaidézve a gyermekkor kedves
helyszínét, talán a lakás, vagy
hogy sosem bírtam idegekkel
a nosztalgiát. aztán megkérdezted:
félsz? és hogy fogja maradtam-e
én is a régi, nagy, közös mesénknek?

(3)

mindketten elevenek voltunk,
rettegtél, hogy végleg elveszítesz,
ezzel a nagy halállal… homlokon csókoltál,
hálóing volt rajtad, úgy jöttél ki
velem az üvegfalú erkélyre. mutattad
a régi buszmegállót, meg a két háztömb
közti furnér zöldségest. „azzal a busszal
jövünk majd haza, és kedden, ennél
a bódénál találkozunk!” csakhogy ez egy
harminc évvel ezelőtti panoráma:
se buszjárat, se zöldséges bódé. azóta
várva, majd titkon szorongva félem,
hogy megint szerda, hogy megint elkésem.

Kürti László 1976-ban született Vásárosnamény-ban. Költő, író. A Vörös Postakocsi folyóirat vers-rovatának szerkesztője. Könyvei: *Félszavak* (1999), *Akvárium* (2003), *Alkalmi otthonok* (2007), *Testi misék* (2012), *a csalásról* (2017). Új verseskötete a Kalligramnál jelenik meg *Ahogy én öleltem* címmel.

RÁCZ BOGLÁRKA *regényrészlet*

FÖLFESLIK VALAMI *a kéken át*

Már oldódott bennem a szégyen, amikor a rajztanárunk félrehívott, azon az órán nem voltak elszáradt növények, sem téli táj, Éva néni csak beszélt, negyvenöt kínosan lassú percen át, adottságokról meg készségekről, nem tudtam, hogy nekem szól, akkor sem, amikor kijelentette, mindig meg kell mutatnunk, ha valamiben jobbak vagyunk másoknál. Hátul ültem, mint Kisbéka a lófogúval, a csendesebbek mind ott ülnek, mert onnan lehet a legjobban megfigyelni. Éva nénit csak ritkán szoktam, Gusztáv szerint régen festőnek készült, én sehogy sem tudtam elképzelni, ahogyan hatalmas vásznak árnyékában színeket kever ki, aztán lassacskán hátrasétál, hogy kifürkéssze, mennyire találta el. Szerintem a színek kifürkészése az egyik legfontosabb, én legalábbis szeretem órákig vizsgálgatni, mikor válik a kék áthatolhatatlanná. Néha nem kell, hogy áthatolhatatlan legyen, elég, ha levegős, könnyed, mint az igazi jó családoknál a nyaralások emléke. Éva néninek nem volt férje, sem gyereke, pedig már elmúlhatott harminc, talán harmincöt is. Szeretett szép ruhában járni, finom színű kosztümökben, aznap is ilyet viselt, amikor óra után azt mondta, jó lenne, ha pár percet beszélnénk. Aztán egyszerűen csak megkérdezte, miért nem mondtam neki, hogy szeretek és tudok is rajzolni.

Anyánknak nem volt igazi szakmája, takarítani járt egy általánosba, vagy jómódú családokhoz, heti egyszer egy pszichiáterhez például, Gusztáv ennek a szónak is megmagyarázta a jelentését, olyan ember, aki kitalálja, mit lehet tenni, ha már nagyon régóta vagy kétségbeesett. Amikor kisebb voltam, néha elvitt magával, szerettem a tágasságot, ahogy egybenyíltak a szobák, meg hogy minden olyan magasra nyúlik, a polcok, az állólámpák, jó lett volna megvárni az estét, hogy kicsit még elüldögéljünk a fényükben. Anyánk ilyenkor beszélgetett velem, legalábbis emlékszem, hogy a felmosóvödröt cipelve maga után oda-odaszólt, én nem válaszoltam mindig, mert feszélyezve éreztem magam a hirtelen csevegéstől. Egy idő után már észre sem vette, mint ahogy azt sem, hogy egy másik szobában nézelődöm. Nem nyúlhattam semmihez, de azért jó volt szemügyre venni a tárgyakat. Nekünk másmilyen tárgyaink voltak, elhasználtak, régiek. A nagyszülőktől örökölt étkészletekből egyre több darab hiányzott, vagy apánk törte össze szándékosan, vagy anyánk véletlenül az idegességtől. Később Kisbéka, ha tiltakozott valamiért, azt hiszem, megnyugtatta a tárgyak

zuhanása. Különben a legtöbb tárgyat kaptuk valakitől, a szomszédoktól rengeteg ágyneműt meg törülközőt, nekik nem kellett már, és sajnálták anyánkat, apánk miatt, *nálunk úgysem fér már el,* mondták, hogy ne érezze magát kellemetlenül. Anyánk megköszönte, de én tudtam, hogy majd mégis rosszul érzi magát, ráadásul apánk előtt is titkolni fogja, mert semmit sem fogadhattunk el másoktól. Azt mondta, neki ne pakolják tele a lakását szánalomból limlomokkal. Nem az ő lakása volt, mi csak béreltük, de néha nagyon nehezen jött össze a bérleti díj. Ha a pszichiáter valamiért nem hívta anyánkat, vagy Gusztávnak nem sikerült az üzletelés, kérni kellett, aztán hónapokig rejtőzködni, mert visszafizetni nehezen tudtuk. Tizenkét évesen már tisztában voltam vele, mért nem mehetünk meglátogatni az unokatestvéreinket, és mikor mehetünk majd újból, rendszerint akkor, amikor Gusztáv rendezte végül valahogy a pénzügyeket, amit persze apánknak kellett volna, de őt nem érdekelte a sorsunk, és talán a sajátja sem.

■

Senkinek sem akartam beszélni a rajzverseny díjátadójáról, aztán Gusztávnak mégis muszáj volt, mert megkért rá, kísérjem el őt és Kisbékát délután a neurológushoz. Azt mondtam, nekem aznap hét órám lesz, csak három után érek haza, és tesi az utolsó, fürödnöm is kell utána. Jól jött ki, hogy már két hete kánikula volt, pedig csak most kezdődött a június, mégis már kora reggel átizzadtuk a ruhánkat, Ica néni nem győzött szellőztetni a tanteremben. *Rosszul hazudsz szeplős,* válaszolta Gusztáv, *direkt megnéztem az órarendedet.* Próbáltam rezzenéstelen arcot vágni, amilyet akkor szoktam, mikor Kisbéka érdekében nyugodtnak kell maradni akkor is, amikor apánk ököllel veri a falat vagy az asztalt. Gusztávnak persze nem tudtam hazudni, sokkal jobban ismert bárkinél. *Öt órám lesz,* mondtam, *és utána még az ünnepség az aulában. Miféle ünnepség,* nézett rám gyanakvóan, én pedig még mindig nem mertem kimondani, hogy én lettem az első és most gratulálni fog mindenki, pedig én láthatatlan szeretnék lenni, ameddig csak lehet. *Megnyertem egy rajzversenyt*, böktem ki végül. Gusztáv szélesre tárta a karját, szerintem közülünk ő tudott a legjobban örülni, *ez már valami*, ismételte meg többször, miközben összeborzolta a hajamat. Az öt órát ugyanúgy ültem végig, mint ahogy máskor is, csak az utolsó csengetésnél nőtt gombóc a torkomba. Arra gondoltam, talán ki kellett volna öltöznöm, de csak egy ünneplő ruhám volt, amit eleve utáltam, mert egy kicsit nagyobb volt az én méretemnél. Aztán az is eszembe jutott, ha kiöltözök, az olyan, mintha kérkednék, pedig az áthatolhatatlan kékemen mást nemigen tudtam felmutatni. Sokan gyülekeztek az aulában, a felső tagozatos osztályokból ott volt mindenki, aki pályázott, meg persze a tanárok, köztük Éva néni, most valahogy fiatalabbnak látszott, harmincnál mindenképpen. Nem itt kellett volna lennem, jobb lett volna Kisbékával a rendelőben, megsimogatni az arcát, amikor tiltakozik a vizsgálat ellen. Gusztáv szerint be fogják majd tolni egy hatalmas csőbe, mert amíg bent van, látni fogják, mi történik a fejében. Én félnék, ha az enyémbe belelátnának, azt hiszem,

nem is engedném senkinek. A fiúk űrhajókkal pályáztak, aprólékosan kidolgozták minden részletét. Legalább hat űrhajós képet láttam, másolhatták valamelyik könyvből, Éva néni jól tanította az ilyesmit. Nekem nem jutottak eszembe az űrhajók, pedig apánk egyszer mesélt a Holdraszállásról, Gusztávot gyerekként érdekelte, ha jól emlékszem. Egyre jobban rám tapadt a póló, huzatot kéne csinálni, de senkinek sem jut az eszébe. Most még kisétálhatnék, túl sokan vagyunk ahhoz, hogy feltűnést keltsen, igaz, Éva néni rám pillant néha, én meg őrá, közelebb kellett volna állnom hozzá, vagy legalább Ica nénihez, izzadságcseppek indulnak a homlokomról, meg a hátamról is, mondják már végre ki a nevemet, mert egyre elviselhetetlenebbnek érzem ezt az egészet.

■

Anyánk akkor találta meg a táskámban az oklevelet, amikor elindult a következő tanév. Gusztávtól kérdezte, tudta-e, hogy versenyekre járok. Én a kádban feküdtem, elzártam a meleg vizes csapot, hogy jobban halljam Gusztáv válaszát, de ő csak motyogott valamit az orra alatt. Gusztáv nyár végén kapott munkát, azt mondta, az építőiparban, hajnalban kelt, hamarabb, mint anyánk, és volt, hogy csak este tízre ért haza. Én és Kisbéka este tízkor aludtunk már, csak néha hallottuk, hogy egy óvatos mozdulattal lenyomja a kilincset és egyenesen a hűtőhöz megy, megenni az ebédről félretett maradékot. Hálás voltam, amiért ilyen, hogy mindig mindenkivel kíméletes akart lenni. Kisbéka gyógyszereit is ő váltotta ki, és velem együtt figyelte, csökken-e tőle a rohamok száma. Szerintem csökkent valamennyit, talán kevesebbet nézett álmatagon maga elé, de az is lehet, hogy csak én szerettem volna, ha így van. Anyánk kivárt néhány napot, mire tőlem is megkérdezte, miért nem mondtam, hogy indultam a versenyen. *Nem gondoltam, hogy olyan fontos,* válaszoltam, hogy minél rövidebbre zárjuk a dolgot. Keveset beszélgettünk, nálunk nem volt jellemző, hogy megosszunk egymással bármit is, talán csak én és Gusztáv tettük, de mióta dolgozott, ritkultak ezek az alkalmak. Nem vártam a tanévet, nekem az is elég lett volna, ha egész évben kísérgetem Kisbékát, vagy anyámat a pszichiáterhez, hogy letörölje mindenhonnan a port, én is csináltam vele együtt, a porszívózást is, olyankor a kötelezőket sem kellett megbeszélni, mert túl hangos volt. A rajzkészletemet egyszer sem vettem elő, meg voltam róla győződve, hogy a versennyel minden lezárult, aminek köze lehet a képekhez.

■

Még mindig hátul ültem, amikor Éva néni az egyik szünetben odasétált hozzám, pedig aznap még csak rajzóránk sem volt. Egy irattartót nyújtott át jelentőségteljesen, benne mindenféle papírokkal, én meg csak értetlenül néztem, mit akarhat ezzel. *Pályázatok,* magyarázta, *egészen októberig érvényesek, nézd át, biztosan van olyan, amire szívesen jelentkeznél.* Lefelé néztem, valahová a cipőm és a pad lába közé és nem tudtam megmagyarázni, miért féltem a felkínált lehetőségtől. Azt válaszoltam, megnézem, és közben úgy éreztem, ennél sokkal több mindent kellene mondanom. Azt egészen biztosan, hogy Éva néni, ha festek és a kishúgomra nem figyelek, akkor a fejében olyasmi történhet, amitől meg is halhat. Otthon aztán elővettem, Kisbéka aludt már, apánk is, anyánk a konyhában próbált rendet rakni, Gusztáv pedig még dolgozott. Nem tudtam, akarok-e még valaha festeni. Talán csak azokról a dolgokról nem akartam, amik a papírokon szerepeltek témaként, a Földünk, meg a természet, meg a jövőnk. Aztán a képzeletbeli lényekről mégiscsak akartam.

■

Reggel még eszembe sem jutott, hogy iskola helyett a parkba is mehetnék. Még nem lógtam sohasem, a hátul ülők sosem lógtak. A park a közelünkben volt, mikor kicsi voltam, egyszer eltévedtem benne, mert Gusztáv másra figyelt, én meg folyton lemaradoztam, hogy összegyűjtsek mindenféle növényt meg kavicsot. Mikor felálltam egy hatalmas fa mellől, teljesen egyedül voltam, csak álltam és elképzeltem, hogy az aljnövényzet lassacskán felfut, egészen a homlokomig, beborít és én soha többé nem mozdulhatok. Nem tudom, meddig

állhattam így, Gusztáv végül visszafordult, láttam az arcán, hogy ő is fél, neki nem kellene félni, én legalábbis nem akarom. Először vinni akartam a rajzkészletemet, aztán eszembe jutott, hogy nem kéne feltűnést kelteni, hétköznap van és iskolaidő, én még csak tizenkettő vagyok, szeretném megfesteni a képzeletbeli lényeket, ezért megyek igazából, csak nem merem kimondani, Ica néni óráin nem lehet, még akkor sem, ha leghátul húzom meg magam. Egy grafitceruzát és egy papírlapot vittem, a színeket meg a többit később is ráér, Gusztáv talán tud szerezni igazolást, ha elmondom neki a mai napot. Másnak nem akarom elmondani, Éva néninek sem, szerintem biztosan megkérdezné, mért nem lehetett iskola után festeni, és erre nem tudnék mit mondani. Éva néni, ha elég bátor lenne, soha többé nem kérdezne semmit senkitől, hanem fogná magát és felmondana, és addig ki sem tenné a lábát a lakásából, amíg meg nem alkotná a legzseniálisabb képeit. A park szokatlanul üres volt, csak néhány kutyasétáltató lődörgött unottan, aztán ők is eltűntek, mintha tudták volna, hogy megzavarnak a vázlatban. Kilenc óra múlt valamivel, elkezdődött a második óra, nekem matematika, Kisbékának talán olvasás. Ha lehunyom a szemem, sok mindent el tudok képzelni, de csak létező dolgokat, Kisbéka éles tekintetét, anyánk mozdulatait, ahogyan kapkod éppen, régen történt már, mikor teljesen benőtt az aljnövényzet, de még az is lehet, hogy azóta ott állok, mára teljesen közönyösen és érzéketlenül. Az előző képemen szereplő alakokra gondoltam, szeretek az elrugaszkodásra gondolni, hogy van olyan pillanat, amikor eloldódhatsz, az elején félelmetes és kétségbeejtő, de később egész jó lesz. Megrajzoltam újra az elrugaszkodókat, nemcsak az elúszó testrészeiket, hanem mindenüket végre, nyúlánk termetűek lettek, legjobban a lábuk látszott hosszúkásnak, a kezük nem, mert az eleve nem volt, helyette olajosan fénylő szárnyak, amikhez majd a legmélyebb feketét fogom használni, ha hazaértem. ■■■

Rácz Boglárka (1986) író, költő, tanár, Budapesten él, legutóbbi verseskötete a *Kyotóban már tavasz van* (Kalligram, 2014), első regénye a tavaly megjelent *Végpóz* (Kalligram, 2019).

Gigabaki

Előttem szolgáim? a századok?!
Babits nyomán

Előttem szörnyű századok –
És ebből ki sem mászhatok,
Nem ismervén az elmúlást;
Megmenthetek, lásd, bárki mást
(Bár korántsem ártatlanok
tán még ők se: az állatok)
Bárki élőt megválthatok –
Árvíz, pestis vagy áltanok
Vagy bármi fenyegesse őt,
Meghalhat jókor vagy idő előtt,
Szólván: nem kéri, köszöni;
Már ő inkább csak kiszökik,
Jövő hálójából kibúj',
Úgysem ígér jót semmi új;
Biztos révként a semmi vár,
Nem aggaszt vírus, téli nyár,
S nyalhatnak ***ott*** *a zsarnokok –*
Nem rettegek, nem harcolok.
Mindezt mondhatja, s földbe tér,
Mint lyukba bú apró egér.

Le csak én nem falcolhatok,
El nem téphetek kórlapot,
Se láncot le nem rázhatok,
Sosem leszek szív-, rákhalott –
Csak a képembe vigyorog
A milljó elrontott dolog:
Jószándékomra csupa tromf;
Gúnyostor a vélt hatalom.
S lásd, panaszkodnom sincs kinek
– Magam vagyok az „égiek";
Nem üdvözűlök, kárhozom,
Sosem lesz főm a várfokon
Utókorom nem lesz kegyes –
Nem lesz mentség, s nem is keres.

Hogy büntethettem így magam!?
Nem tudtam, milyen ára van
Az öröklétnek? *én?!* hogyan
Tévedhettem – shit! – ekkorát;
Ha vég nélkül csak megy tovább
Mindaz, mi elromlott hamar,
És saját művem fogva tart,
S a jövő túltesz mindenen
(Én csak tudom, hisz ismerem)
Elslisszolni csak délibáb,
Hiszen *vég* nincs, csakis *tovább*
– Körűl borzalmas századok,
S én korty'lom a gyalázatot.

„Ez az élet egy tivornya”

Ez az élet egy cikornya;
Vonalát el, vajh, ki rontja –
Vagy még inkább ki *nem* rontja:
Kinek nincs hamis mennyboltja?
– Üdvöd felé csalóka a
Haladás.
Engedsz téveszmének, görcsnek;
Miért nem vagy, ember, bölcsebb
Annál, hogy vermet magadnak
Magad áss?!

Ez az élet egy vitorla
Vagy szablya, éles, kivonva
– Célhoz repít, előre csak
(Csak ne lásd: a célod vacak,
S nem is röpűlsz, csak vánszorogsz:
Beteg nyű.)
Te itten csak ujjongj, vigadj;
Ne firtasd, hová mégy, ki vagy
– Egy a fontos: ki ne ess a
Szerepbű'!

Ez az élet egy sziporka
(Még hunyorg? vagy eltiporva?)
Karcos bor ez? vagy kéj-zamat?
Nagy bukta? vagy nagy pénz s kamat?
Szorongsz, de hogy elfeledd, van
Maszkabál.
Hamu alatt remény izzik:
Máskor, máshol jobb tán, mint itt.
Ez az élet öl (hurok) vagy
Szalmaszál.

Tatár Sándor (Budapest, 1962) József Attila-díjas költő, műfordító. Legutóbbi verskötete: *Bejáró művész* (2007).

A svéd lovas

Két hónappal gyermekének születése előtt történt, hogy amikor éjfélt ütött az óra, Maria Agneta felébredt, s utána sehogy sem tudott újra elaludni. Érezte, hogyan mocorog testében a gyermek; Maria Christine lesz a neve, ha lány lesz, és ő lányt akart; álmaiban már látta is a kicsit fehér tafotaruhában, fekete-fehér sapkával a fején átszaladni az udvaron, és ha a ruhájába belegabalyodva botladozni kezdett, a béresek és a szolgálólányok szívből nevettek és odaszaladtak hozzá, de még a libák és a kecskebakok az udvaron, ők is velük nevettek. És ahogy Maria Agneta lehunyt szemmel, mosollyal az ajkán az ágyában feküdt, önkéntelen gondolatok látogatták meg – egy éve, mondta magában, üresek voltak a ládák, nem volt a házban sem vászon-, sem ágynemű, most pedig minden annak rendje és módja szerint folyik, mert immár van úr a háznál, s a fiatalasszony érezte, hogy erős alapokon nyugszik a boldogsága, s ezt meg kellett köszönnie Istennek, minden javak adományozójának. Határtalanul szerette a férjét, s amikor az odavolt a földeken, alig tudta kivárni, hogy hazajöjjön, és ha este meghallotta lépteit a lépcsőn, csak úgy zúgott a fülében a vér a viszontlátás örömétől. A szeretett férfi most ott feküdt mellette. Maria Agneta kissé fölemelkedett fektéből, és fülelt. Kedvese nyugodtan lélegzett, ám éjjel álmában olykor nagyon heves élet tombolt benne, olyankor fel-felnyögött, hadonászott és felkiáltott; minden bizonnyal a királyánál volt ilyenkor a svéd seregben.

A falubeliek és a szomszéd nemesek valamennyien „svéd lovas”-nak nevezték, mert hajnaltól napestig a kék svéd kabátját viselte, amelyben annak idején megjelent az udvarházban. Az emberek azzal gúnyolták, hogy kerüli a napvilágot, nehogy látni lehessen öreg kabátján a foltozás öltéseit. Minden lehető módon takarékoskodott; a keresztelői lakomára, mondogatta, elég pénznek kell összegyűlnie. Maria Agneta azonban titkon mégiscsak vásárolt neki egy lengyelföldről a lipcsei vásárba tartó zsidótól egy kabátra való kék bársonyt; rőfjét fél guldenért. Hadd lássák az emberek az új kabátjában! Csak elmondani nem merte neki, ugyanis amikor egyszer arról beszélt vele, hogy mint nemesembernek tiszteletet parancsolóan kéne mások előtt mutatkoznia, férje így replikázott: – Most, amikor minden asztalos és minden kádár selyemben-bársonyban parádézik, a nemesembernek már csak dacból is a parasztok zsávolyzubbonyát kell viselnie.

Az emberek a faluban pusmogtak és dörmögtek: – Miféle nemesember ez? Ha egy csikót, egy borjút vagy ürüt akar eladni, nincs még egy ilyen mestere az alkudozásnak, egy-egy

krajcáron huzakodik a közemberekkel; hol marad így a nemesi tekintély? – Amikor a svéd lovasnak a fülébe jutott ez a háborgás, csak nevetett: – Mire megyek a nemesemberi tekintéllyel? A tekintélytől ugyan egyetlen tehén vagy disznó sem hízik meg nekem! – Mindazonáltal mégis tiszt volt és nemesember sans reproche[1], és nap mint nap új declaration d'amourral kedveskedett hitvesének, aki repesett a boldogságtól, amikor kedvese lelkecskéjének, angyalkájának és legfőbb kincsének nevezte. Igaz, Christian nem volt immár a hajdani à la mode-gavallér; keményen kellett dolgoznia, hogy kedvükre ehessenek-ihassanak. Nem volt ideje, hogy délidőben vele, legkedvesebb hitvesével étkezzen; a cselédek szobájában ült le egy tányér zablevesre. Naphosszat rajta kellett tartania mindenen a szemét; hol itt volt dolga, hol ott, és gyakran mondogatta: „A birtok urának tudnia kell minden szalmaszálról, amely a jászolba kerül, és minden forgácsról, amely a fatelepen a földre hull."

Maria Agneta nagyon szeretett volna igazi segítsége lenni drága Christianjának, ám cseppet sem volt könnyű mindazt megjegyezni, ami tőle tanult. Tudta, hogy mennyi fát és mennyi rőzsét kell naponta a házba hozatni, azt is tudta, hány pint sörnek kell a vasárnapi asztalra kerülnie, hogy mikor jár a cselédségnek hús, mikor köles, tejleves, lisztkása vagy gombóc, és hogy a gombócot felerészt rozs-, felerészt árpalisztből kell csinálni. De tudott még sok minden mást is, és hogy teljen az idő, szép sorban elmondta magában, úgy, ahogyan Christianjától hallotta.

„A faluban a fogadóst két pár tyúk és öt tucat tojás illeti meg; ennek fejében a felesége tizenegy lepedőt tartozik szőni az uraságnak. Gyerekkoromban a faluban tartott betlehemi játékban a fogadós adta Boldizsár királyt, de előtte is, utána is bőrdudát kellett fújnia az egyik pásztor szerepében; bizony, koromfekete pásztor volt – hogy én mit nevettem akkor! Nem akart lejönni a képéről a rákent korom. A molnár mentesítve van az úrbéri szolgálattól, ám évente négy disznót kell fölhizlalnia. A falu kovácsa tizenegy guldent kap vasvásárlásra és nyolc véka búzát, amiért rendben tartja, megjavítja a földművesszerszámokat; van egy kisfia, kilenc éves, ő pumpálja neki a fújtatót. A ligetek fáival az uraság rendelkezik, azokhoz a molnárnak nincs joga; szilfák és tölgyek, a tölgy pedig, ahogy Christian mondani szokta, nagyszerű fa, akárha sonkát és sültkolbászt lehetne szedni az ágairól. A falubeli asszonyok napi egy krajcárért és a kosztért kötelesek elvégezni az udvari munkálatokat. Egy birka nyíráskor egy és egynegyed font gyapjút ad, egy ürü viszont másfelet. A juhásznak – el ne felejtsem – meg akarom mondani holnap, hogy a tyúkjait a pásztorházban tartsa, ne a birkaistállóban. Egy birka egy nyírásra…, és most miért nem látom a holdat? Biztosan megint köd van odakint. A márciusi ködök nem ígérnek jót; abból lesz, így mondta Christian, száz nap múlva a jégverés. Egyet üt az óra. Rég nem feküdtem éberen ilyen kései órán. Éjjel egy óra volt, amikor Urunkat Pilátus elé vezették. Péter pedig az udvaron állva melengette a kezét a tűznél. Fázom!"

Ráhúzta a vállára a takarót, s ahogy ott feküdt a sötétben, hiába várván az álmot, egyszerre szomorúság és félelem fogta el; olyan érzése támadt, mintha egyedül feküdne a szobában, és Christianja valahol messze tőle és veszélyben volna, mintha lángnyelvek lobognának körülötte, és segítségért kiáltana, s ez a látomás olyan elevenen jelent meg Maria Agneta lelki szemei előtt, hogy kis híján

1 kifogástalan, feddhetetlen *(fr.)*

maga is fölkiáltott félelmében és kétségbeesésében, miközben tudta, hogy férje ott fekszik mellette és békésen alszik, ám őt mégis olyan fájdalom járta át, mint akinek valaki elveszítettért sajog a szíve. – Mi ez? – kérdezte magában összezavarodva. – Búskomorságba estem – de miért? Miért? Hiszen itt van velem… nem; messze van, és segítségért kiált, és nem hallja senki. Isten bocsássa meg, hiszen nem igaz, amit itt beszélek, nem szabadna ilyet mondanom; ez nem helyénvaló. De hát mi van velem, és honnan ez a félelem?

Fölült az ágyban, reszkető kézzel tüzet csiholt, és meggyújtotta a rézlámpás kanócát; a táncolva villódzó fény a mellette fekvő férfi arcára vetült. Nézte az alvót, ahogyan ott feküdt a mellén keresztezett karokkal, de csak nem szűnt a bensejét emésztő félelem. Úgy tűnt neki, mintha valami idegenség volna ebben a mozdulatlan arcban; valami, amit, úgy gondolta, soha nem látott még rajta; egy másik világból való valami; de hogy mi is volt ez, azt meg nem tudta volna mondani.

Jeges borzongás futott végig rajta, és sírva fakadt; csak úgy tolultak egymás nyomába a könnyei.

„Nem máshol van", suttogta benne egy hang, „Itt van velem. De – Isten engem úgy segéljen – egy pillanatig olyan érzésem volt, mintha egy idegen férfi feküdne mellettem. Miként támadhatott ilyen gondolatom? És miért nem tudom megállni sírás nélkül, most, hogy látom. Miért? Miért?!"

Újra a szunnyadó arcába nézett, azt remélvén, vigaszt és megnyugvást meríthet ebből a pillantásból, de minél tovább nézte, annál nehezebbnek érezte a szívét.

S ekkor, mélységes tanácstalanságában és kétségbeesésében, támadt egy ötlete. Eszébe jutott, hogy Margret, aki valamikor komorna volt a háznál, megtanította, hogy lehet alvókkal beszélni. – Vess reá keresztet – mondta Margret –, azután fogd meg jól a bal hüvelykujját; azzal hatalmat nyersz fölötte; azután szólítsd őt Isten nevében, és kérdezd meg tőle, amit tudni vágyol; az igazat kell mondania.

– Hiszen csak játék – lehelte. – Elég ostoba vagyok, tudom, bocsáss meg, Christian. Csak szeretném látni, hogy hazug locsogás az egész, és mert éppen úgy adódott, hogy alszol, én meg itt virrasztok. Sok mesével traktált a Margret, mielőtt elment a katonákkal; azt is állította, hogy aki bekeni a szemét szárnyas egér vérével, látni fogja a levegőben lovagló ördögöt; ez nem igaz, valaki kipróbálta, és nem látott semmit. Én is csak azért teszem most, amit teszek, hogy múlassam valamivel az időt, bocsáss meg nekem, Christian; nem lelek se álmot, se nyugalmat, és rettentő hosszú az éjszaka.

Nyugtalan sietséggel keresztet rajzolt az alvó homlokára, és megragadta bal kezének hüvelykujját. Majd akadozó lélegzettel ezt kérdezte:

– Ki vagy te? Mondd meg nekem, ki vagy! A mindenható Isten nevében: felelj!

Ekkor az történt, hogy az alvó arcának hirtelen elváltozott a színe, s olyan nehezen kezdett lélegezni, mintha súlyos kövek nyomnák a mellkasát. S most szavakat formált a szája, ám néma maradt és összeszorította a fogát, akárha két lény kelt volna birokra benne, az egyik beszélni és vallani akart; a másik, aki hallani sem akart erről, győzött, és csupán egy nehéz sóhaj szakadt föl az alvó melléből.

– A mindenható Isten nevében! – kiáltotta kétségbeesésében Maria Agneta, és, mint aki nem akarja látni az idegen arcot, elfordult. – Ha nem az én Christianom vagy, akkor miért jöttél, és miért mondtad, hogy szeretsz?

Egy pillanatig még tartott a hallgatás, majd nehezen és lassan, akárha álomból, megérkezett a válasz:

– Isten nevében – azért jöttem, mert régesrégtől fogva szeretlek. Attól fogva, hogy először láttalak, ha akarom, ha nem, szeretnem kell.

– Christian! – kiáltotta Maria Agneta boldog megrettenéssel, mert hisz ki más tudott volna így beszélni a valahai napokról. Maria Agneta ránézett a férfira; az kinyitotta a szemét, s kezével végigsimított a homlokán, és ahogyan, még álomittasan, fölült és átölelte asszonyát, Maria Agneta lelkéből elröppent a kétely és a félelem, ahogyan az ébredőnek egyetlen pillanat alatt szertefoszlik álmának kusza zűrzavara.

– Drága angyalom – hallotta kedvese hangját –, te sírtál. Mi lelt?

– Semmi – suttogta Maria Agneta. – Semmi, szerelmem, igazán semmi. Sírtam, magam sem tudom, miért, és már elmúlt. Tudod, amikor boldog az ember, olykor olyan könnyen sírva fakad.

– Aludj, egyetlenem! – biztatta a férje. – Nagyon korán van még, aludnod kell.

Maria Agneta félig már álmában „Igen"-t sóhajtott; most elborította a fáradtság. A svéd lovas kibontakozott az öleléséből, és lesimította kedvese párnáját. A fiatalasszony hátrahanyatlott, és miközben kilobbant a lámpa, kezével a férfi keze felé tapogatózott, majd lecsukódott a szeme.

Ez volt az egyetlen alkalom, hogy fölidéződött lelkében gyermekkori kedvesének valódi képe; ettől az éjszakától fogva e kép összeolvadt ama férfiével, akinek a házastársa lett, s az eredeti kép soha többé nem tért vissza.

Az exaudi[1] vasárnapja utáni szerdán, amikor egy font neki szánt kenyérrel a járni már nem tudó, öreg küldöncasszonyhoz tartva a falu főterén haladt át, akkor lepték meg Maria Agnetát a fájások. Épp annyi ideje volt még, hogy hazaszaladjon és rendbe hozza a haját.

Christiant a földeken kellett keresni. Amikor belovagolt az udvarra, már messziről odakiáltották neki, hogy leány.

A keresztelőre, lóháton vagy hintón, beállítottak a szomszédságból a nemesemberek: az Uechritzok, a Dobschützök, a Rottkirchek, a Bafronok, a Bibranok, cseh földről a Nostitzok, a szász választófejedelemségből a von Tschirnhaus uraságok.

Délutánra megtelt a ház vendégekkel. A hölgyek egy földszinti szobában befőttet és süteményt eszegettek, aquavitet kortyolgatva. A gyermekágyas asszony mellett csak Barbara von Dobschütz maradt, egy hegyesorrú öreg hölgy, aki mindegyre saját vallásos buzgalmáról, Istenről és a szent dolgokról beszélt, ám a maga sajátos módján: pontosan ugyanolyan hangon beszélt Istenről, ahogyan a szolgáival és cselédeivel pörölt.

– Sokszor egyszerűen nincs elég időm, kedvesem – panaszolta Maria Agnetának. – Vasárnap meghallgatni a prédikációt, minden héten egy bűnbánati- és egy Biblia-nap. Alamizsnát osztani, betegeket látogatni, minden istenáldott délután olvasóóra; ebben az évben háromszor olvastam el elejétől a végéig a *Paradicsomkertecské*t és a *Mennyei dicskoszorú*t. Nom de Dieu, az ember megteszi, ami csak telik tőle, hogy kivívja Isten megelégedését. De gyakran bizony csudálatosképpen bánik az övéivel, annyit mondhatok. Összetett kézzel kértem őt…

A svéd lovas lépett nesztelenül a szobába, majd az ágyhoz. A Maria Agneta barna fürtjein viselt fehér csipkefőkötőcskére tette a kezét, és halkan így szólt:

– Szívem legkedvesebb angyala, azért jöttem, hogy lássalak téged és ezt a drága lelkecskét. Lefogyott az arcod, de szép vagy, miként egy nyári nap.

–… hogy az idén kíméljen meg a csúztól – folytatta Dobschütz asszony – És mi haszna volt? A csúz helyett most fejköszvény kínoz. Hogy én mennyit szenvedtem, kedvesem…!

A svéd lovas a bölcső fölé hajolt.

– Lelkecském, te legdrágább, akit az Úr bízott rám… – suttogta. – Ökölbe szorította a kezecskéjét; alszik.

---

1 „Hallgass meg…" A húsvét utáni 6. vasárnap neve az egyházi liturgia introitusa szerint. (Zsolt. 27,7)

És amilyen halkan jött, ugyanolyan halkan ment is ki a szobából, és behúzta maga mögött az ajtót.

– Ha a többiekkel is ezt teszi – mondta sóhajtva Barbara von Dobschütz (mert megint Istenről beszélt) –, akkor nem csodálkozhat, ha maholnap mind kiürülnek a templomai.

Az urak a nagy étkezőteremben ültek az asztal körül; előttük boroskancsók és rosaglióval, spanyolkeserűvel és danzigi snapsszal teli butéliák. A svéd lovas az egész Szilézia legjobb gazdájának tartott Melchior Bafronnal behúzódott egy ablakmélyedésbe, és a jó s a hitvány talaj, a kaszálók hozama, a széna utáni bevétel és a borjak gondozása körül forgó beszélgetés bontakozott ki közöttük, s azon dohogtak, milyen nehéz manapság valamicske hasznot húzni a disznóhizlalásból.

– Ezért tettem én kezdettől fogva inkább a marhatenyésztésre – mondta Melchior Bafron. – A disznó rengeteg kárt okoz; semmi jót nem lehet tőle várni, amíg csak a mészárszékig nem jutott. De nézze csak, öcsémuram, a tehenet!

A birtok ura nem egészen osztotta ezt a nézetet.

– Minden jószág okoz kárt, ha nem úgy tartják, ahogy kell – vélekedett. – Nem járhat rosszul, aki rászán tizenkét véka rosszacska gabonát és tizenkét hetet a sertésre. És ami pénzt azután a szalonnából beszedek, csinos tétel a könyvelésemben.

Az asztalt körbeülő urak időközben az idők folyásáról, a hadilármáról és -eseményekről meg az ellenség jelentette közeli veszélyről folyó társalgásra tértek át. Az a hír járta, hogy az ifjú svéd király, aki seregével Lengyelországban állomásozott, át akar vonulni Szilézián, hogy kiterjessze a háborút a Szász Választófejedelemségre.

– Akkor hamarosan a nyakunkon lesz a drágulás és a járványok – sóhajtotta von Bibran báró. – Az idegen hadinépség átvonulása mindig ilyen rákfenékkel jár.

– Nem lenne akkora csapás nekünk, ha emelkedne a gabona és a marha ára – vetette ellen von Dobschütz uraság. – Jól fizető vevő a svéd király.

– Hogyne, az evangélium szavaival bőkezűen fizet – nevetett az öreg Tschirnhaus.

– Egyesítse bár Lengyelföld és a Szász Fejedelemség úgy az erejét, ahogy az ökröket fogják egymás mellé – kiáltotta lelkesen lóbálva poharát az ifjú Hans Uechritz –, Észak Oroszlánjának akkor sem tud ellenállni. Ahogyan ő diktálta a feltételeket a dán királlyal kötött egyezségben, úgy fogja engedelmességre kényszeríteni a szász választófejedelmet is!

– Koccintsunk, Hans! – hallatta mély hangját von Nostitz uraság, aki sógorságban állt Hans Uechritz-cel. – Élj sokáig, Hans! De megmondom neked úgy, ahogy van: ha én volnék a lengyelek királya, inkább választanám az ördögöt szomszédul, mint a svéd Károlyt. Mert az ördög ellen legalább keresztet vethetek magamra.

– Hallgass! – sziszegte át az asztalon atyafija, Georg von Rottkirch. – Elfelejtetted, kinek a házában vagy? Tornefeld született svéd; a királya pártjára fog kelni. Kötekedni akarsz?

– Nem mondtam én semmit – védekezett von Nostitz uraság, aki a világon mindenkivel békességben szeretett élni. – Az ördög ellen vethetünk magunkra keresztet, a rossz szomszéd ellen nem. Semmi mást nem mondtam. Dehogy akarok kötekedni.

– Nálunk, ahol lovat váltanak a futárok – tudósított az ifjú Tschirnhaus –, hall az ember egy s mást. Beszélik, hogy a svéd király a megszokott lovas szolgálat kétszeresét akarja követelni a nemesektől, a parasztok fiai közül pedig minden hetediket katonának. Úgy hírlik, egészen a szamojédekig ki akarja terjeszteni a háborút, akik Moszkván túl laknak a hóban.

– Egészen addig háborúzni fog, amíg talál hadrafogható embereket – vélte von Bibran báró.

– Én az evangéliumi hőst látom benne, jelen korunk csodáját, és az eljövendők példaképét – kiáltotta a bortól fölhevült ifjú Uechritz olyan hangosan, hogy beleremegett az asztal fölött függő nagy rézcsillár. – Emelem poharam a svéd király győzelmére és örök dicsőségére!

Kelletlenül néztek maguk elé az asztal körül az urak, egyiküknek sem akaródzott csatlakozni e lelkesedéshez, és csak a ház urának kedvéért emelték poharukat. S most a beállott csendben jól hallatszott a svéd lovas hangja, aki épp ezt mondta Melchior Bafronnak:

– A kólika ellen pedig téglazúzalékot adok a malacoknak, egy kis olajban.

Az ifjú Uechritz elnémulva tette le poharát az asztalra. Von Nostitz uraság hátravetette magát a székében, és úgy rázta a nevetés, hogy csúszkálni kezdett a fején a parókája. Ebben a pillanatban kivágódtak az ajtószárnyak, s az egyik libériába bújtatott béres egy elkésett vendéget jelentett be, von Lilgenau bárót.

Az urak fölpattantak, és körbeállták az újonnan érkezettet. Először semmit nem lehetett kivenni a hangzavarból, ám azután von Nostitz úr mély basszushangja mindenki másét túlharsogta:

– Hans Georg! Testvér! Honnan jössz? Már egy éve, hogy utoljára láttalak.

A svéd lovas felállt.

– Semmit sem tudtam a jegyességről és az esküvőről – hallotta a jövevény hangját –, ahogy épp erre lovagolok, utánam kiáltja valaki, hogy itt épp keresztelőt ülnek. Leugrom a lóról, föl a lépcsőn. Tornefeld? Látnom kell! Úgy rémlik, ismertem az apját.

A svéd lovas úgy érezte, egy jéghideg kéz nyúl a szíve felé. Forogni kezdett körülötte a világ: a szoba, a falak, az emberek, a boroskancsók, az asztal. Mintha álmában hallaná von Nostitz uraság hangját:

– Von Tornefeld úr, itt hozom önnek Hans von Lilgenaut; kapitány a dragonyosoknál. A barátom, és alig várja, hogy megismerkedhessen önnel. A mankerwitzi Lilgenauk unokafivére.

– Isten hozta az urat – mormolta a svéd lovas; a padló imbolygott, a poharak táncoltak, a csillár ide-oda himbálózott. A svéd lovas minden erejét megfeszítve állva maradt és kihúzta magát. E pillanatban Maria Agnetánál időztek a gondolatai, aki odaát, a szobában az ágyában feküdt. Vége. Mindennek vége.

Másodszor állt szemben ebben a házban a Haramiákréme Kapitánnyal.

– Ismertem az édesapját, az ezredest – hatolt a füléhez halálos ellenségének hangja. – Abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy Savernénál a parancsnoksága alatt harcoltam.

Saverne? Ez valami csapda? – villant át a svéd lovas agyán. Saverne! Saverne! Honnan ismerem ezt a helységnevet? Azon a napon volt, amikor a malomban ültem; az a másik ezt mondta: „Hallottál Savernéről, testvér; hogy és mint volt ott…"

– Ó, igen – mondta nagy levegőt véve a svéd lovas. – Apám sokat mesélt arról, milyen volt Savernénál harcolni; csupa villámlás, mennydörgés, kiabálás és… Hogy is mondta? – Volt ott ide-oda futkosás, „Előre!" „Vissza!" új alakzatba rendeződés, újra támadás. – Abban a csatában veszítette el a karját.

A Haramiákréme Kapitány soká és figyelmesen nézte a svéd lovas arcát.

– Úgy hasonlít atyjaurára, hogy az szinte már kacagtató – mondta azután, s az ünnepség folytatódott. ■■■

Tatár Sándor fordítása

ZSELLÉR ANNA

t a n u l m á n y

A rabbi és a bolond esete a sorssal

Leo Perutz prózai műveinek képzelet- és sorsfogalmáról

A következő oldalakon azt vizsgálom, mely szempontokra figyelve bizonyulhat aktuálisnak az az irodalmi életmű, amelyet Leo Perutz, az 1957-ben Bad Ischlben elhunyt osztrák író alkotott. Lépésről lépésre arra a következtetésre jutok, hogy nem pusztán azért érdekes jelenünkben is Perutz életműve, mert Tatár Sándor, kiváló műfordító, germanista és költő a 21. század második évtizedében nekilátott az életmű magyarra fordításának, közvetítésének egy új olvasóközönség felé, hanem azért is, mert Perutz prózai munkáinak olvasása felveti a következő izgalmas és feszültségekkel terhes problémákat. Elsőként és általánosságban: a *megélt* élet és a *megcsinált* irodalom viszonyára vonatkozó kérdést, Perutz esetére alkalmazva tehát azt a kérdést, hogy szubverzív, nagyvonalú és a sors sokféle csapásával dacoló életből származhat-e vajon jelentéktelen irodalom? Másodikként a művekben megnyilvánuló sorsfogalom és a Perutz-prózák poétikájának összefüggéseire fogok rákérdezni.

Két életrajzi monográfia is rendelkezésére áll már azoknak a német nyelven is olvasóknak, akik szeretnének megismerkedni az osztrák szellemi életnek ezzel a maga korában központi alakjával.[1] E monográfiák tartalmát – mint ahogy egy emberéletet sem – nem lehet néhány villanásnyi képben összefoglalni. Olvasásuk során mindenesetre kiderül, hogy Perutz kemény, több szempontból hadviselt ember volt: Mars és Vénusz dolgaiban is sokat edződött. Tartalékos gyalogos volt a k. und k. hadsereg 88. számú gyalogezredében, amelyet az első világháború folyamán Szolnokon képeztek ki bevetésre.[2] Az első világháborúban tüdőlövést kapott, amelyből csak nagy fájdalmak és nehézségek árán tudott felgyógyulni. Az Osztrák–Magyar Monarchia végnapjai, vagy ahogyan Hans-Harald Müller angol kifejezéssel élve fogalmaz, *fading out*ja volt a kezdete Leo Perutz élete legboldogabb évtizedének. „Különös ellentmondások léteztek a Monarchia ezen *fading out*ja idején. Például nem volt már háború, de még nagyon is létezett a *Kriegspressequartier* [Sajtóhadiszállás]. Lényegében abból állt, hogy reggel és délben étkezést biztosítottak a tiszteknek és a haditudósítóknak, méghozzá a *Kursalon*ban, a bécsi *Stadtpark* egyik előkelő éttermében. A város éhezett, de a Sajtóhadiszállásnak még minőségi és elegendő ellátás állt rendelkezésére, és mivel senki nem gondolt arra, hogy feloszlassa, zavartalanul létezett tovább, kizárólag a katonai étkeztetés céljából. A tiszti együttlétek katonai formalitásait még betartották: ha belépett a parancsnok, mindenki felállt, viselték az egyenruhát – de az asztalnál ülők közül néhányan már forradalmi kokárdát tűztek ki a császári helyett."[3] Perutzról ezzel kapcsolatban az az anekdota maradt fenn, hogy megkérte első feleségét, Ida Weilt, akit *Bär*nek, Medvének becézett, hogy varrja fel erősebben a császári kokárdát a csákójára, és ezzel a megerősített kokárdájú csákóval ment sétál-

ni a korzóra: azok mellett demonstrálva ezzel, akik az akkor pillanatnyilag gyengébbnek tűnő politikai erőt, a császári legitimizmust képviselték.

„Ha van a cseh földön született német nyelvű irodalomban antitézise a kafkai pályának, akkor minden bizonnyal Leo Perutzé az"[4] – írja Haklik Norbert korábban, a *Szent Antal tüze* megjelenése alkalmából írt könyvismertetőjében. A magyar olvasók számára talán közvetlenebb lenne ennél az antitézisnél egy magyar irodalmi párhuzam, amelyet Perutz és Ottlik Géza, az *Iskola a határon* szerzője között állíthatunk fel: 1942-ben a korábban biztosítási matematikával foglalkozó Perutz egy rövid, matematikai alapokon álló bridzselméleti íráson dolgozik (mint a 30-as években a Budapesti Hírlap bridzsrovatát vezető Ottlik Géza is, aki Hugh Kelsey társszerzővel írt közösen angol nyelvű bridzskönyvet). Perutz a bridzskönyvét 70–80 nyomtatott oldalnyira tervezte: „A matematikát úgy hasznosítom, hogy az olvasó minden matematikai előképzettség nélkül is könnyűszerrel megérthesse a leírást, ugyanis sikeres volt az arra tett kísérletem, hogy kinyerjem a nyersanyagból annak kizárólag szórakoztató oldalát."[5] Egyik leglelkesebb olvasója, akivel szoros kávéházi barátság és az irodalmi indulás nehézségei kötötték össze, Richard E. Bermann írja róla: „A költő Perutz válla felett mindig átkukucskál a matematikus Perutz, aki talált egy lehetőleg bonyolult feladványt, amelyet a lehető legnagyobb eleganciával kell megoldani. (…) Az első ötlet néha fantasztikus és irreális; minden más logika, matematika és melegen lüktető valóság. A csodát sosem magyarázza újabb csodával, mindig kizárólag az értelem által segíti ki magát az útvesztőkből. Fantáziája matematikailag fegyelmezett, ahogyan igazán egészséges és erőteljes effektjeit pedig a finom ízlés cenzúrájának veti alá."[6] Ennek a finom ízlésnek a kifejlődésében Perutznak nemcsak a matematika, hanem a zene is segítségére volt. Perutz boldog bécsi évtizede alatt (1918–1928) – egy levele tanúsága szerint – évente közel kilencven, vélhetően komolyzenei koncerten vett részt. Első feleségétől, Ida Weiltől három gyermeke született, az estéket mégsem elsősorban családi körben, hanem főként kávéházakban töltötte, válogatott társaságban. Asztaltársaságához nem csupán írók, de festők, tudósok, zeneszerzők, filozófusok is tartoztak. Egyfajta elitista szemlélet bizonyára jellemezte Perutzot a szellem dolgaiban, de semmiképpen sem fennkölt sznobéria. Stefan Georgéval, az önmagát karizmatikusan felstilizáló költővel való találkozását például így írja le levélben barátainak: „Aminek örülök, kedves uraim: hogy a Stefan Georgénál töltött ünnepélyes fogadás után – sötét függönyök, gyertyafény és Arisztotelész – egy órával láttam a költőt a heidelbergi vasútállomáson, ahogyan kasseli bordaszeleteket és káposztát evett… na, ennek megörültem."[7]

Perutz befogadástörténetéről

Kajtár Mária *A felfedezés öröme* című tanulmányában[8] már korábban ismertette Perutz német nyelvterületen és Magyarországon zajló befogadástörténetének főbb fordulópontjait. Kajtár azon állítása, hogy: „[v]oltak, akik rásütötték Perutzra, hogy 'szórakoztató' irodalmat ír, nem úgy, mint nagy, az irodalom nyelvét és formáját megújító kortársai, Musil, Kafka, Canetti, Hofmannsthal, Karl Kraus és mások", nem vitatható ugyan, de véleményem szerint nincsen valódi magyarázó ereje arra a következtetésre nézve, amelyet Kajtár ugyanott levon belőle: „Ezért az irodalomtudomány – mint lektűríróval – sokáig nem foglalkozott vele, noha Ossietzky és többek között Egon Erwin Kisch, Adorno, Borges, valamint az 1990-es évektől róla írt tanulmányok, monográfiák egyértelműen elvetik azt a koncepciót, hogy Perutz lektűríró lett volna."[9] Ulrike Siebauer monográfiája gazdagon idéz kritikai anyagot a szerzőről, amely alapján inkább az a kép bontakozik ki előttünk, hogy a kortárs kritika a második világháború előtt nagyon is pozitívan foglalkozott Perutz-cal. Annak okát, hogy miért merült hosszú évtizedekre feledésbe Perutz regényíróként, vagy hogy az irodalomtudományos recepció ebbe a történetbe miért csak megkésve érkezett meg, véleményem szerint máshol kell keresnünk. Heimito von Doderer például ezt a kijelentést tette az íróról: „A németek őszinte alapmeggyőződésének, hogy az irodalomnak unalmasnak kell lennie, sikerrel vágta arcába a kesztyűt."[10] A mellőzöttség és a kései recepció fő oka inkább az lehetett, hogy „1938 és 1953 között másutt, mint Argentínában nem jelentek meg művei, mivel az emigrációban nem talált kiadót, ezért az 1950-es évekig eltűnt a könyvpiacról, s így egyszerűen elfelejtették."[11] A Perutz-kortárs kritikusok közül a legnagyobbak és legproduktívabbak, Theodor W. Adorno, Walter Benjamin, Carl von Ossietzky[12] kivétel nélkül pozitív véleményt fogalmaztak meg a szerzőről, és Kurt Tucholsky, bár szórakoztató irodalomnak aposztrofálta, mégis szeretettel nyilatkozott róla.[13] Doderer fején találja a szöget, amikor némi szarkazmussal azt állítja, hogy a „németek őszinte alapmeggyőződése" a két világháború előtt és közvetlenül a nagy háborúk után is az lehetett, hogy nem lehet valami egyszerre Nagy Irodalom, s ugyanakkor szórakoztató és olvasmányos, és Doderernek ez a mondata általánosabb formára is hozható: az ún. magas irodalom és a populáris irodalom kategóriái csak a 20. század második felében kezdenek el forradalmi módon egymásba ékelődni, egymást megtermékenyíteni és megváltoztatni; hasonlóan ahhoz és nem függetlenül attól, ahogyan – számos töréssel és az egyes nemzetállamok tekintetében hatalmas különbségekkel – a 20. század nagy felforga-

tó forradalmai, a kommunista forradalom, a nyugati demokratizáció és a 68-as, elsősorban szellemtörténeti jelentőségű forradalom is csak lassan, a nagy impériumok globális politikai befolyására (Nyugat-Németországban az USA, Közép-Európa keleti államaiban a Szovjetunió bírt ilyennel) zajlottak le és hatották át alapjaiban az európai társadalm(ak)at.

Perutz azon írók közé tartozott, akik a „szocializmust", az emberi társadalmak egyenjogúsítását és egyenlősítését az irodalom terepén tartották megvalósíthatónak és megvalósítandónak. 1930-ban a *Die sozialisierte Dichtkunst* című művében írja: „A felhívásnak azon részét azonban nem szabad ellenvetés nélkül hagynunk, amelyben az aláírók (…) igényüket a klaszszikusoknak nem a szellemi, hanem az anyagi örökségére jelentik be. (…) Nincsenek talán közöttük olyanok, akik számára a művészet és a szellem ellen elkövetett árulásnak minősül, ha valaki a nép számára alkot? Akiknek legmagasabb becsvágya abban rejlik, hogy néhány kiválasztott, túlontúl kifinomult törzsasztali barátjuknak írjanak túlzó fordulatokban tobzódó meg nem élt, át nem élt, érthetetlen irodalmat? (…) Ha beállnak a munkások soraiba, akkor először a műveiket kellene szocializálniuk. Mindenki számára alkossanak művészetet, és ne saját maguknak és a hasonszőrűeknek, önmagukba fordulva. Akkor le tudnak majd mondani a nagy halottak jogdíjairól."[14] Perutz jogosan kel ki a „túlzó fordulatok" és az érthetetlen irodalmi stílus ellen (még ha írói gyakorlata során nem szívesen mondott is le a materiális értelemben vett *saját* jogdíjairól a szocializmus szellemében). Ő maga a lehető legegyszerűbben, legszigorúbban megkomponált, mindenki számára érthető, bár egyáltalán nem dísztelen mondatok híve volt.

Walter Benjamin, a Perutz-kortárs irodalomkritikus, irodalomtudós és művészetfilozófus újra és újra visszatért Perutz regényeihez. Az *Olvasott könyvek jegyzéke*[15] alapján tudjuk, hogy olvasta Perutz 1918-ban megjelent *Zwischen neun und neun* című krimijét, valamivel később pedig az 1916-ban megjelent *Mangobaumwunder* című könyvét is. Bő egy évtizeddel később, az 1933-as *St. Petri-Schnee* (magyarul: *Szent Antal tüze*)[16] is a kezébe került, nyilvánvalóan nem véletlenül. Végül pedig szerepel Benjamin könyvlistáján az 1921-es *Die Geburt des Antichrist* is. Benjamin irodalomkritikusként mégsem szólt hozzá (tett hozzá vagy vett el) Leo Perutz sikeréhez vagy sikertelenségéhez. Véleményem szerint több, mint jellemző, inkább *jelentéses*, hogy egy kis, szubjektív írásában, műfaját tekintve sajátosan benjamini *Denkbild*ben kapott helyet Perutzra vonatkozó reflexiója, amely mindössze négy sornyi ugyan, ám ez a négy sor tőrt forgatott meg – mint mindjárt látni fogjuk – az írásaira érzékeny Leo Perutz szívében. A *Kriminalromane, auf Reisen* (*Krimik, utazás közben*) című rövid prózadarabot Benjamin azzal az olvasásesztétikai állítással indítja, hogy egyfajta „homályos érzéssel" választ az ember könyvet a vonatútra, s hogy közben mégis „olyasvalamit tesz, ami a vasút istenei számára tetsző"[17] cselekedet lesz. Walter Benjamin egyik legfontosabb és leghosszabb önéletrajzi írásából, a *Moszkvai napló*ból megtudhatjuk, hogy a művészetfilozófus azzal a gondolattal vigasztalta magát Moszkvából történő hazaindulása előtt, hogy a hosszú vonatúton végre „krimit olvashat" majd.[18] A vonatút közbeni krimiolvasás démoni-isteni vigasztaló ereje tehát nem kis jelentőséggel bírt a mindenevő, mindent olvasó irodalmár, szövegtudós[19] számára. Benjamin e *Denkbild*ben számos krimiszerzőt felsorol, majd neveiket végigpörgetve a következő jelzővel illeti Perutzot: „Talán (…) egy egzaktabb kísérőt kíván magának az ember (…)": az *egzakt* jelzőt Benjamin erősen pozitív értelemben szokta volt használni, és a következő négy sorból, amelyet Perutznak szán, kiderül, hogy Benjamin számára nyilvánvaló volt, hogy a próza, amelyet ez a szerző alkot, erőteljes és kifinomult zeneiséggel bír: olyan szerzőt, mint Leo Perutz – „aki azokat az erőteljesen ritmizált és szinkópált elbeszéléseket írta, melyek állomásait úgy futjuk át, kezünkben órát tartva, mint a porfészkeket, amelyek utunkba esnek",[20] – akkor választunk, ha *egzaktabb* útitársra vágyunk. Hans-Harald Müller, Perutz első monográfusa teljes terjedelmében idézi Leo Perutz olvasói levelét (helyesebben: *írói* viszontválaszát), amelyet sértettségében 1930. június 6-án írt a *Frankfurter Zeitung* számára: „Soha nem írtam krimit, és általában egy olyan könyvet sem, amelyre ráillene egy efféle kritika, amely a *Krimik, utazás közben* címet viseli. Mégis szeretném az Önök figyelmébe ajánlani azt a négy hányaveti sort, amelyben a szerző, a menetrend előtt hódolva, egzakt kísérőül kíván magának az utazásához, és amelyben azt állítja, hogy elbeszéléseim állomásai órával a kézben úgy futhatók át, mint a porfészkek, amelyek utunkba esnek. Ez nem a megfelelő mód arra, hogy egy olyan szerzőről szóljunk, aki minden regényén és minden elbeszélésén éveken keresztül nagy fáradsággal dolgozik. Legalábbis ez a négy sor teljességgel hamis képet ad az Önök olvasóinak arról, hogy milyen vagyok én és milyenek a nézeteim."[21] Félreértések vígjátéka, hogy míg Benjamin egyszerű krimiként olvassa Perutz regényét, addig Perutz irodalomkritikaként azonosítja be azt az olvasásfenomenológiai (szép)írást, amelyet Walter Benjamin ebben és az ehhez hasonló cikkeiben a *Frankfurter Zeitung* olvasóközönsége előtt művel, és amelynek egyedi műfajára a Benjamin-recepció később a nehezen (vagy egyáltalán nem) lefordítható *Denkbild* műfaji megjelölést alkalmazta. A műfajiságot is érintő félreértésnek ez az iskolapéldája igen tanulságos akkor is, ha megfigyeljük, hogy Perutz milyen egyenesen és őszintén nyilatkozik írói módszeréről és szokásairól a nyilvánosság előtt: ennyire őszintén csak barátjának és író-

társának, Richard A. Bermann-nak írt korábban, még első regényének írása idején arról, hogy mi okozza nála a regényírás kifejezetten lassú tempóját: „…mivel az összes mondat megalkotása bizonyos, számomra nem mindig tudatos ritmikai törvényeknek engedelmeskedik. Minden általam leírt mondatot elképzelek hangosan felolvasva – már teljesen automatikusan –, és szokásom, hogy kifejezetten elkényeztetett hallásom minden követelésének eleget tegyek (– ez a fül évente mintegy 90 koncert meghallgatása során iskolázódik), ami gyakran válik az értelem és a mondat kifejező erejének kárára."[22]

Perutz olyannyira komolyan vette a szépírást és önmagát *mint írót*, hogy a magyarul elsőként megjelent Perutz-regény, *Az Utolsó Ítélet mestere* filmforgatókönyvének még a hírét is gondosan eltitkolta a nyilvánosság elől: a film születésének ebben a korai stádiumában (az 1920-as években járunk) vélhetőleg nem akarta veszélyeztetni írói hírnevét.[23] A másik véglet ebben a tekintetben az *Éjjel a kőhíd alatt* kézirata volt, amelyet keletkezésének hosszan elhúzódó ideje alatt (az író 1937 és 1951 között dolgozott rajta) Perutz „posztumusz művem"-nek nevezett.[24] Perutz ugyanis ekkor már nem a szépírói kvalitásai és a művek olvasottsága felett aggodalmaskodott, hanem a zsidó tematikájú regény közlése (a könyv „életútjának" puszta lehetőségfeltételei) miatt: joggal. Az eredetileg *Meisl vagyona* munkacímmel készülő könyvben ugyanis saját gyermekkori Prága-élményének állít emléket (hasonlóan ahhoz, ahogyan Berlint a náci párt megerősödése miatt kényszerűségből elhagyni készülő Walter Benjamin önmagának érzelmi „oltóanyagként"[25] adagolta azokat az írásokat, amelyekből később leghíresebb könyve, a *Berlini gyermekkor a századforduló táján* című, állt össze). A háború utáni Bécsben nem volt könnyű kiadót találni az ősi Prágát megidéző szövegnek: 1951-ben a Zsolnay kiadó visszautasította a kéziratot: „a háború utáni virulens antiszemitizmus miatt"[26] nem számíthattak ugyanis megfelelően nagy olvasóközönségre. Miután a két nagy német kiadó, a Rowohlt és a Piper sem vállalta a publikálást, 1952 őszén az Eugen Kogon vezette Frankfurter Verlagsanstalt fogadta el a kéziratot, s a közlésre csupán 1953 nyarán került sor: ekkor a könyv kiváló kritikákat kapott. Gerty Hermann 1953. szeptember 9-én arról ír Perutznak, hogy a „költői" és a „kiteljesedett" szavak majdnem minden kritikában szerepelnek.[27]

Külön tanulmányt érdemelne Perutz világirodalmi és filmtörténeti recepciója, hiszen Borgestől Canettin át Daniel Kehlmannig, Alfred Hitchcockig számos szerzőt és alkotót inspiráltak Perutz könyvei (és vélhetően az ezekből készült filmadaptációk is). A következőkben nem eme recepciótörténet felvázolására, hanem arra vállalkozom, hogy ennek az inspirációnak egyik fő forrását próbáljam meg feltárni: megkísérlek fényt deríteni az *imaginárius* kérdéskörének, a *fatalizmus* és a *történetmesélés* kapcsolatának bonyolult együttállásaira, a magyarul olvasható Perutz-könyvek néhány történetszálának, valamint Theodor W. Adorno művészetfilozófus Perutz-olvasatának értelmezése alapján.

Az imaginárius szín és a képzelet

Perutz írói nagyságát talán abban is megragadhatjuk, hogy művei posztumusz módon is annyira érdekesnek bizonyultak, hogy Adorno az 50-es, 60-as évek Nyugat-Németországának jelentős művészetfilozófusa vitába bocsájtkozott velük, s az *Esztétikai elmélet* oldalain megidézte a már halott szerzőt. Adornót a *besorolhatatlanság* problémája foglalkoztatta a művészetben, és ennek a kérdéskörnek az elméleti ábrázolásához használta fel, emelte ki *Az Utolsó Ítélet mestere* című regényből a *harsonavörös*, az imaginárius szín ötletét. Ez a vita valószínűleg süketek párbeszéde lett volna csupán, ha az író-matematikus és a filozófus-zeneszerző élőben is lefolytathatták volna: ugyanis míg Perutznál az imaginárius szín, a *harsonavörös* jelentősége poetológiai és a művészet mint a már megtörténtek visszavonhatatlanságának ereje elleni lázadásként értelmezhető, addig Adorno az *Esztétikai elmélet* oldalain az imaginárius színt megfosztja annak a Perutz-regényben és poetológiában betöltött jelentésétől, és némileg önkényesen a romantikus (és egyszersmind a hegeli) művészetelméletet bíráló kritikájához használja fel.

Az eddigi magyarul megjelent Perutz-kritikák, valamint a könyvek kiadói fülszövegei arra hívják fel az olvasó figyelmét, hogy Perutz olyan elbeszélői technikákat (is) alkalmaz, amellyel eldöntetlenségben hagyja, hogy történeteinek melyik a *reális* olvasata: egyfajta kettős olvasatot kényszerítenek ki a szövegek abban a tekintetben, hogy a főhős fejében zajló rém- és vágyálomkomplexummal vagy *valóban* megtörtént eseményekkel van-e dolgunk. Ez leegyszerűsítő leírása a perutzi elbeszéléstechnikának, hiszen mind Szerző, mind Olvasó mindvégig tisztában vannak azzal, hogy a szöveg, amelyet a Szerző létrehoz, az Olvasó pedig befogad, fikcionális aktus, a tér, amelyben mozgunk, *elvben sem* tartalmaz reális eseménysorokat: még akkor sem (vagy nem feltétlenül), ha a történelmi regény vagy elbeszélés álruháját ölti. A következőkben arra (is) megpróbálok rámutatni, hogy – mivel Perutz nagy kártyajátékos is volt – mind olvasóként, mind értelmezőként gyümölcsöző volna olyan szemlélettel fordulnunk műveihez, amelyet metaforikusan úgy írhatnánk le, hogy Perutznak semmiképp sem szabad csupán a *szavaira*, ellenkezőleg: elsősorban a *kezére* kell

figyelnünk. Arra, hogy mit *tesznek* velünk beszédaktusként a regényei, elbeszélései és novellafüzérei. Ha ugyanis egyfajta gyanakvó formaérzékenységgel közelítünk a Perutz-szövegekhez, akkor észre fogjuk venni, hogy egyes műveinek sorozata egy érési folyamatot is megjelenít, mégpedig főként az *imaginárius* (tágabb értelemben [ahogyan itt és most nem tudom kimerítően tárgyalni]: a történelmi regény, mint fikciós forma) és a *fatalizmus* problémaköre felől szemlélve.

Adorno így ír az *Esztétikai elmélet*ben: „A műalkotások olyan gyakorlattól hiteleznek, amely még nem kezdődött el, és amelyről senki sem mondhatja meg, adnak-e pénzt a váltójára, vagy sem."[28] Mivel a látszat/valóság dialektikus játékában *minden* műalkotás (mind az irodalmi, mind a képzőművészeti, sőt: az érzelmek kifejezésének terén még a zenei műalkotások is) abszolút módon vesz részt, ezért a befogadónak Adorno szerint már az aktus megkezdése előtt tisztában kell lennie azzal, hogy a „műalkotások nem leképezésként, hanem *apparition*ként, jelenségként képek."[29] Perutzra – akit Adorno a következő kitétellel *idéz meg:* „Leo Perutz egyik jelentős, feszültséggel teli regénye"[30] – azért is vonatkoztatható mindez, mert az ő műveivel kapcsolatban is megállja a helyét az az állítás, hogy kettős optikával[31] olvashatók: a kifinomultabb olvasó nem csak és elsősorban a sztorira, a feszes gyorsasággal zajló eseményekre figyel, hanem arra (is), *amivé* ezek az események, tények és sorstöredékek végsősoron elrendeződnek: az elbeszélői formára, valamint a mondatok és a nagyobb írásbeli egységek művi megformáltságára.

Adorno, aki szerint nincsen művészetelméleti tevékenység *praxis* nélkül, azaz permanens és elmélyült érintkezés nélkül a kortárs és a korábbi művészetekkel, azt is állítja, hogy „nyárspolgári vakságban" szenved az, aki nem mutat fel a művészetben központi formai momentum irányába kellő érzékenységet. „Ezért a művészet minden elméletének feladata, hogy egyúttal kritizálja a művészetet."[32] Mégsem látjuk az *Esztétikai elmélet* lapjain, hogy Adorno kritikusan viszonyulna Perutz művészetéhez: amihez kritikusan viszonyul, azok „a *science fiction*höz hasonló, művészet alatti műfajok, melyek a témába vetett hitüknél fogva vakon majmolták őt."[33]

Weöres Sándor, Leo Perutz műveitől valószínűleg teljesen függetlenül, a következő kétsorost írta, amely 1944-ben, a *Meduza* című kötetben jelent meg: „Csak egyetlen színt elgondolni tudnék, / amilyet nem látok soha."[34] Ezt a verset egyfajta fohászként olvashatjuk, amely nem máshoz, mint az *imaginárius erőhöz* szól. Perutz *Az Utolsó Ítélet mesteré*ben nem csak elképzelte ezt a soha nem látott színt, de nevet és funkciót is adott neki: a *Drommetenrot* (a *Drommete* a trombita régies megnevezése) szót magyarul „trombitavörös"-nek is mondhatnánk, Tatár Sándor fordításában e nemlétező szín neve *harsonavörös* lett, joggal, hiszen ez az a vörös, amelyet az Utolsó Ítélet harsonáinak megszólalásakor lehet majd látni az égen, vagy legalábbis ekkor jelenik majd meg minden kreatúra ekkorra már testi-lelki, illetve e megkülönböztetés eltörlése utáni szemei előtt. „Kivétel nélkül olyan lények vagyunk, akikben a Teremtő nagy akaratának kudarca testesül meg. Félelmetes ellenséget hordozunk magunkban mindnyájan, anélkül hogy sejtenénk. Ez az ellenség nem mozdul, alszik; akárha halott lenne. Jaj nekünk, ha életre kel! Adná az ég, hogy soha többé ne lássa emberi szem az irtóztató harsonavöröset, amelyet én láttam; igen, Isten engem úgy segéljen, én láttam. – Igen, ezért írtam hát le a történetemet."[35] A harsonavörös, ez a gyakorlatilag *láthatatlan*, de elvben és *képzeletben* látható szín, egyszerre az imaginárius allegóriája, valamint a hétköznapitól eltérő, az elszabadult démoni-lelki erők, az emberben lakozó isteni/teremtő erő paroxizmusának paranormális körülmények között megjelenő színértéke a teljes spektrumon. Megjelenésével keretbe foglalja a regényt, hiszen az elbeszélés az elbeszélésben, a középkori festőmester találkozása a harsonavörössel, a bibliai hagyomány egyik helyének, Jozefát völgyének felkeresésével indul és a „roppant tűzjel", az emberi szem által nem látott megpillantásával folytatódik: „– Roppant tűzjelet látok az égen – kiáltotta a mester. – Olyan színben világlik, amilyet még soha nem láttam. Jaj nekem! Nem földi szín ez, nem bírja el látványát a szemem. / – Ez a harsonavörös – kiáltotta dörgő hangon messer Salimbeni. – Ez a szín a harsonavörös; ilyen színben ragyog a nap az Ítélet Napján."[36]

Perutz és Adorno nemcsak az *Esztétikai elmélet* rövid Perutz-hivatkozása okán kerülnek egymás közelébe jelen tanulmány gondolatmenetében, hanem azért is, mert Perutz *Turlupin* című regényében a hős, a hasonló nevű, a társadalom peremén élő bolond, aki értelmével persze képtelen felfogni a történelmi helyzetet, mégis – nem utolsósorban – a történelem valódi mozgatórugójának mutatkozik a történet keretein belül. Ulrike Siebauer elemzése szerint: „A hős ábrázolásában a középosztály kortárs elemzései tükröződnek, Horkheimer, Adorno és Kracauer tollából."[37] Megkockáztathatjuk tehát a feltételezést, hogy nemcsak Adorno (és Benjamin) olvasta Perutz regényeit, hanem Perutz is megismerkedhetett a *Zeitschrift für Sozialforschung* némely írásával. Mint már említettem, Adorno az *Esztétikai elmélet* lapjain mégsem Perutz regényével folytat kritikai dialógust, hanem a romantika művészetfilozófiájának kritikája mentén idézi meg *Az Utolsó Ítélet mesteré*nek zseniális, fiktív tapasztalatát, a harsonavörös színt. Adorno a Perutzot említő oldalakon arról ír, hogy a romantika művészetfilozófiája abban tévedett, hogy az *apparition*ban, a látszatban feloldódót, a puszta *Erscheinung*ot akarta magával a művészettel azonosítani, és ezáltal a művészetet reduktívan lát-

ta és leíró elméletként ekképp lát*tat*ta is.[38] Ez a művészetelmélet arról feledkezett meg, hogy a valóságban minden egyre inkább felcserélhetővé válik. Ha a művészet nem volna több és más, mint a különösség, az egyedi, a partikuláris megragadására tett kísérlet, akkor éppen a felcserélhetőséggel volna képtelen számot vetni, és ezzel bizony fatálisan elvétené a valóságot, amelyben létezni kényszerül. A művészet akkor csap át ideológiába, ha a nem-felcserélhető imágójaként azt sugallja, hogy a világban, főleg modernizálódó világunkban nem minden felcserélhető.[39] Adorno azzal cáfolja a romantikus művészetelméletet, hogy a művészetnek éppen a „felcserélhetőség kedvéért" kell felmutatnia a „minden felcserélhető(ségének)" kritikus öntudatát. Ezen a ponton Adornónál egy enigmatikus mondat következik a műalkotások *célokáról, avagy teloszáról* és a művészet nyelvéről: „A műalkotások *telosza* az a nyelv, melynek szavait nem ismeri a spektrum, s ezek a szavak nem foglyai semmiféle előre megállapított [prästabiliert] általánosságnak."[40] A leibnizi prestabilizált harmónia helyére, amelyet a monadikus egységekre széthulló valóságban Isten léte garantál, az előre megállapított általánosság kerül, amely éppen akkor fenyegeti a műalkotást (mint ideologikus artefaktumot) és a művészetelméletet (mint nem-kritikai teoretizálást), ha nem látja be, hogy az egyedi dolgok egyszerre partikulárisak, szubjektum-szerűek, megismételhetetlenek és *mégis* tetszés szerint felvagy lecserélhetők. (Ezáltal mind a műalkotás, mind a műalkotásban megjelenített egyedi és egyéni szereplők, karakterek, történetek vagy érzésvilágok az *áru* karakterével [is] bírnak.) Ezen a ponton említi Adorno Perutz és az ő *imaginárius harsonavörösének* példáját, amely Perutz jelentős művészetében a műalkotás allegóriájaként működik, s amelyet viszont a „művészet alatti műfajokban" (pl. sci-fi) névértéken vesznek az író és filmforgatókönyvíró Perutz imitátorai. A *valódi műalkotás*ban azonban Adorno szerint *megjelenik* a nemlétező, éspedig ezen a módon: „A nem létezőt a létező azon töredékei közvetítik számukra, amelyeket a műalkotások *apparition*ná fognak össze."[41]

Perutznak (aki nem filozófusként és zeneszerzőként, mint Adorno, hanem matematikusként volt még termékeny az irodalom és a film területén kívül) vélhetően más olvasata volt a *harsonavörös* jelentőségéről, amelyet *Az Utolsó Ítélet mestere* utóhangja ekképpen foglal össze: „Lázadás a már megtörtént s ekképp megváltoztathatatlan ellen! – De vajon nem ez volt-e mindig is (egy magasabb szempontból) minden művészet eredete? Nem elszenvedett szégyenből, megaláztatásból, eltiport büszkeségből származott, nem *de profundis* eredt s jött fényre minden nagy tett? Ünnepelje bár tombolva a sekélyesen gondolkodó tömeg az egyes műalkotásokat – az én számomra alkotójuk összezúzott lelkét leplezik le. A hangok, a színek és a gondolatok nagy szimfóniái mögül a nem-evilági színt, a harsonavöröset látom előderengeni; halvány sejtelmét annak a nagyszabású látomásnak, amely az adott művet alkotó mestert röpke időre magasan saját bűnösségének és kínjának zavaros örvénye fölé emelte."[42] Ily módon maga Perutz, e sorok írója is látta, látomásszerűen megtapasztalta az *utolsó ítélet mesterének* imaginárius színét, amely éppen a műalkotásokban megjelenő teremtő képzelet színallegóriája: a szín, amelynek megpillantásáért a magyar költő, Weöres Sándor is sokat megadott volna. De a *harsonavörös* „harcba küldése" a romantika művészetelmélete ellen – ez természetesen már nem Perutz, hanem Adorno elméleti mozgásának produktív terméke, amellyel Perutz vélhetőleg nem értett volna egyet maradéktalanul.

A sors, amelynek nem volt esélye

Van Perutznak egy rövid elbeszélése, *Der Tag ohne Abend* címmel [*A nap, amelyre nem jött este*], amelyet a *Kommt, Geister* című frankfurti poétikai előadásaiban Daniel Kehlmann Perutz „talán legszebb elbeszélésének" nevez.[43] Az elbeszélés Georges Durval történetét mondja el, aki egyetemista korában, miközben nem túlzott buzgalommal matematikát, fizikát és filozófiát hallgat a Bécsi Egyetemen, mellette mindenféle szórakozásnak él: magát gyönyörű és kevésbé szép nőkkel, egy rozsdavörös ír szetterrel körülvéve kávéházakban, főként előkelő társaságban hódol egyik nagy szenvedélyének, a sakknak. Miközben sakkozik, természetesen alkalmazza zseniális matematikai intuícióját, de „sosem veszi a fáradságot, hogy ötleteit papírra vesse".[44] Ebben az írásban Perutz még meglehetősen merev sorsfogalommal operál: az ifjú Durval egy bécsi nagyipari mágnás gyönyörű jegyesének csapja a szelet, „aki nem viszonozza vonzalmát. Így álltak a dolgok, amikor a sorsnak eszébe jutott Georges Durval és az ő hivatása [Bestimmung]."[45] A fiatal matematikus kávéházi összetűzésbe keveredik Zoltán Szöngessyvel, aki bohó és lobbanékony magyar nemesként gyakran sodródik párbaj-szituációkba. Durvalhoz eljönnek barátai, akik felvilágosítják, hogy Szöngessy ugyan egyelőre pár hétig még nem párbajozhat, mert jogi eljárás alatt áll, de ha az ítélet megszületik, akkor Durvalnak számolnia kell azzal, hogy nem maradhat el a halálos kimenetelű összecsapás. Durvalt „különös nyugtalanság" fogja el, amelyet csak azzal tud csillapítani, hogy „leül […] íróasztalához, és a Cayley-féle görbék szinguláris pontjait kezdi el vizsgálni".[46] A halál közeli lehetősége démoni erőket szabadít fel az ifjúban, aki a szomszédban hegedűjén gyakorló fiatal lány ze-

néjétől olyan misztériumokat sejt meg a matematika területén és azon kívül, mintha magának Klingsornak kertjeiben járna. Nem bizonyos azonban hivatásának értelmében, ezért felkeresi az akkor hetvenéves nevelőnőt, aki gyerekkorától fogva ismeri őt: meg akarja tudni tőle, hogy mutatott-e annak idején zenei tehetséget, mert úgy érzi, hogy a régizene felélesztésével maradandót alkothatott volna, míg amivel most foglalkozik (matematika), az értéktelen játszadozás csupán. A későbbiekben olyan szenvedéllyel végzi matematikai levezetéseit, hogy közben nem érdekli, hogy a vágyott nő időközben egy müncheni tájképfestő jegyese lett, ahogyan az sem érinti mélyen, hogy megérkeznek érte párbajsegédei, akik az összecsapás helyszínére kísérik. Mivel útközben az autó lerobban, Durval egy kávéházban, várakozás közben papírcetlikre fejezi be matematikai munkáját életének utolsó perceiben: a drámai végkifejlet pillanatában „az arcán nyugalom és tökéletes közöny tükröződik. Befejezte művét."[47] Az elbeszélés zárlata, hasonlóan ahhoz, ahogyan *Az Utolsó Ítélet mestere* is mintegy az olvasó szájába rágja a *harsonavörös* titkát (legalábbis a szerző számára fontos értelmezési lehetőséget), itt is felvilágosítást ad arról, hogy Durval történetét *„muszáj* volt elbeszélni", hiszen „világtörténések ökonómiájába ad betekintést". Noha Durval matematikai hagyatékát a fiatal matematikus halála után elkezdik feldolgozni, annak mégis torzónak kellett maradnia, hiszen az általa fölfedezett fő matematikai tételek bizonyításainak (egy mosodai számlán, egy kávéházi márványasztalon, illetve egy utóbb a széltől elsodort papírcédulán rögzített) elegáns verziója a párbaj helyszíne felé utazva megsemmisült, Durval sorsa tehát mégis beteljesedett. Perutz ebben az elbeszélésben, illetve annak esztétikailag közepesen megrázó lezárásában azt a két, logikailag ellentmondó világképet próbálja meg összeegyeztetni, hogy a sors fatalizmusa (a halál pillanatának vészes közelsége és ennek tudata) rákényszerítette ugyan a ficsúr Durvalt matematikai tehetségének kiteljesítésére, ám a véletlen ereje miatt a matematikai fő mű elegáns zárlatát az esetleges mozzanatok szétszórták a semmibe, mint a buddhista szerzetesek homokmandaláit a szél. Siebauer szerint e mű alapján Perutznál ekkor a „véletlen és a szükségszerűség" végsősoron egyetlen feloldhatatlan egységben áll.[48] Míg Kehlmann szerint ez az elbeszélés „metafora a sorsprobléma formális eldönthetetlenségéről",[49] én úgy látom, hogy *A nap, amelyre nem jött este* című elbeszélést végeredményben még leegyszerűsítően fatalista sorsszemlélet jellemzi.

Ennek problematikusságát, a véletlen erejének nyugtalanító és a végtelen potenciálokat magában rejtő, immanens szépséggel bíró sorstudat elbizonytalanodását a *Szent Antal tüze* című regény poétikájában látom megjelenni. E regényben a sorsprobléma az elbeszéléstechnika formális szintjén, a megbízhatatlan elbeszélő trükkjében jelentkezik. Ez a regény olvasóinál arra „vesz fel hitelt" (Adorno szavaival élve), hogy az én-elbeszélő sztorija „igaz", azaz egyfelől elhisszük neki, hogy valójában *nem* pusztán az elbeszélő autóbaleset utáni kómában szőtt vágy- és rémálmai jelennek meg a regény oldalain, hanem ennél fajsúlyosabb, a valósággal kokettáló események: Friedrich Georg Amberg orvosdoktor talán „valóban" szolgált körorvosként Malchin báró birtokán, és ebben a minőségében „valóban" átélte a hallucinogén gabonagomba tömegekre és istenített szerelmére, Bibiche-re gyakorolt hatását és annak következményeit. Ha azonban a szkeptikus olvasatnak engedünk teret, amely visszafelé, egy lehetséges második olvasatban megsemmisíti az ily módon leírt események „valódiságát", és a fejsérülés okozta hallucinációk terepére száműzi azokat (a Bibiche-sel töltött egyetlen szerelmes éjszakával egyetemben), akkor a fatalista (sorsszerű) olvasat helyett a regényben *minden* kontingens, a fantazmagória státuszával bíró ködszerű párává lesz: a szakmai, a politikai és a szerelmi vonalon zajló események is. Ha az esetlegesség terében értelmezzük a regény tartalmát (mint lázálmot), akkor mind a hallucinogén alkaloida által kiváltott társadalmi, mind a fejsérülés által előidézett szerelmi látomások és az ezek által kiváltott eseménysorok kikerülnek a fátum csodálatosan szükségszerű és logikailag tiszta hatóköréből, és Amberg doktor élete egy elveszített szerelem középszerű gyötrelmeire redukálható. Ha ez a szkeptikus olvasat érvényesül, és a sorsnak nincsen ereje, akkor minden, ami Amberggel (vagy az ő empatikus olvasójával, azaz *velünk*) történik, nagyban kontingens: akkor az emberi élet csak kumulálódó döntési mintázatok eredménye, amelyek struktúrákba rendeződnek és ezekben a struktúrákban hajlamosak a megmerevedésre. Ebben az esetben az Élet és a Szépség esszenciális nem-azonosságáról is beszélhetünk, hiszen a szépség sem más ekkor, mint véletlen, látomás, képzelődés. A *Szent Antal tüzének* másodfokú esztétikumát abban látom, hogy Perutz írói tevékenysége a fenti problémát annak oszcillálásában volt képes (nem-)megragadni, irodalmilag ábrázolni. Perutz prózapoétikájában a szépírás (és végsősoron minden művészet) szépsége abban áll, hogy az elbeszélő mind a kezelt tényanyagot, mind az ezt lekottázó nyelv zeneiségét tekintve végsőkig gondos és precíz irodalmat konstruál, amely poetológiáját tekintve oszcillál a két lehetőség, a fatalista és a kontingens (lét)olvasat között.

Az *Éjjel a kőhíd alatt* novellafüzére a *Szent Antal tüzé*hez képest egyfajta *finom fatalizmussal* operál. Azt értem finom fatalizmus alatt, hogy a régi Prága e megidézett világa mégis elég bonyolultan konstruált ahhoz, hogy egy-egy történetszál újra és újra kibújjon a Sors szoros szövedéke alól. Vannak olyan sze-

replők, így a bolond és a mágikus képességekkel bíró Löw rabbi, akik életbölcsességük és/vagy hitük segítségével képesek *kifogni a sorson.* Míg II. Rudolf császár az ifjúkorában erdei démonoktól elnyert ezüsttallértól kezdve egészen a szép Eszterrel álmában folytatott házasságtörő viszonyáig mindvégig az *elkerülhetetlen sors* hálójában: Pénz, Hatalom és Szerelem szentháromságának fogságában vergődik, addig a császár kevés megbecsülést élvező bolondja, Anton Brouza önzetlen barátságának köszönhetően nyeri el méltó (mennyekben beváltható) jutalmát.[50] Maga a gólemjéről elhíresült Löw rabbi pedig Ábrahám, Izsák és Jákob egybehangzó imái hatására mentesül kettős vétkének (II. Rudolf és Eszter az ő, Löw rabbi varázslatának köszönhetően lehetővé vált házasságtörő szerelmének, illetve a császár fejére hulló kövek fecskévé változtatásának) büntetésétől.

Leo Perutz életében azonban nem az *Éjjel a kőhíd alatt* című novellafüzért jelölte meg legérettebb regényeként, hanem *A svéd lovas*t, amely összesen legalább kilenc éven át érlelődött-íródott. Közvetlenül e tanulmány előtt olvasható szemelvényből arra lehet következtetni, hogy előbb-utóbb ez a regény is olvasható lesz Tatár Sándor fordításában: hatalmas kíváncsisággal várom, hogy abban vajon milyen sorsfogalom működik. ■■■

Zsellér Anna 1981-ben született Kiskunhalason. Jelenleg Budapesten él. Magyar–német–filozófia szakon tanult Budapest, Halle an der Saale, Tübingen és Bécs egyetemein. Heidelbergben, Frankfurt am Mainban és Bécsben kutatói ösztöndíjakkal dolgozott. 2015-ben irodalomtudományos doktori fokozatot szerzett az ELTE doktori iskoláján. Lírai, irodalomelméleti és filozófiai szövegekkel, valamint szak- és műfordítással foglalkozik. Korábban a Pannon Egyetem Veszprém Germanisztikai Intézetének tanársegédje volt; jelenleg a Három Holló Kulturális Alapítvány elnöke.

JEGYZETEK

1 Hans-Harald Müller: *Leo Perutz.* Beck'sche Reihe 625, Autorenbücher. München: Beck 1992.; Ulrike Siebauer: Leo Perutz – „Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich". Gerlingen, Bleicher, 2000.

2 „Landsturm-Infanterist beim k.u.k. Infanterieregiment Nr.88 [. . .] Dieses Regiment wurde in Szolnok (Ungarn) für die Front ausgebildet." Ld. id. m. Hans-Harald Müller, 28. o.

3 Müller, id.m., 36.o.

4 *Rabbik, császárok, drogok és titkok prózaköltője: Leo Perutz.* Leo Perutz: *Szent Antal tüze.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. In: Múlt és Jövő, 2019/4., 116–117.o., itt: 116.o.

5 Müller, id. m., 78.o.

6 Siebauer, id.m., 133.o.

7 Siebauer, id.m., 127.o. „Was mich freut, liebe Herren: dass ich nach einem feierlichen Empfang bei Stefan George mit dunklen Vorhängen, Kerzenschein und Aristoteles den Dichter eine Stunde später auf dem Heidelberger Bahnhof gesehen habe, wie er Kasseler Rippspeer und Sauerkraut ass. . . das hat mich gefreut."

8 Kajtár Mária: *A felfedezés öröme. (Leo Perutz, Prága, 1882 – Bad Ischl, 1957).* In: Magyar Művészet. A Magyar Művészeti Akadémia lapja. 2019/2., 88–93.o.

9 Kajtár, id.m., 88.o.

10 Müller, id.m., 8.o. „Er hat der honetten Grundüberzeugung der Deutschen, Literatur habe langweilig zu sein, mit Erfolg ins Gesicht geschlagen."

11 Kajtár, id.m., 88.o.

12 Idézi Müller, id.m., 8.o. Carl von Ossietzky, 1925: „Er ist ein Dichter mit der Fähigkeit, ungewöhnlich fesselnde Romane zu schreiben. Ich betone: ein Dichter." „[Perutz] olyan költő, aki rendelkezik azzal a képességgel, hogy ritka lebilincselő regényeket írjon. Hangsúlyozom: költő."

13 Ld. Müller, id.m. 42. sk.

14 Idézi Siebauer, id.m., 134. sk. Leo Perutz: *Die sozialisierte Dichtkunst.* (30. 3. 1919). DEA; Nachlaß von Perutz, III C a 47. „Nicht unwidersprochen soll aber jener Teil des Aufrufs bleiben, in dem die Unterzeichneten (. . .) ihre Ansprüche nicht etwa auf die geistige, sondern auf die materielle Erbschaft der Klassiker anmelden. (. . .) Sind nicht welche unter ihnen, denen es als Verrat an der Kunst und am Geiste gilt, fürs Volk zu schaffen? Deren höchster Ehrgeiz es ist, nur für eine Auslese überfeinerter Stammtischgefährten in verstiegenen Wendungen Unerlebtes, Ungefühltes, Unverständliches zu schreiben? (. . .) Sie mögen, wenn sie sich in die Reihe der Arbeiter stellen, vor allem ihr Werk sozialisieren. Kunst für alle schaffen und nicht ichbefangen Kunst für sich und ihresgleichen. Dann werden sie auf die Tantiemen der großen Toten verzichten können."

15 Walter Benjamin: *Verzeichnis der gelesenen Schriften.* In: Uő.: Gesammelte Schriften, VII.1. Szerk. Christoph Gödde et. al., Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1989.

16 Leo Perutz: *Szent Antal tüze.* Ford. Tatár Sándor, Budapest, Gondolat, 2018.

17 Walter Benjamin: Kriminalromane, auf Reisen. In: Uő.: Gesammelte Schriften, IV. Rolf Tiedemann, Hermann Schweppenhäuser (szerk.). Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1985, 381–383. o., itt: 381.o. [Ford. Zs.A.]

18 Walter Benjamin: *Moskauer Tagebuch.* In: Uő.: Gesammelte Schriften, VI. Rolf Tiedemann, Hermann Schweppenhäuser (szerk.). Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1985, 344. o. „Megfigyelem, hogy az Asjától való kínzó függőségem mostani oldódásával rám törő nagy nyugalmi szükséglet mindenütt forrásra lel, ahol csillapíthatja magát. Természetesen, mint ismeretes, főleg evéssel és ivással. Még ha elképzelem a hosszú hazautamat, az is összekapcsolódik most valami jóleső érzéssel bennem, (amíg az utóbbi napokban közrejátszott az otthoni dolgok körüli nyugtalanság, addig nem volt így), annak gondolata, hogy egy krimit olvashatok (hiszen mostanában alig olvastam, de játszom a gondolattal) és a mindennapos dominójáték a szanatóriumban, amelyben kiélem néha az Asjával szembeni feszültségemet." [Ford. Zs.A.]

19 Ezt a fogalmat egy 2014-ben megjelent tanulmánykötet vezeti be. Ld. Nicolas Berg, Dieter Burdorf (szerk.): *Textgelehrte: Literaturwissenschaft und literarisches Wissen im Umkreis der Kriti-*

schen Theorie., Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2014.

20 Benjamin: *Kriminalromane, auf Reisen,* uo. „wie Leo Perutz, der die kräftig rhythmisierten und synkopierten Erzählungen verfaßte, deren Stationen mit der Uhr in der Hand wie Provinznester, die an der Strecke liegen, durchflogen werden; [. . .]."

21 Idézi Müller, id.m., 45.o. Brief von Leo Perutz an die Frankfurter Zeitung vom 5. 6. 1930. [Leo Perutz levele a *Frankfurter Zeitung*nak] DEA; Nachlaß Leo Perutz [Perutz-hagyaték]; I C 8. „Ich habe niemals einen Kriminalroman geschrieben, niemals überhaupt ein Buch, das sich in eine Kritik, betitelt 'Kriminalromane auf Reisen' einfügen ließe. Die vier saloppen Zeilen, in denen mich der Autor zu Ehren des Kursbuches als einen exakten Begleiter auf Reisen wünscht und in denen er behauptet, die Stationen meiner Erzählungen mit der Uhr in der Hand wie die Provinznester, die an der Strecke liegen, durchfliegen zu können, möchte ich doch Ihrer Aufmerksamkeit empfehlen. Es ist nicht die richtige Art, über einen Autor zu sprechen, der an jedem seiner Romane und an jeder seiner Erzählungen jahrelang sehr mühevoll gearbeitet hat. Zumindest geben diese vier Zeilen Ihren Lesern ein vollständig falsches Bild meiner Art und meiner Ansichten."

22 Idézi Müller, id. m., 46. o.

23 Ld. Siebauer, 206. o.

24 Ld. Müller, id.m., 79. o.

25 Walter Benjamin: Gesammelte Schriften Bd. VII.1., Rolf Tiedemann, Hermann Schweppenhäuser (szerk.). Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1989, 385. o.

26 Müller, id.m. 86. o.

27 Müller, uo.

28 Theodor W. Adorno: *Ästhetische Theorie*. In: Uő.: Gesammelte Schriften, VII. Gretel Adorno, Rolf Tiedemann (szerk.), Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1970, 129. o. „Kunstwerke ziehen Kredit auf eine Praxis, die noch nicht begonnen hat und von der keiner zu sagen wüßte, ob sie ihren Wechsel honoriert." Ford. Teller Katalin (A fordítás egyelőre kéziratban van; a fordító szíves hozzájárulásával használom fel.)

29 Adorno, id.m., 130. o. „Als *apparition*, als Erscheinung und nicht Abbild, sind die Kunstwerke Bilder." Ford. Teller Katalin

30 Adorno, id.m., 129. o.: „(. . .) ein bedeutender Spannungsroman von Leo Perutz (. . .)"

31 Ezt a fogalmat Nietzsche alkalmazta először Wagner operáira. Olyan művekre használta, amelyek egyszerre két színvonalon strukturáltak: az egyik szinten egyértelmű, szórakoztató és bárki számára befogadhatók, míg e művek egy második szinten kódoltak és művészettörténetileg igényesek: jelentésrétegeik csak a *connaisseur* számára nyilvánvalók.

32 Adorno, id.m., 129. o. „Darum muß jegliche Theorie der Kunst zugleich Kritik an ihr sein." Ford. Teller Katalin

33 Adorno, id.m., u.o. „Ein bedeutender Spannungsroman von Leo Perutz handelt von der Farbe Drommetenrot; unterkünstlerische Gattungen wie die science fiction hängen dem stoffgläubig und deshalb ohnmächtig nach." Teller Katalin fordítását enyhén módosítottam.

34 Weöres Sándor: *Egybegyűjtött költemények I.*, Helikon, Budapest, 2013, 311. o.

35 Perutz: *Az Utolsó Ítélet mestere.* Ford. Tatár Sándor. Pécs, Jelenkor, 2011, 11. o.

36 Perutz, id.m., 227. o.

37 Siebauer, id.m., 145.o. „Die Darstellung des Helden spiegelt die zeitgenössische Analyse des Mittelstandes von Horkheimer, Adorno, Kracauer."

38 Ld. Adorno, id.m., 128. o. „Das in der *apparition* Aufgehende wollte die Romantik dem Künstlerischen schlechthin gleichsetzen. Sie hat damit ein Wesentliches ergriffen, es aber zum Partikularen, zum Lob einer besonderen, vorgeblich in sich unendlichen Verhaltensweise der Kunst eingeschränkt, wähnend, sie könne durch Reflexion und Thematik in den Griff bekommen, was ihr Äther ist, unwiderstehlich eben darum, weil es nicht sich festnageln läßt, Seiendes so wenig wie allgemeiner Begriff." – Teller Katalin fordításában magyarul a következőképpen hangzik: „A romantika egyszerűen egyenlőségjelet kívánt tenni a művészeti és az *apparition*ban feltárulkozó között. Ily módon lényegi dolgot ragadott meg, csakhogy korlátozta azt valami partikulárisra, az önmagában állítólag végtelen művészeti viszonyulás módjának dicséretére, s közben azt képzelte, hogy reflexió és tematika révén megragadhatja mindazt, ami a művészet étere, s ami éppen azért ellenállhatatlan, mert nem rögzíthető – sem létezőként, sem általános fogalomként."

39 Ld. Adorno, id.m., uo.

40 Adorno, id.m., 128. sk. „Ihr Telos haben die Kunstwerke an einer Sprache, deren Worte das Spektrum nicht kennt, die nicht von prästabilierter Allgemeinheit eingefangen sind." Ford. Teller Katalin

41 Adorno e mondat után következő művészetfilozófiai végkövetkeztetése a művészetben megjelenő nem létező kapcsán jelen tanulmány argumentációján kívül esik, de itt a lábjegyzetben mégis (meg)idézem: Adorno, id.m., 129. o. „Nicht ist es an der Kunst, durch ihre Existenz darüber zu entscheiden, ob jenes erscheinende Nichtseiende als Erscheinendes doch existiert oder im Schein verharrt. Die Kunstwerke haben ihre Autorität daran, daß sie zur Reflexion nötigen, woher sie, Figuren des Seienden und unfähig, Nichtseiendes ins Dasein zu zitieren, dessen überwältigendes Bild werden könnten, wäre nicht doch das Nichtseiende an sich selber." – Teller Katalin fordításában: „Nem a művészet feladata létezése révén dönteni arról, hogy ez a megjelenőként megjelenő nem létező mégis létezik-e, vagy a látszat foglya marad. A műalkotások tekintélyének forrása az, hogy reflexióra késztetnek, s ily módon – a létező alakzataiként, és mert képtelenek a nem létezőt bevonni a létbe – a nem létező lenyűgöző képeivé válhatnának, ha maga a nem létező nem létezne."

42 Perutz: *Az Utolsó Ítélet mestere.* Ford. Tatár Sándor, 253. sk.

43 Daniel Kehlmann: *Kommt, Geister, Frankfurter Vorlesungen*, Rowohlt e-book, 2015.

44 Perutz: *Der Tag ohne Abend.* In: Herr, erbarme dich meiner. Wien; Hamburg: Paul Zsolnay 1985, 215-226. o. Eredetileg 1930-ban jelent meg a kötet a Phaidon kiadónál, és Perutznak korábban folyóiratokban már megjelent rövidprózáit tartalmazta, amelyeket azonban az író e kiadás számára alaposan átdolgozott.

45 Perutz: *Der Tag ohne Abend*, 217. o.

46 Perutz, u.o., 220. o. „als er sich an den Schreibtisch setzte und das Verhalten der Cayleyschen Kurven in ihren singulären Punkten zu untersuchen begann"

47 Perutz, u.o., 225. o. „Der Kampfleiter hatte die Pistolen geladen. (. . .) In diesem Augenblick wendete sich Georges Durval um. Mit dem Blatt Papier in der Hand kam er auf den Rittmeister Drescovich zu. In seinem Gesicht lag Ruhe und völlige Gleichgültigkeit. Er hatte seine Arbeit zu Ende gebracht."

48 „Was geschehen muß, geschieht. Zufall und Notwendigkeit sind bei Perutz letztlich eine Einheit." Siebauer, id.m., 147. o.

49 Kehlmann: *Kommt, Geister,* o. n. „Doch sie [die Formel] ist verschwunden und nicht wieder auffindbar, und dieser Umstand ist auf den ersten Blick traurig für die Mathematik, auf den zweiten aber eine Metapher für die formale Unentscheidbarkeit des Schicksalsproblems." – „Ám [a formula] elveszett, és nem lehet előkeríteni, s e körülmény első ránézésre szomorú a matematika szempontjából, másodikra azonban a sorsprobléma formális eldönthetetlensége metaforájának bizonyul." [Ford. Zs.A.]

50 Leo Perutz: *Éjjel a kőhíd alatt.* Budapest, Gondolat, 2018. Ford. Tatár Sándor, 244. o. „Az ég felé mutatva lehunyta a szemét, és az égi disznósült gondolata a halhatatlan örömök boldogító visszfényébe vonta borostás, laposorrú,ráncos ábrázatát."

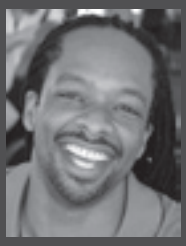

Betlehemes

(Nativity)

Egyszer Mária voltam.
Valaki, súlyos, mint egy kezdet,
Bajba kevert, mikor túl fiatal
Voltam ekkora teherhez,
Így elszöktem egy férfivel,
Aki nem törődött vele. A baj
Minden születésnapján
Eszembe jut a sok haszontalan
Ajándék. És imádkozom.
Uram, add, hogy én is,
És a bűn, ami a szentek szerint
A véremben van, és halálra
Szán, add, hogy ez a fullánk
Legyen örök, és mind átlényegüljünk,
Mint maga a Színeváltozás.

Tündérmese

(Fairy Tale)

Mondd: a szégyen, amit látok,
Ahogy száll, mint gőz az utcán,
Nem szivárog a küszöbön át,
Ha mégis, ha merünk még
Lélegzetet venni, mondd, a világ
Végezhet velünk, kedvesem,
Mégsem ér véget, hogy szeretjük
A történeteket. Mesélsz nekem?
Olyat, amikor ujjadat az ajkamra
Szorítod, nehogy felsóhajtsak,
Mert – mielőtt a királynőt elrabolják –
A herceg fejet hajt az ellenség előtt,
És átadja kedvenc unikornisa
Szarvát, mint azokat a férfiakat,
Akiket vettek, vittek, és addig vertek,
Míg el nem fogadták uruk nevét.

Látványosság

(Landmark)

Milyen Halál Angyala száll el házak és ablakok
Előtt, testvérem lelkét lobogtatva, mint játékot –
Muszklis, maszkos akcióbábut ökölbe szorított kézzel,
Amilyet gyerekkorunkban kértünk: könnyed ajándék,
A hős, amit sosem engedhetett meg magának a család.

Gerevich András fordításai

Jericho Brown (1976) amerikai költő, az Emory Egyetem tanára. Három verseskötete jelent meg, a 2019-es *The Tradition* című kötetért idén megkapta a költészeti Pulitzer-díjat.

Gerevich András (1976) költő, műfordító, tanár. Négy verseskötete jelent meg. Seamus Heaney és Walt Whitman fordítója, Frank O'Hara *Töprengések vészhelyzetben* című fordításkötete idén jelenik meg.

VARGA IMRE

n o v e l l a

ARCKÉP
gyászkeretben

Az *Utcalakók*hoz gyűjtvén anyagot, olyan emberekkel találkoztam, akik a keserű hajléktalan sorsot élik, s mernek, tudnak is beszélni róla. Lajossal a *Fedél Nélkül* szerkesztőségében láttuk egymást először. Épp a hajléktalan terjesztőkkel foglalkozott, amikor beléptem a Kürt utcai terembe. Egy kicsit foghegyről szólt hozzám, sőt pökhendi is volt. Mondtam neki, azért keresem fel, mert valaki ajánlotta őt korábban, mint szerkesztőt, régi utcalakót s a terepet jól ismerő *szagértőt*. Hogy ha már hajléktalan-könyv szereplőjeként választhatna, mondta kissé asztmás hangján, támadóan, akkor ő inkább *hírhedtebb* írókkal szövetkezne. Mondjuk Moldovával. Tessék csak, tessék, én meg majd megkeresem azt az csövest, akiben kevesebb a rátartiság!, mondtam megbántódva, s rögtön hátrálva is az ajtó felé. Utánam lépett zavartan: hogy ő nem így gondolta. Beszéljük meg! Keressem meg a táborhegyi faházban, ott majd tovább tanakodunk. Itt most nem alkalmas az idő, mert sok a dolga. Láthatom, milyen ingerült, milyen ideges. Pár nap múlva ott is voltam a Bécsi úti villamos végállomások fölötti dombon, a hajléktalanok lakta fakalyibában. Lajos éppen influenzával küszködött. Tüsszögött; hevert pislogva egy szakadozott pokrócon. Mellette hűséges kutyája, egy német juhász. Szatyornyi cseresznyét vittem neki, nekik kóstolóba. Elmondtam, miféle könyvet tervezek, s hogy milyennek gondolom a közös munkánkat. Ezután már több-kevesebb rendszerességgel találkoztunk. Én a diktafonommal, Lajos pedig kigombolt kabátban, kövéren, bosszankodva, szuszogva. Néha egy-egy ajándék utcalappal. Általában valami kópésággal üdvözölt. De én komoly maradtam, nem engedtem elúszni az együtt töltött időt. Bár volt alkalom, hogy csak nézegettük egymást, vagy asztalunkon a söröskorsót, mert egyikünk sem volt éppen formában. Vagy pedig a téma volt túl forró, máskor meg túl jeges. Később találkoztunk egy-két rendezvényen is, például a hajléktalan tollforgatók antológiájának bemutatóján. S talán ott volt az *Utcalakók* könyvbemutatóján a Dózsa György úti hajléktalanszállón is. Később olvastam az írásait a *Fedél Nélkül*ben. Láthatóan megihlette az utcalakós könyvem. Ő is sorstörténeteket írogatott. Aztán évekig csend lett köztünk. Úgy gondoltam, Lajos révbe ért, talpraesett ember, megvan a maga megélhetése, útja, sorsa. Minek zavarjam őt? Minek emlékeztessem a rideg múltra? Hiszen aranytollú újságíró lett. Egyszer dokumentumfilm-szerepre ajánlottam, meg egy értelmiségi *hordólakókkal* tervezett filmsorozat tanácsadójának. Úgy gondoltam, nála jobban senki sem ismeri az utcát. Aztán hallottam, hogy szocmunkásokat is oktat. Majd hosszú szünet után, 2011 elején kaptam tőle egy levelet.

Szia Imre! Jó sokáig kerestelek, mire rád leltem. Fontos lenne beszélnünk, több okból kifolyólag. Ha tudsz adni egy olyan időpontot, amikor a vezetékesen hívhatlak, akkor keresni foglak, mert a számítógépről való hívás kedvezőbb. Mostanában ezekkel foglalkozom: http://www.seifcallcenter.sokoldal.hu/1_oldal

Üdv.:Szappanos Lajos

Kedves Polihisztor, drága Lajosom,
örültem a jelentkezésednek, s annak még inkább, hogy nyomomra bukkantál. Jómagam is gondoltam rád mostanában elég sokszor. A neved, írásaid nem láttam a Fedél Nélkül*-ben, ezért nem tudtam, merre sodorgat a kor szele és szelleme. A vezetékesem száma: xx/xxx xxx. Holnap kora délutántól előreláthatóan telefonközelben leszek, mondjuk, fél kettő és négy között. Akkor majd mondjuk, mondjuk. Régi szeretettel: Imre*

A beszélgetés után emailt kaptam tőle:

Imikém, küldök egy kis kóstolót a könyvből. Üdv. :Lajos

A küldött 33 oldal sokféle volt. Önarckép-vázlat. Utcalakó portrék, sajátos kis csöves értelmező szótár, az utcalap terjesztőinek történetei (*Csöveskuglóf* címmel), jópofaságok. A második, ugyancsak *polihisztor* levélcímről érkező küldeményben is sokféle volt: interjúk, riportok, tűnődések, jegyzetek, tárcák. A harmadik csomagban meg: interjú, humoros vers Lajos modellkedéséről, tréfás alliteráló szövegek, végigdére, végigeszre, végigkára, végül csupaemre, *(Mint mindenki más, megszereztem magamnak modern korunk microchipes masináját. Mindennapi munkámhoz mannaként működik. Mindenfelé mászkálva (mail, messenger) megismertem messziföldről msn-ező Mágikát. Mágika megharagít, megpofozom. Megint megy, megint megfordul, megint-jön. Megbeszéljük, mostantól minden másképpen működik. Mentegetőzünk milliót. Megcsókolom, megbocsát. Megőrülünk másiktól. Mágika mostanában mosolyog, mellkasában melegség mocorog.)* S aztán: vers, dal, klapancia a Kocsis utcai szállóról, újra hajléktalan portrék:(*Ügynök*, *Technós Mari*,)

Lajoskám,
kimazsolázgattam a csöveskuglófodat. Ízlett. Nem tudom, van-e, lesz-e szerkesztője a könyvednek, vagy ezt is te csinálod majd. Itt az a kérdés, mi a fontosabb: dokumentálni egy időszak lapban megjelent írásait, vagy könyvet írni (szerkeszteni) belőlük, s így az ismert, közölt részekből valami új keletkezhetik majd. Persze kockázatos egy részlet alapján beszélni-vélekedni arról, amit még nem láttam; nem ismerek a maga egészében. (Mégis érdemes lenne elolvastatni valakivel, aki a nyelvi-nyelvtani elírásokat, hibákat kijavítaná.) Engem kíváncsivá tettél a folytatásra. Az olvashatóság, a humor, a (számunkra) ismeretlen világban való jártasságod hitelességet adnak soraidnak.
A régi szeretettel.

A közelebbi hetekben, években is próbálok rendet vágni. 2015. január 13-án, Lajos haláltusájának óráiban talán éppen itt a táskagép, vagyis a szlovák népköltészeti fordításaim, a *Tölgyfa-testvér* előtt gubbasztottam, vagy már inkább készülgettem az esti jógafoglalkozásomra? Nem emlékszem pontosan másfél hónap távlatából. Vártam már, hogy két nap múlva, hajnalban indulunk Németországba, egyhetes téli zen elvonulásunkra. Nyilván eszembe villant az is, hogy Szappanos barátom, a hétszilvafás magyar nemes és kiérdemesült utcalakó mit csinálhat éppen Münchenben. Akkor még nem sejlett, hogy a gyakorlás, a többnapos zazen után mi vár rám itthon. Tudtam, hogy 23-án késő este érkezünk vissza, s hogy ötünknek hazafelé is szűk lesz az utastér, tudtam, hogy egy elkésett könyvbemutatóm vár a Bolgár Kultúra Házában; de az már nem sejlett, hogy a *vénuszos* estet követő napon, ahol két pohár vörösbort kortyoltam el barátaimmal beszélgetve, majd elpattan a bal szemfenéken egy hajszálér, nem sejlett, hogy napokig majd fekete csíkok (*a halál füstjelei*) kavarognak a látóteremben. S honnan tudtam volna, hogy Lajos Budapesten egy szállóban meghalt, s ki gondolta volna pár hete, hogy majd ezt a szöveget, bal szememen fekete kötéssel

írom, a szépirodalom Jumurdzsákjaként, eltakarva így a szememben hintázó fekete pettyet (*nyughass mán*, *te néma döglégy!*). Nem sejlett még, hogy Lajos halálhíre után milyen baljós sejtelmek közt vergődöm majd. A háziorvos kiderítette ugyanis, hogy magas a vérnyomásom. Hiába szánt örökéletűre a kozmosz, Kháron sötét evezőcsapásait hallom közeledni.

Az sem volt tudható számomra, hogy a halál beállta utáni második napon már készen állt Szappanos Lajos boncolási jelentése, bár csak később tette közzé a neten élete párja. Innen másolom át. *Agytörzsi beékelődés. Agyvizenyő. Jobb kisagyféltekei agyi infarktus. Agyi erek meszes szűkülete. Máj. 2015. Jan 15. 19. 19*

Most már hiába tűnődöm azon, miért nem telefonált vagy írt barátom, mielőtt Münchenből hazaindultak. Vagy már itthonról, hogy megérkeztek, nosza, találkozzunk! Nyilván nem volt dicsekedni valója. Dühösen, rosszkedvűen érkezett haza, szeretve utált városába, Budapestre. Sajnos, én sem kerestem őt január elseje óta. Ha legalább láttuk volna egymást!

Bár megőrződtek fészbukos üzenetváltásaink. Itt van gépemben Lajos könyvterve, amihez néhány éve megjegyzéseket fűztem. Vegyes gyűjtemény, már említődött korábban. Interjúk, portrévázlatok, versek, riportok, tárcák, szösszenetek. Újra elolvasom közös munkánkat, a Csillagházaimat, majdnem elfelejtett könyvem, az *Utcalakók* talán legszívhezszólóbb sorstörténetét. S ezekből a nálamlevőségekből, diribdarabokból, és élettársa (Mágika) internetes üzeneteiből próbálom összeragasztgatni Lajos arcképét.

Már itt van előttem, s miközben nézegetem, fekete pont mozog rajta balról jobbra, majd vissza-visszalendülve. Egy légy, amelyik belátásom és az írásom között szállong baljóslatúan, személytelenül.

Bemutatkozás

Születtem 1963-ban Mezőtúron. Apám cipész, később tűzoltó, anyám férfiszabó, majd kereskedő lett. Általános iskolai tanulmányaimat Mezőtúron végeztem. Onnan a szolnoki Kereskedelmi és Vendéglátóipari iskolába kerültem, ahol felszolgáló szakon végeztem. Később szakmát váltva, forgalmista-állomásvezető lettem a METRO É-D üzemegységénél. Katonaidőm letelte után beálltam zsarunak. A BRFK állományában teljesítettem szolgálatot. Mint általában a rendszertelen időbeosztású foglalkozást művelő embereket, engem is utolért a válás. A rendszerváltás körüli időszakban történt, esélyt sem adva az újrakezdésnek. Tizennégy évi hajléktalanság után most ismét lakásom, családom van. Jelenleg biztonsági őrként dolgozom egy butikhálózatnál, de az újságíráshoz sem lettem hűtlen. A *Józsefváros* és a *Hajnali Krimi* című bűnügyi lap munkatársa vagyok. 2001 márciusában a Magyar Sajtó Napja alkalmából, dr. Kökényesi Antal vezérőrnagy, Budapest rendőrfőkapitánya a rendőrségről írt, a valóságot hűen bemutató munkáimért arany tollal tüntetett ki. 2001-ben a Fekete dobozzal közösen készített filmetűddel megnyertük az évente a Felvonulási téren megrendezett ARC óriásplakát és reklámfilm fesztivált.

Én is, mint oly sok magam korabeli férfiember, hajléktalanná VÁLTAM. Azért lettem hajléktalan, mert elváltam. Azt hiszem, nem kell tovább ragoznom, hiszen aki benne volt, az úgyis tudja, mi a pálya, aki nem, az meg úgyse fogja, vagy inkább nem is akarja megérteni. Senkinek a szenvedését, az élet által támasztott megpróbáltatásait nem akarom leértékelni, bagatellizálni. Ehhez sem indíttatásom, sem jogom nincs. Viszont engedtessék meg nekem némi racionalizáció! Mert más egy állami gondozásból, vagy szegény sorsú családból az utcára kerülni. Amikor úgy nő föl az ember, hogy *tudja*, éli a szó jelentését: NINCS. Hiszen napirenden szembesül vele. Én nem tudtam. Huszonnégy éves koromig ismeretlen fogalom volt *a szükség* nekem. Egészen kicsi koromat a családunk vidéki kastélyában töltöttem. Később, szüleim válása után, mivel anyukám villámgyorsan férjhez ment, beköltöztünk egy tisztes polgári házba és a velejáró jólétbe. Nálunk nem volt kérdés, hogy van-e ruha, cipő, ennivaló, vagy van-e pénz a háznál. Akkor nem tudtam felfogni, megérteni, hogy a Leskó Sanyi meg a „Gamma" Szőllősi Misi (nekem mindkettő *bácsi*) miért alszanak a vasúti váróban? Miért nem mennek haza? (1970-es évek!) Ma viszont nem akarom megérteni, miért nincs lakása, lakhatása annak, aki ledolgozta az egész vagy a fél életét. És különben is, miért van az, hogy – József Attila szavaival élve – jobban tenghet, aki alattomos?

Nekem tizenkilenc éves koromban saját, kertes házam volt Pesterzsébeten! Igaz, a kicsitől is kisebb, de volt. Nem kaptam, megkerestem. Az is igaz, hogy csak egy hónapig volt meg, mert mintegy nászajándék gyanánt vettük a feleségemmel, aztán egy hónap múlva visszajátszotta a régi tulajnak, és megszökött az éppen ügyeletes bikájával. Én meg mehettem a munkásszállóra, mert akkor még volt ilyen lehetőség. Később, amikor a lakásért kapott pénzt eltapsolták, és a fiúja kirúgta, újból összejöttem az asszonnyal. Akkor még nem tudtam, vagy csak nem akartam felfogni a régi bölcsességet: amelyik kutya egyszer átússza a Tiszát, megteszi máskor is. Aztán katona lettem, később BM-es (rendőr). A VI. kerületi Benczúr utcában laktunk, a Minisztertanács elnökével, a Fock-villával srévizavé. Később kissé arrébb költöztünk a Munkácsy utcába a szovjet nagykövetség szomszédjába (oda sem költözhetett bárki, hiszen nagyon vigyáztak az „elvtársakra"). Innen lettem hajléktalan, igen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Mondhatni, a felsőbb régiókból zuhantam a pocsolyába, annak is a legmélyére, a posványba. Ez igen! Óriási szerencsém viszont, hogy talán csillagjegyemből fakadóan (halak), minden élethelyzetben feltalálom magam.

Foglalkozásaimat tekintve voltam pincér, metróforgalmista, rendőr, tejcsarnoki és egyéb culáger, konyhafőnök, biztonsági őr, pék, pártház gondnok, tanyacsősz, és voltam mór, aki megtette kötelességét… etc. Hasznát vettem a sokoldalúságomnak és képesítéseimnek, hiszen szinte minden munkát el tudtam vállalni. Én is voltam a tizennégy év alatt más hajléktalanokhoz hasonlóan hónapokig részeg. Olyan szinten, hogy képtelenség volt velem szót váltani. De rájöttem, ez sehová sem vezet. Úgyhogy, mint akaratos, nyakas kun gyerek, kezdtem elölről. Én is jártam guberálni, kukázni. („gyűjtsd a vasat és a fémet…") Nagyon el kell találni a tempót, ha ki akar mászni az ember, mivel itt nagyon lassan jönnek az eredmények. Ha görcsösen akar, egy idő után besokall, elfárad, elveszíti a realitásérzékét. Aztán jöhet Kiskovácsi vagy „Lipcsi".

Kimondhatatlanul sokat köszönhetek a Menhely Alapítványnak, azon belül a *Fedél Nélkül*nek, hiszen ők adták meg a lehetőséget első írásaim közlésére. Nem hagyhatom ki azokat a régi motorosokat sem, akik a szakadó havas esőben tartották a fejem és az írógép fölött a nejlont, hogy meg tudjam írni dolgozataimat. Én ezt azzal igyekszem meghálálni, hogy immár lakástulajdonosként és kitüntetett újságíróként továbbra is segítem a hajléktalanokat és a Menhely Alapítvány munkáját.

Most ott tartok, hogy van egy jó munkahelyem, tűrhető fizetésem és egy drága jó főnököm, aki engedélyezte, hogy bármikor odajöhet hozzám a hajléktalan, ha ügyes-bajos dolgaiban megakad.

Budapest, 2005 tavasza

Míg elértem Mágikáig…

Amikor kutyasétáltatás, vagy csak némi sörözés kedvéért összejövünk a Kálvária téri parkban a közeli kisbolt előtt, mindig akad valami téma, amiről jól el tud beszélgetni az ember. Szinte minden korosztály képviselteti magát, de nációbeli különbségek is akadnak rendesen, hiszen van itt cigány, román, magyar és még ki tudná megmondani, miféle népek. Mindenki a saját iskolázottsága, vérmérséklete szerint szól hozzá az éppen „műsoron" lévő témához, ezért eléggé érdekes dolgok sülhetnek ki. Van néhány nős-családos ember, de talán több az olyan, akinek valamiért tönkrement a házassága, széthullott a családja. Éppen arról folyt a vita, mennyire érdemes, vagy nem érdemes nőért-asszonyért áldozatot hozni, és ha igen, mekkorát.

L., az író is megjelent, és sokáig hallgatta a történeteket, amikor egyszer ő is megszólalt. Tudtuk róla, hogy nehéz élete volt, hiszen mielőtt úgy nyolc évvel ezelőtt a környékre költözött, sokáig, közel másfél évtizedig hajléktalanként, az utcán élt.

– Tudjátok, nem szeretek panaszkodni, mert azt mondom, inkább százan irigykedjenek rám, mint egy valaki is szánjon. Most sem panaszként mesélném el, amit szeretnék, de csak, ha nem untatok vele senkit.

Az, hogy valakinek milyen volt a gyerekkora, szerintem egész életére kihatással van. Tévedés ne essék, nem én akarom itt és most feltalálni a melegvizet, csak emlékeztetőként mondom. Aki nem ismer túl rég, nem tudhatja rólam, hogy én sem voltam mindig csöves.

A szüleim vidéki kastélyában nevelkedtem Mezőtúron, egy alföldi kisvárosban. Ott, ha esik egy kis eső, még a főtéren is akkora sár van, hogy annak idején, amikor Petőfi Sándor arra járt, ő sem bírta megállni szó nélkül, pedig mint alföldi ember, igencsak hozzá volt szokva az ilyesmihez. Nos, ott éldegéltünk tisztes jómódban. Apám szakmáját tekintve cipész volt, de inkább beállt postásnak, majd tűzoltónak. Azt hitte szegény, hogy csak a *bankli* mellett kell dolgoznia, azután rájött, hogy nem éppen úgy van, de akkorra kirúgták mindenhonnan, és kénytelen-kelletlen beállt a városi kórházba mindenesnek. Ez azt jelentette, ha kellett udvart söpört, beteget szállított, de akadt, hogy hullaöltöztetéssel, ilyesmivel is megbízták.

Hatéves voltam, amikor a szüleim elváltak és anyám hozzáment a város másik végén élő ismerőséhez, akivel még valamikor a cséplőgépnél találkozott, hiszen minden nyáron oda járt, egy kis maszek pénzt és terményt összeszedni. Ez az ember volt ott a gépész, és amikor a szüleim házassága megromlott, valahogy összejöttek anyámmal. Teljesen más fazon volt, mint az apám. Egy hatalmas darab, amolyan tenyeres-talpas paraszt, de nemcsak termetében, hanem természetében is. Anyámnak eredetileg férfiszabó volt a szakmája, de apámhoz hasonlóan ő sem maradt meg tanult foglalkozásánál. Előbb, amíg még együtt volt a család, a kastélyunk hatalmas pincéjében bizományi italboltot működtetett, később, a válásuk után, pedig elment előbb a közeli presszóba, majd kicsit később a szemben lévő boltba dolgozni. Itt cseperedtem nagy nehezen.

Igen, meglehetősen nehezen, mert a gyerekkoromból szinte csak arra emlékszem, hogy állandóan éhes voltam. No, nem mintha nem lett volna mit enni, de a mostoha apámnak is volt három nagy gyereke, nekem is egy nővérem és azokra fordított anyám minden energiát. Mivel én kései gyerek voltam, tehát egy-másfél évtizeddel fiatalabb a többitől, nekem mindig *hallgass!* volt a nevem. Tévedés, hogy az idős szülők, vagy a nagyobb gyerekek ajnározzák a kicsit. Egy fenét! Mindenben hátrányban voltam. Ráadásul, kis vézna gyenge gyerek lévén, még az iskolában és az utcán is basáskodtak rajtam az erősebbek, és senki nem volt, aki megvédett volna. Mint elvált szülők gyerekét a tanárok is ott bántottak, ahol, amikor csak tudtak, mintha én tehettem volna róla, hogy a szüleim húszévnyi házasság után úgy döntöttek, nem élnek együtt tovább.

Tőlem egész életemben mindig és mindent elvettek, ami kedves volt nekem. Úgy 10-12 éves lehettem és nagyon szerettem volna focicsukát. Akkoriban még kuriózum számba ment az ilyesmi, ráadásul eléggé kicsi lábam volt, sehol sem kaptunk ilyet. Persze, mint minden gyereknek, nekem is változtak az igényeim, vagyis inkább beletörődtem, hogy nincs. Előtte ugyan még jól ki is kaptam, mert amikor mégis lett a lábamra való vászon futballcipő a sportboltban, eltetettem és kimentem az Állami Gazdaságba valami melóra, hogy meg tudjam venni. Hogy keressek is, megmondtam a főnöknek, hogy adjon valami komolyabb munkát, mert nagyon kellene a pénz. Addigra rohamosan megerősödtem, kifejlődtem, úgyhogy a negyven fokos melegben búzát lapátoltam együtt a felnőttekkel. Amikor vége lett a munkának és hét végén megkaptam a fizetést, nagy boldogan bicikliztem haza. Mondom anyámnak, megvan a pénzem, megyek, és megveszem a cipőt, amit eltetettem, és még pénzem is marad. Erre közölte, a cipő már nincs meg, mert ő mint *áfészes*, jó viszonyban volt a sportboltossal, és szólt: adják el nyugodtan. A keresetemet meg elvette, mert kellett a nővéremnek valamire, és a családi kasszából már nem tudott többet ellopni, a mostohaapám így is kezdett rájönni a dolgaira. Amikor könnyezve kijelentettem, úgyis megveszem valahogy a cipőt, akkor pedig jól fel lettem pofozva. Akkor ütött meg utoljára az anyám. Tizenkét évesen és igazságtalanul. Soha többé nem tűrtem el neki.

Következő nyáron már huncutabb voltam. Mivel valahonnan mégis sikerült közben focicsukát szereznem, most horgász felszerelésre áhítoztam. Rendes üvegbotra és peremfutós orsóra. A jól bevált Állami Gazdaság segített ki megint, hiszen újra mentem nyári munkára. Keményen melóztam megint, és amikor megkaptam a pénzemet, első utam a sportboltba vezetett és rögtön megvettem a horgászcuccot.

Így teltek az éveim, minden nyáron dolgoztam, ha kellett valami. Elérkezett a pályaválasztás ideje. Mivel közben zeneiskolába is jártam, ráadásul nagyon jól ment, tetszett is, hát zenész szerettem volna lenni. Nos, itt mindjárt két oldalról jött a gáncsolás. A mostohaapám, mint megrögzött paraszt, kijelentette, ő bizony nem nevel urat. Az iskolában is azt javasolták, tanuljak inkább valami rendes szakmát, ne menjek gimnáziumba, ugyanis ah-

hoz, hogy levizsgázhassak az OSZK-nál szórakoztató zenésznek, érettségi kellett volna. Bár mindig négyesen felüli volt az átlagom, valami olyasmivel tömték anyám fejét, hogy úgysem tudnám elvégezni a Telekit, a városban lévő egyik gimnáziumot.

Ekkor megint cselhez kellett folyamodnom. Közben sportoltam és eléggé magas szintet értem el, az egyik verseny előtt a sportorvos azonnali hatállyal eltiltott. Valamit talált a szívemnél. Egy kajak-kenu versenyzőnél pedig ez nem éppen jó dolog. No, akkor vége a még el sem kezdődött sportkarriernek is, marad a zene. Ekkor kitaláltam, hogy mégis közelebb legyek a zenéhez, szakmám is legyen, műveltségem is, jelentkeztem a Jász-Nagykun Vendéglátó Vállalathoz pincér tanulónak. Akkoriban így ment. Előbb a cégnek kellett felvenni, csak akkor mehettem az iskolába. Ez csak a nevében volt pincériskola, hiszen tanultunk itt szakács-cukrász-konyhamészáros-pék-mixer-recepciós és még ki tudja, milyen szakmákat egyszerre, és természetesen idegen nyelvet is. Akkoriban itthon és a szocialista táboron belül szinte csak oroszul lehetett tanulni, az viszont kötelező volt mindenütt. Nekem szerencsém volt, mert a németes csoportba kerültem.

Másodéves voltam, amikor megismerkedtem a későbbi feleségemmel, egy csodaszép, válófélben lévő romacsajjal. Tizenhárom évvel volt idősebb nálam és, bár csak hat általánosa volt, minden hájjal megkent és huncut dög volt. Ki is semmizett rendesen, de erről majd később. No, jártam továbbra is a suliba, közben sorba maradoztak ki mellőlem, akikkel együtt kezdtem. Ahová annak idején nem mehettem tanulni, a mezőtúri Teleki Blanka Gimnáziumba, onnan is szépen buktak ki az általános iskolai osztálytársaim, az egykori eminens tanulók. Ahogy azt egyik könyvében Moldova mester írta, elhullottak szépen, mint az akciós libák. Én együtt éltem az asszonnyal, de közben járnom kellett a suli mellett dolgozni is. Nappal a munkahelyen, délután tanultam Szolnokon, éjjel pedig a Tiszti Klubban pincérkedtem. Nem tudom, hogy bírtam, de még mellette eljártunk szórakozni is.

Eljött az idő, amikor végeztem, és papírforma szerint kész vendéglátós szakemberként kikerültem az életbe. Igen ám, de a Jász-Nagykun Vendéglátó csak addig alkalmazott, ameddig nem végeztem, utána az összes végzett fiút kirúgták, csak a lányok maradhattak. Kénytelen voltam elmenni mindenféle munkára, ha nem akartunk éhen halni. Én, aki nemrég még a Pelikán Szálló pincére voltam, most cigányokkal járok szüretelni. Azután sikerült a Közép-Tiszavidéki ÁFÉSZ-hez bejutnom, egy falusi étterembe pincérnek. Az ilyen helyeken általában nem szakképzett emberek dolgoznak. A lényeg az, hogy valakinek a valakije legyen. Engem is kiutáltak innen rövidesen, de egyébként is elmentem volna, hiszen találkoztam anyám egykori kolléganőjével, aki hívott, hogy nyissunk kocsmát Mezőtúron. Ismertem ezt a boltot, hiszem vele szemben nőttem fel. Mint *szakember*, azt is tudtam, mit lehet belőle kivenni. Meg is kaptuk szinte bagóért, és elmondhattam magamról, hogy én vagyok a város első „maszek" kocsmárosa. Akkoriban kezdtek divatba jönni a szerződéses üzletek. Egy hét múlva lettem volna tizennyolc éves és már üzletvezető voltam. Ez volt márciusban, de októberben kénytelen voltam lehúzni a rolót.

Kollégáim-beosztottjaim, ugyanis már olyan szemérmetlenül loptak, hogy ha nem akartam börtönbe kerülni, véget kellett vetnem a wirtschaftnak. Már odáig mentek, hogy kizártak a saját irodámból, nem láttam bele semmibe. Ha ellenőrzés jött valahonnan, égett a pofám, mert rajtam röhögött mindenki. Milyen üzletvezető az, aki nem tud bemenni az irodájába, mert kicsukják az alkalmazottai. Míg én csak éppen a minimális összegeket vettem ki, hogy forgassuk a pénzt, nekik szépen épült az emeletes házuk a kertvárosban. Miután én otthagytam az egészet, és odavitték a keresztlányukat, mert annak volt papírja, őt is ugyanúgy meglopták, vagy tán még jobban, mint engem.

Közben az asszonnyal hol együtt, hol külön.

A következő nyár már a Balatonon talált. Teremfőnök lettem egy háromszázhatvan főt befogadó étteremben Szabadi-Sóstón. Ez egy teljesen maszek üzlet volt, egy leszázalékolt nyugdíjas katonatiszt volt a tulaj, egy nagyon rendes faszi. No, a felesége, egy szőke zsidónő, annál szemetebb volt. Képes volt a pincérek jattját felszedni az asztalról és letagadni. Egyszer elgurult egy ötvenfilléres és vagy harminc láda bort rakott arrébb, hogy kiszedje közülük. Ebben az üzletben, mindenkinek kellett érteni máshoz is, nemcsak aminek felvették. Mivel egyedül én voltam szakképzett ember a boltban, amikor tavasszal lementünk rendbe tenni, utána esténként, még nekem tanítanom kellett a többieket a szakmára, és néme-

tül is. Volt itt növénytermesztő gépésztől, a taxisofőrön át, a fodrászig mindenki. Ha kellett, felmentem főzni a konyhára, mert a séf egy gyomorfekélyes hapsi volt, és ha rosszul lett, nem tudott dolgozni. Máskor be kellett ülnöm a zenekarba, mert egyszerre több helyen kellett muzsikálni, és nem voltak annyian.

Amikor itt vége lett a szezonnak, már Pestre jöttem haza, mert itt élt az asszony, akivel persze külön voltunk, míg én a Balcsin dolgoztam. Amikor kiléptem a kocsmároskodásból, valamilyen ürüggyel összeveszett velem és eltűzött a fővárosba. Akkor, 1982-ben, beléptem az Észak-Déli metróhoz. Vendéglátósként nem kaptam munkát Pesten, de nem is nagyon akartam, mert az asszonykám, aki akkor még csak élettársam volt, ágált ellene. A metrós munka tetszett, végeztem a tanfolyamokat, egészen addig, míg elértem az állomásvezetői rangot.

Közben 1983. február 12-én összeházasodtunk és vettünk egy kis kertes lakrészt Pesterzsébeten, mert addig külön éltünk. Kati az egyik munkásszállón a Csepeli átjárónál, én a másikon Lágymányoson. Amikor összeházasodtunk és beköltöztünk a saját kis otthonunkba, természetesnek vettem, hogy kijelentkezek a szállóról, hiszen már nem volt rá szükség. Nem így gondolkozott viszont az akkori feleségem. Ő nem jelentkezett ki a Vegyiművek szállójáról, ahol ő is lakhatott, mert a papírgyári munkahelyének szerződése volt erre. Vegyes szálló, a férfiak és nők összejárhattak. Azután amikor az esküvőnk után kábé egy hónappal hazamentem, este fél tizenegykor közölték velem, már nem lakom ott. Amíg én dolgozni voltam, az asszonykám eladta a lakást, és elszökött az akkori fiújához a szállóra, aki valószínűleg azelőtt és közben is megvolt neki. Ezért nem jelentkezett ki, amikor megesküdtünk, mert számított erre. Előtte való nap volt fizetés, azt akkor odaadtam. Most ott álltam, a nagy budapesti éjszakában Pesterzsébeten, a Kilián garázs és az Ecseri piac között, ötven fillérrel a zsebemben.

A metrónak, a Kőér utcai járműtelepen volt egy kis szállodája. Ez arra volt, hogy az éjszakás vonat személyzete ott tudjon aludni. Ide nyomott be a főnököm pár éjszakára, amíg elintézte a munkásszállót a Tábornok utcában. Persze amikor a lakásért kapott pénzt eltapsikolták, újból jött az én kis feleségem és visszakönyörögte magát. Nem sokat kellett könyörögnie, hiszen szerettem, és megbocsátottam neki. No, mindegy, újból összejöttünk. Ismét Pesterzsébet, csak a másik vége, egy albérlet. Most már tudom, de akkor nem vettem észre, hogy innen újra visszajárt a fiújához, akivel közben kibékülhettek.

Kezdte pedzegetni az asszony, jó lenne, ha elvinnének katonának, mert szeretne élni egy kis szabad életet. Már minden kollégám, aki olyan idős volt, mint én, megkapta akkorra a behívóját, csak én nem. Közben megint külön lettünk, mert akkor már én zavartam el Katit a háztól, hogyha annyira akar szabad életet, mehet, de mellettem nem kurválkodhat. Úgy költözött el az albérletből, amikor nem voltam otthon. Bár nem volt rá szüksége, még az olajkályhát is elvitte, ne tudjak fűteni, pedig hideg tél volt. Akkor halt meg egyébként Brezsnyev. Az asszony olyan kicsinyes és gonosz volt, hogy elvitte az összes fésűt is, hogy ne tudjam rendben tartani a hosszú hajamat és a szakállamat. Aki már elérte a piros parolin a három csíkot, annak dukált ez a viselet, azért hordtam ilyet. Persze megint egy fillér nélkül maradtam ott. Néhány nap múlva, egyszer reggel kilenc körül jön a postás, engem keres. Kimegyek.

– Itt írja alá!

Hozta a behívómat. Egy héttel a bevonulás előtt!

Futás be a céghez, leszámolni, szabadságot kivenni meg a többi. Leutaztam anyámnak a tanyájára, és végigittam-mulattam azt az egy hetet. Február huszonnyolcadikán bevonultam a Ganz Művelődési Házba, ahonnan gyorsan elvittek Paksra az atomerőműhöz. Eskükor megláttam, ott az asszony, pedig nem írtam meg neki, hol vagyok. Valahonnan megtudta. Amikor az eskünek vége lett, elengedtek minket másnap éjfélig. Persze Katival mentem, hiszen ha egy fiatalember, aki ráadásul megszokta a rendszeres nemi életet, és hirtelen egy jó hónapig még női biciklit sem lát… No lényeg az, újra összejöttünk.

Hat hónap után Óbudára helyeztek, tehát onnan már könnyebb volt hazajutnom. Bizony, ha váratlanul mentem, soha nem találtam a drágát sehol, éppen mindig másutt volt, mint ahol kerestem. Mint kiderült, folyamatosan csalt, amíg katona voltam is. Egyszer, amikor már fel akartam jelenteni a századparancsnokot a pol. tisztnél, mert nem mehetek

haza, akkor derült ki, a feleségem intézte el valahogy, hogy ne mehessek ki. Leveleket írt, betelefonált, hogy én milyen egy brutális állat vagyok, amikor hazamegyek. Én meg csak lestem, mert ha otthon voltam, igencsak odaadó feleségként viselkedett. Amikor leszereltem, még visszamentem egy hónapra a metróhoz, de közben ment az állományba vételem a rendőrségnél. Akkor 1985 őszén, magamra öltöttem a kék-szürke uniformist, mint rendőr-szakaszvezető.

A rendőriskolát, 4.75-tel, tehát kiváló eredménnyel végeztem el. Közben az asszonykám terhes lett, és mert már harmincöt is elmúlt, kissé beteges volt a gyerekkel. Kiíratta magát táppénzre. Bent volt a lakásigénylésünk a tanácsnál, és ő ráért bejárni, megnézni, hogy áll az ügyünk. Amikor egyszer meglátta a nevünket a névsorban, azonnal átment a Markó utcába, és beadta a válópert. Mert zsaru voltam, előre vették az igénylést, mások négy-öt éveket vártak a lakásra, ha kaptak egyáltalán. Közben, mint később kiderült a rendőrségen is elintézett, mert állítólagos családi problémáim miatt leszereltek. Az addig elért rendfokozatom megmaradt, nem fokoztak le, de nem sokra mentem vele.

No, innen felgyorsultak az események. A VI. kerületben, a nagykövetségi negyedben megkaptuk a lakást, de már bent volt a válóper, amiről én még nem is tudtam. Megint visszamentem a metróhoz, ahová, mint jó forgalmistát, külön vezérigazgatói engedéllyel vettek vissza. Bár a feleségem akart tőlem állítólag megszabadulni, mégsem hagyott békén, állandóan telefonálgatott, zaklatott. Úgy nem lehet vezetni egy metróállomást, ha síkideg az ember. Nagy állomásokon voltam, mert azok feküdtek nekem. Nyugati, Deák tér, Klinikák, Kőbánya-Kispest… Akkor, hogy ne érhessen el, kitaláltam, átmegyek a MÁV-hoz oktatónak, hiszen amilyen rendszerrel mi már dolgoztunk a metrónál, a vasútnál ezt akkor kezdték bevezetni. Éppen két munkahely között voltam, amikor egy szeptemberi hajnalon eszembe jutott, megiszok egy fröccsöt, mert megfulladok. A gondolatot tett követte, és amikor mentem haza, akkor döbbentem rá, hogy nincs nálam kulcs. Semmi baj, belépek az ablakon, hiszen nyitva van, csináltam már így máskor is. Persze az asszonykám a gyerekkel akkor is éppen valahol csavargott, ezért nem volt otthon a lakásban senki.

Arra még emlékszem, hogy letört, amibe kapaszkodtam, és onnantól semmire. Szeptember tizenhatodikán hajnali fél négytől – akkor estem le – huszonnégy napon át voltam eszméletlen. Közben asszonykám is hazatalált, és amíg én élet-halál között feküdtem, addig ő jókat izélt a szomszédasszony félhülye fiával. Amikor hazavittek a kórházból, még járni sem tudtam igazán. Úgy volt, soha többé sem menni, sem beszélni nem fogok, és nem leszek normális. Amikor valamennyire felépültem, végigvitték a válópert, és egy öltözet nyári ruhában, betegen kitettek az utcára.

A családomtól nem kértem segítséget. Nagyon ellenezték ezt a házasságot, de nem érdekelt. Akkor azt mondtam: ha magatoknak nem tudtatok választani, akkor nekem se akarjatok! Nem szerettem volna hallgatni, az „én ugye, megmondtam" című szövegeket. Tizennégy évig éltem az utcán hajléktalanként, ebből jöttem ki. Bár meg tudtam volna nősülni, vagy kapcsolatot létesíteni közben is, de nem akartam. Nekem ne mondja azt az első komolyabb veszekedésnél az asszony, hogy a csatornából szedett föl.

Mágikával az Interneten ismerkedtünk meg, őt is nagyon megverte az élet. Gyerekfejjel beleugrott egy házasságba, amiben harminc éven át semmi nem működött. Rengeteget szenvedtem az életem során, mások ennek a töredékéért öngyilkosok lettek. Mégis azt mondom, ha így kellett történnie, hogy erre vezessen ez a rögös és viszontagságokkal teli út, ha ez volt az ára annak, hogy megismerhessem Mágikát, azt mondom: MEGÉRTE.

Gyorsüzenetek

Számítógépes üzenetváltásaink bő négy éve kezdődtek, Lajos kerítette elő valahogy a címemet. Most ő keresett, ő talált rám. Már levélkapcsolatban álltunk, mikor ők Mágikával elköltöztek Óbudáról, az albérletükből, ahol nem sikerült találkoznunk. Vagy nekem nem fért bele az időmbe, kedvembe, hogy Budapesten jártamban őket is fölkeressem, vagy éppen Lajos járt vidéken, amikor végre nekem alkalmas lett volna. Föltetettem a FB oldalamra néhány fényképet, amelyeken gidákat dajkálgatok. Erre jött Lajos első üzenete: *Az őzike szép*… S erre én azt válaszoltam, hogy nem őz az, Lajoskám, hanem kecskegida. Mi-

re ő: Látod, nem jöttél el hozzánk Óbudára, mi meg már azóta egy Veszprém megyei szerkesztőségből dolgozunk, itt is lakunk. Ha erre jársz, szívesen látunk. Üdv.: Lajos & Ági

Bő háromnegyed év múlva kapom az értesítést, hogy Veszprém mellől elköltözött Münchenbe, szeretettel vár ott is. Most átpörgetem az üzeneteket. Amit fontosabbnak érzek a közel százoldalnyi betűtengerből, rögtönzésből, ugratásból, idemásolom, központozom. A látható háryzást is meghagyom. Először a munkakeresésről kapok híreket. Kérdezem, hogy van-e lakásuk, s hogy boldog-e? A válasza: Van most lakhatásom, de innen mennem kell, mert feljelentették a bérlőt. Most keresek másik lakással járó munkát, de hívnak vissza szocmunkásnak.

Az előző „munkahelyem" meghalt. 93 éves volt. Egy vén náci.

Részvétem!

Neki már mindegy, nekem meg lesz másik munkahelyem-ügyfelem. Akkor kiléptem tőlük, és felvettek volna a SV-hez, de pont akkor jött ez a lakásbalhé. Ott kellett hagynom, mert utcáról nem lehet dolgozni. Pedig a Süddeutsche Verlag-nal dolgozni, nem kis fegyvertény.

Miféle lakásbalhé?

A lakásbalhé az volt, hogy együtt lakunk egy német barátomnál, és valaki feljelentette őt, hogy sokan élünk ott. Méghogy sokan! Mindössze hárman. Na, ezt a feljelentőt elvinném Pestre a *nyócker*be. Ott nézze meg, hányan laknak egy lakásban! Itt André az ún. hauptmieter, a főbérlő. Csak az ő nevén van a lakás. Mi fizetünk, de nem a MEAG-nak, hanem neki. Érted?

Nnnem nnnagyon! ha fizettél, fizettetek, akkor mi a baj?

Na, akkor újra! Ha pl. Pesten laksz egy önkormányzatiban, vagy cég által kiadott lakásban, ott sem fogadhatsz be senkit! Csak akkor, ha a tulaj beleegyezik. Vágod már? Itt a tulaj, a MEAG, és csak André Sandecknek adta ki.

Igen, s ő meg neked?

Nem, mert ő is itt lakik, de ezt itt nem szeretik; egy aranyos szomszédasszony volt, aki följelentett, mert ő akarta idehozni a lányát. De már nem téma, mert tisztáztuk a Herr Thiess-szel; ő itt a hausmeister.

Aztán egy új, cukorbeteg, alkoholista ügyfél az írástéma, nála gondozás fejében lakhatnak is. Lajos egyik üzenete szerint egy év után majd lehet kérvényezni a lakást a segélyszolgálattól. Közben, ahogy írja, tolmácsolgat. Megint lakáskeresés, nem értem, miért, ha már van hol lakniuk. Diétázás. Küzdelem a kilókkal. ('45-ről föl, vagyis: vissza 85 kilóra!) Majd üzletkötői állás a Hypovereins Banknál. Nekem is elküldi a reklámszövegét.

Tisztelt Munkavállalók!
Aki külföldre érkezik, (netán nyelvtudás nélkül) annak előbb a munkavégzéshez szükséges iratokat kell beszereznie. Lakcím, Adószám, Bankszámlanyitás, Telefonszám stb. A Münchenbe érkezőknek ebben segítek ingyen!

Tisztelettel: Sz. Lajos Hypovereins bank, München, telefon:

Következő üzenete már nem müncheni keltezésű.

Ahoy!
elköltöztünk. Most éppen Lindenfels-ben rontjuk a levegőt. Egy szép panzióban kaptunk lakást, sok fa, hegyek stb. keress rá! *(küldi a linket*). Ugye, gyönyörű?
Tehát: elhívtak Mannheimbe dolgozni, aztán kiderült, nem Mannheim az, hanem Lindenfels. Aztán kiderült, nincs munka, de a szállásra elvittek bennünket, egy csodaszép erdei panzióba. Útközben a német ráharapott az Ági munkaközvetítői vállalkozására. Onnan csinálta napi pár órában. Ezért a német fizetett emberesen. Több mint ezer eurót! Kábé ennyi a történet. A szállásra természetesen nem vont le semmit. Vissza Münchenbe! Én a Hyponak dolgozok. Annak segítek számlát nyitni, aki frissen jött, és nem tud németül. Ezért kapom a pénzemet.

Újabb hír: szeptemberben lakókocsit vettek. S a tervek garmadája. Büfét tervez nyitni. Októberfest előtti állapotokat is jónak érzi, érezte a volt utcalakó. Közben üvegvisszaváltásból éldegélt. Ahá, somolygok én, bank és üvegvisszaváltás!

Figyi!
Volt egy szép kis mellékes pénz, főleg a göngyöleg biznisz. De mert az említett fesztiválra ideözönlött a sok vendégművész, ezért most szinte mindenütt leállították. Hiába gyűjtesz össze sok euró értékű cuccot, nem tudod leadni sehol. Ezelőtt ezzel itt simán meg lehetett keresni, egy átlag havi fizetést.

Próbálkozás egy kutyaiskolában. Azzal utasítják el, hogy nem tud jól németül. Filmszerepábrándok. Aztán pár nap múlva:

Szia Imre!

Nem lesz film, mert nem adtak rá pénzt Révész Lacinak. Állítólag azért, mert lefigyelték a FB-on, hogy nem rajongok sem a c. sem a zs. kategóriásokért. Mindegy.

Dolgozom tovább „magammal".

Zavart engem is a cigányozása, zsidózása. Főleg, hogy őt is sokszor cigánynak vélték. Erre nagyon kényes volt, kikérte magának, vagy elmagyarázta, hogy ő bizony ***echte*** *kiskun. Latolgattam, megírjam-e neki, hogy nekem bizony taszító a gyűlölködése. Vajon nem veszi-e majd kioktatásnak? Vagy ami rosszabb: hergelésnek. Győzött bennem a moralista,*

Lajoskám, másokban csak az ingerelhet, ami bennem sem tisztázott. Vigyázni kell az ellenségképpel, mert megelevenedik és visszavág. Jézus, tudtommal, nem zsidózott, nem cigányozott. A világ meg akkor változik meg, ha én megváltozok. Ez rád, rám is érvényes, kedves barátom! Jó munkát!

A munka, illetve pénz helyett, megint munkahelyet keres.

Ételes-italos, büfés beugrót talál pár focimérkőzésre.

Mennem kell pénteken dolgozni egy Bayern M-Galatasaray meccsre, az Audi Dome-ba, Utána az Allianz Arena-ba. Fun and Run. *Aztán helyesbít:* A Bayern München meccseken büfézek. Most Bayern-Eintracht Frankfurt lesz, az Audi Dome-ban, nem az Allianz-ban.

Ehhez keres fekete nadrágot, fekete cipőt. Alacsony és kövér, pocakos, s így nemigen talál a saját méretére. Bosszankodik, viccelődik magán. Egyébként ebben üzenetváltás-gomolygásban ő nálam mindig humorosabb, lazább.

Mi újság?, kérdem máskor.

Semmi újság. Hideg van most itt is. Jót veszekedtem a bankommal és a telefonszolgáltatómmal.

De: tegnap, az ingyenesen elvihető cikkek között találtam egy olyan polcos szekrényt, amilyet már régen keresünk. Írtam a tulajnak, és kiderült, hogy ott van tőlünk alig 1 km-re. Elmentünk érte, kiderült, volt ott még egy másik is. Arra már gondolni sem mertem, hogy nekem adja. Azt mondja: Elviszi azt is? Kell magának? Úgy megörültem, mint majom a farkának.

Be is állítottuk mind a kettőt, pont passzent.

Fél éjszaka ezekben gyönyörködtem.

Most keresek egy gáz fűtőfejet, mert ami van, qrva nagy.

(Szóval berendezed a lakókocsit.)

(Januárban átrobogunk Németországon. Meditációra menet majd egy hét múlva hazaút.

Üzenetei szerint ekkor már Lajosunk egy dél-mücheni bárban beikoch, segédszakács.(Kérdésemre most a nyavalyákról panaszkodik.)

Fáj a nyakam, a torkom, a fejem, szédülök.

Mit ajánlasz?

Influenza? Öregség? Másnaposság?

A harmadik kizárva. Nem ittam.

Ágynyugalom. Talán. Gyömbértea. Ki tudja ilyen messziről.

Ok.

Orvoshoz nem megyek, mert holnap dolgozni kell.

Köhögés? Mellkasi fájdalom?

Köhögés is, meg valami fel-felszakad. Mellkasi fájdalom nincs, csak fulladok. Lötyög az agyam. Ha elpatkolok, rádhagyom az összes adósságomat. Csak kb. 3000 euró.

Na, most megijesztettél! Azt kívánom, gyógyulj meg inkább!

Inkább kifizetem, ne örülj!

Egy héttel később megkérdezem, mi baj volt.

Kisebb agyvérzés. Nem megütött a guta, csak megsimogatott.

Kifeküdted? Gyógyszerek? Az élet mindig kíméletes velünk, mondja belőlem az okostóni, csak a halál kíméletlen. Bár mások szerint pont fordítva igaz.

Volt gyógyszer, és tényleg kifeküdtem tőle. *Western Gold* a neve. A Lidlben váltottam ki, vény nélkül.

Följelentik őket. Elköltözés a lakókocsival.

Valaki feljelentett a német katonai rendőrségen, hogy ott parkolok. El akarták vinni a lakókocsinkat. De megbeszéltem velük. A rendőrök rendesek voltak, de hát ugye, parancs, az parancs. Szóltam a munkahelyemen, hogy tré van. A főnök csaj azonnal felvette a telefont, és mindenkit mozgósított. Éjjel fél 3-kor írt nekem e-mailt, hogy mit intézett. Aztán behívott az üzletbe. Adott egy fizetési kimutatást. (Az itt nagyon fontos, igazolja, hogy van legális munkád.) Meg adott egy marék pénzt, hogy intézzem, amit kell. De már úgy néz ki, rendben vagyunk. Felhívott a séf, hogy jön segíteni, a terepjárójával, ha kell. Elvontatni a kocsinkat.

Jól vagyunk, tegnap voltunk mosni.

Hová költöztetek?

Kb. 2 km-rel arrébb. Egy zöldövezeti parkolóba. Ingyenes hely. De ha fizetni kell, akkor sem vészes. Nem több, havi 130 eurónál. Azt a borravalómból kifizetem. Látod? Majd két évig itt szoptam, mire találtam ezt a helyet.

Kinyalják a seggemet.

De ugye, minőségi munkát kell végezni. A német arra allergiás.

Veszek egy üveg kanalas orvosságot. Western Gold. Vény nélkül adjak, a Lidlben.

Megint?A szíved? Agyad?

Ők.

Ettől meg lazulok.

Dolgoznom viszont kell, mert az nagyon jót tesz. Álmomban is díszitek, főzök. Imádom csinálni. Nem véletlenül tanultam ezt.

Álomkonyhádban álomszakács lettél!

És van egy nagyon jó kollektíva. Ez minden fizetésnél többet ér!

A következő üzenetben panaszkodik, hogy csökkent a forgalmuk.

Hazaküldtek.

Kaptam 500 eurót, mert jól dolgoztam a múlt hónapban.

Ma meg kevés volt az ételforgalom. Inkább menjek hétvégézni.

Most végezed a hetet? Pihenés? Sör? Bor? Párna?

Iszok egy felest. Aztán elmegyünk valahova enni. Ill. az asszonyt viszem vacsorázni. Aztán bank, onnan haza.

Tegnap, a séf, meg én is híztunk pár kilót. Illetve a májunk hízott. Na: este bejött egy vendég a konyhára, és megkérdezte, mi volt az a szép tál, amivel a pincér az előbb kiviharzott a konyháról? A séf közölte vele, hogy a segéd urat kérdezze, mert ő (mármint én) követte el. De éppen bejött a tulajdonos, és az elmagyarázta neki, mi volt. Egyébként, csak egy sima *Hummusteller*, szóval hummusztál.

Megint munkakeresés.

Ez is jó hely volt, de nem értem, mi történt. *(Mágika későbbi megjegyzése szerint Lajosunk részegen ment munkába.)* Egyszer csak nem jöttek. *(Mármint a vendégek.)* Írtam pár helyre, asszem, nemsokára fognak hívni. Fontos, hogy ne szakadjon meg a munkaviszony. Kell a német nyögdíjhoz.

Adtam fel pár hirdetést is. Majd csak lesz valami.

Még a Cafe Suedsadtban ketyeg a szerződésem. 9-én még dolgozom ott. Tegnap volt egy hete, hogy nem eszek semmiféle húst. És már jó pár centivel fiatalabb lettem.

Pihenés, tervek, ábrándok.

Asszem, mégis kiadatom a könyvemet, de hozzáírom az itteni tapasznyalataimat is. Úgy kerekebb lesz.

Várok.

A jövő héten mennem kell a KVR-re, itteni kb. okmányiroda, kiváltani a német erkölcsit, és a vállalkozóit. Kell az új munkámhoz. Családsegítő, kb. szocmunkás, vagy valami ilyesmi házi gondozás, ügyintézés.

A szegények, utcalakók közé mégy?

Nem. Ezek laknak, és jómódúak, csak nincs mellettük senki. A család itt is csak addig szeret, amíg adni tudsz. Kijárnak a temetőbe, bohóckodni, nehogy megszólják őket. Közben meg…Amíg élt a nagyi, nem is látogatták otthon. Az emberiesség teljes hiánya. Illetve, ez az *echte* emberi viselkedés. Az ember mint legaljasabb állat.

Azt hiszem, befogadnak a munkahelyen, mert már kétszer is lebasztak. Egyszer telefonon, ma reggel meg e-mailben.

Miért is?

Először a magamról írott személyes infók miatt. Hogy pl. miért élek itt. Kissé kielemeztem a „vajdasági" helyzetet. Egy mondat volt, de elég.

Politika? Zsidózás megint?

Zsidózás nem volt. Csak leírtam, miért jönnek el a magyarok. Csak egy mondat volt, ebből két szó, ami kiverte a biztosítékot. Ma meg már követelték a még hiányzó iratokat.

Valóban csak két szó?

Ja, két szó. A magyar miniszterelnök egy korrupt disznó. Ezt nem értékelték.

Felség, uralkodjék magán!

Attól még az. Na, mindegy, javítottam, de addigra már ki is vette a központ a szövegemből. Most a hiányzó dokumentumokat várjuk, mert már dolgozni kellene. Jövő csütörtökön meglesznek.

Pénzhiány megint. A román-magyarok pocskondiázása, családsegítői igazolvány, erkölcsi bizonyítvány. Diéta.

Lajoskám, álmomban nálad jártam. Vagyis, hogy egy müncheni német nyomdában, ahol csupa magyar dolgozott. Elhoztam onnan egy jógakönyvet, nem tudom, nem hiányzik-e most neked? Hát te? Nagyon megvárattál álmomban. A munkatársaid sem igen tudták, merre vagy. Azt mondtad nekik, pár perc múlva visszajössz; és mégis eltűntél valahová. De hát ez álom, s az is, hogy az utcán egy csavargó megtámadott. Szóval bolyongtam a belső nyugtalanságban, félelmeimben.

Igen. Június végén elsuhantunk München mellett Bréma mellől jövet, lehet, hogy onnan az álomképek. Brémálom.

2014. július idusa.

Tegnap kaptam egy e-mailt a müncheni városi Sozialamt-tól. Ugyan szíveskedjek már beadni a lakáskérelmünket. Szerintem ki akarnak elégíteni (mármint lakásilag). Szerződésben állok a Pennyvel. Oda járok az egyik boltba, esténként, kísérgetni a takarítógépet. Délelőtt családsegítek, este Penny.

Közben házmesterkedne is. Ellopják, vagy inkább elhagyja a zsákját, de később a holmi megkerül. Csak az erkölcsi bizi eredetije és egy-két szerszám tűnik el. Nyilván, mert mólés volt a gazdi.

Tegnap, két órás portörléssel, és kis ablakpucolással kerestünk 70 eurót+egy Bonbon a páromnak. Ketten, óránként kb. 30 eurót kaptunk most.

Elkészül a családsegítő honlap. Ajánlata: takarítás, bevásárlás, főzés.

Aztán egy dühös üzenet:

Most mondok fel egyik ügyfelemnek. Neki jó ez a felállás, nekem viszont nem. Segítő vagyok, és nem Caritas, alkoholisták részére.

Hívogat, hogy utazzak ki hozzájuk, a németországi hajléktalanokról írhatnék egy könyvet. Ismeri őket, mert egy ideig köztük élt. Visszaütöm a labdát: írd meg te, van benne jártasságod, van írói vénád. S már utaznod sem kell, helyben vagy.

2015

Újév napján egy szomorú történetet kapok tőle:

Van egy nagyon jó barátom. Egy tót-magyar gyerek. Anno, sokat segített, én is neki. Tegnap megbeszéltük Ágival, meghívjuk hozzánk szilveszterezni. Meg találtam is hozzá valami 6 üveg piát. Na, elmentem, és megkerestem. Tudom, hol alszik. Nagy nehezen eljött. Evett-ivott, kimostuk a ruháját, belefektettük az ágyba. Mi szokás szerint a padlón aludtunk, a másik szobában. Reggel viszem neki a kávét (tudom, hogy nagy kávés), csinálom

a reggelit. Felkel, és hogy ő megy. Csabi! ne menj sehova, a vendégünk vagy! Ő megy, ki az utcára, a hidegbe.

Vajon miért?

Nem tudom, Imi! Amikor kábé 3 éve nekem el kellett utaznom Passauba, és Áginak nem volt hova mennie, ez a gyerek szólt azonnal: Ágika! aludjon nálam! van nekem takaróm, adok én magának.

És most ő hajléktalan?

Az. Egy okos, tanult, olvasott gyerek. Az apja főszerkesztő volt valami tót lapnál. Elvált, kisemmizték. Az apja meg is halt, nemrégen. Ez a gyerek egy nagyon rendes csóka.

Könnyen sérülünk!

Igen. És minél jobbak vagyunk, annál jobban sérülünk, és bántanak.

Imi! még egy kérdés, mert te mint tudós hátha…

Írd csak!

Te tudod, hogy én szeretek mindenkinek segíteni. De újabban azt tapasznyalom, ha segítek, rögtön ott a büntetés valahonnan. Azonnal kár ér.

Büntetés? Kár? Hja, nehéz dolog a segítés! Ha nem azt adod, amire a másiknak van igazán szüksége, a segítés csak zavart kelt. Általában a feleslegeinket osztjuk el, de a felebarátunknak nem biztos, hogy az kell.

Imi! Kérik pl. mondjak meg valamit, hol van. Vagy írjak egy német nyelvű önéletrajzot. Megcsinálom, és perceken belül ott a büntetés.

Ki büntetne, ha nem te önmagadat? Azt kéne tisztáznod, teljesen önzetlen, ártatlan vagy-e.

Nem várok érte semmit, mert nem is várhatok.

Ez biztos?

Közben telefonáltak. Itt kellett hagynom a Fészt. Bocsánat, kedves Lajos! Megvárattalak. De hát mit tudhatok én, ami több a véleménynél? Ha a kérdésünket elég mélyre engedjük magunkba, úgyis választ kapunk. Bentről, a legjobb helyről. Hogy mikor, ezt ne kérdezd tőlem! Minden kegyelem, ugye. Az is, hogy most cseveghetünk egymással.

Valóban kegyelem volt. Hetekig nem kaptam hírt Lajostól. Hazatérve egy zen elvonulásról, rákattintottam facebook oldalára, s itt a *gyertyaláng.hu* bejegyzésre, ahol hétszilvafás nemes barátomért, Szappanos Lajosért, vagyis Lopezért már égtek a lángok. Rákattintottam élettársa, Mágika oldalára. Január vége felé ott

Mágika írja:

Félig megírt sms…., melyet már nem volt ereje kiküldeni nekem.
Mély fájdalommal tudatom mindazokkal, akik ismerték és szerették; hogy Szappanos Lajos, életének 51. évében 2015. 01. 13.-án elhunyt. Sokan nem tudták, hogy 30 éves házasságom és válásom után Vele éltem együtt 7 évig. Talán bátran írhatom le azt, hogy én ismertem legjobban Őt. Rajtam kívül nem volt szinte senkije, sem család, sem más, aki a mindennapjait végig kísérte volna ennyi időn át. Válása óta nem volt kapcsolatban senkivel. Ember volt, aki: szerette az igazságot és gyűlölte a hazugságot, mindig és mindenhol kiállt az elvei mellett, véleményét bárkivel szemben és előtt kinyilvánította – szeretetre vágyott, amit családjától, gyerekkorában, házassága alatt és az élettől nem kapott meg – szegény volt, de tele emberi értékekkel, melyeket igazából sosem tudott felszínre hozni – tehetséges író, újságíró, aki elveszett a rengetegben…

Mágika mondja:

Most volt hétéves évfordulója együttlétünknek; négy nappal Lajos halála előtt. Mi interneten jöttünk össze. Én egy harmincéves házasságot zártam le. Utána találkoztunk. Akkoriban a nyolcadik kerületben volt Lajos otthona, ha így mondhatom. Ők a Menhely Alapítványtól kapták ezt a lakást Marival, de hát a Mari valójában nem az élettársa volt, ahogy emlegetik. Sokszor haragudott Lajos is, mikor valakitől ezt hallotta. Mert Mari gyámság alatt állt. Lajos lett a gyámja. Ezért ők ketten kapták meg a lakást. Szóval nem élettársak voltak, hanem együtt laktak. Utólag én ezt úgy hallottam vissza, hogy a Menhely Alapít-

vány rávarrta a Lajos nyakába a Marit. Mert a nő szellemileg gyenge volt; és különféle betegségei voltak neki. De mindez már a múlté. A Mari, miután az utcáról beköltöztek, egy idő múlva meg is halt. Amikor Lajossal összeköltöztünk, megtudtam, hogy sok adósság terhelődött a lakásra. Nem éppen tetemes összeg, de mindenféle rezsitartozások, amit állítólag a Mari halmozott össze, mert nem fizette be időben, elfelejtette a csekkeket. S ebből lett úgy száz-kétszázezer forint körüli elmaradás. Na most, ezelőtt hat évről beszélünk, amikor ez történt. És akkor a Lajos úgy döntött, hogy adjuk el ezt a lakást, miután a gyámolítottja, Mari meghalt, mert úgyis el fogják tőle venni, annyi adóssága van. Onnan aztán elkezdődött a mi kis életünk. Albérlet. Vállalkozásba fogtunk. Közben folyamatosan romlott a helyzet Magyarországon. Foglalkoztunk egy ideig telemarketinggel, ez adminisztrációs munka volt, tehát otthonról dolgoztunk két gépen. Eljött, sajnos, az idő, amikor nem ment semmi. S akkor ő azt javasolta, hogy menjünk külföldre. Kiutazott előre Németországba, hogy majd előkészíti a helyet, de hát ez nem úgy ment, hogy ötvenévesen külföldre utazok, és ott mindjárt az ölembe hullik minden. Közben eltelt egy év, én addig Pesten maradtam, irodában dolgoztam egy káeftében. Utána mentem én is ki. Szállásunk akkor ugyan volt, de egy szobában laktunk hárman, tehát nem igazán rózsás volt a helyzet. Próbáltunk ebből kikecmeregni. De nem volt munkahelyünk sem. Talán még engem jobban fölvettek volna nyelvtudás nélkül is. Általában a nők jobban el tudnak helyezkedni szállodai munkára, takarításra, konyhai segítésre, egyebekre. Fölmerült az a lehetőség, hogy mi lenne, ha saját vállalkozást nyitnánk, és olyannal foglalkoznánk, ami előre visz, jövedelmez. Hogy mi legyen az, ki kellett találni. Elkezdtük a szükséges papírokat intézni. Az *anmeldung*tól, a bejelentéstől, lakhatástól kezdve a német erkölcsi, vállalkozási papírokig, az adószámig. Interneten olyan lehetőségeket kerestem, kutattam, amit a magam javára tudok fordítani. Így megtaláltam egy német oldalt a *familiehelfer.de* céget. Mivel Lajos jól tudott németül, regisztrált. Ennek révén kaptunk mi munkát. Családokhoz bejártunk ilyen *reinigung*, vasalás, takarítás, bevásárlás, kerti munka. A szállással, a lakhatással volt legtöbb gondunk…

De visszatérve a korábbiakra, még a *familiehelfer* cég előtt, böngészve a hirdetések közt, találtunk egy annheimi munkaajánlatot. Szállást is kaptunk volna; csomagolómunka raktárban. Javasoltam Lajosnak, hogy ugródeszkának ez is jó. Keresetünk és lakásunk lesz, tehát a szükségesek biztosítva. Elutaztunk Mainnheimbe, leszálltunk az állomáson, jöttek elénk kocsival a cégtől, és mint később kiderült, a közvetítő rosszul tájékoztatott, mert akkor éppen nem volt felvétel a cégnél. Mondtuk, hogy mi feladtunk Münchenben a lakhatástól kezdve mindent. Nos, kivittek bennünket kocsival Lindenfelsbe, egy csodálatosan szép helyre, ahol egy panzióban, egy erdő közepén volt a szállásunk a cég dolgozóival együtt. Elmondtuk az úton a kocsiban, hogy én munkaközvetítéssel foglalkozom; német cégekkel vagyok szerződésben. Erre rögtön ráharapott a kisfőnök, aki az autót vezette, és mondta, hogy ez nagyon jó, mert hát nekik kellene munkás meg hegesztő. Munkásokat kéne toborozni és kivinni. Hogy van egy számítógépük és onnan tudnék nekik hirdetni, segíteni a toborzásban. El is kezdtem ezt a munkát. Nagyon szuper kis szobánk volt, le a kalappal előttük! Viszont a Lajosnak nem volt munkája. Ő várta volna, hogy valahová elhelyezzék. De ez ott nem jött össze. Úgy öt-hat hétig maradtunk ott. Három embert vittem ki nekik munkára, és a cég fizetett nekem ezért 660 eurót. Elhatároztuk, hogy gyorsan összepakoljuk a cuccunkat, mert már akkor megvolt a terv, hogy visszamegyünk Münchenbe, és ott veszünk ebből a pénzből egy lakókocsit. Arra gondoltam, hogy szükség esetére jó lesz. A ruháinkat belepakolni, tárolásra, menedéknek. Aztán meg lett ez a lakókocsi véve. Nagyon nehézkesen, mert nem volt rajta rendszám, és ezt csak később tudtuk meg, amikor már kifizettük. Na, mindegy. Berendeztük a lakókocsit, mint egy kis lakást. Konyharész, gáz benne. Főzni tudtunk, aludni, mosakodni. Az alapvető dolgokat ebben meg tudtuk oldani, bár terveztük, hogy majd tovább lépünk, de ez mégis saját volt. Na, most azt tudni kell, hogy Németországban sem úgy van, hogy bevontatom a lakókocsimat egy parkolóba, és benne lakom. S ebből voltak problémáink. Följelentettek. Onnan el kellett költöznünk kocsistul. Egy évet így is lehúztunk benne, és innen jártunk dolgozni, aztán tavaly novemberben eladtuk. S hát ugye elég körülményes volt, mert a folyóvíz, a villany hiányzott. Fontos volt, hogy tisztán tudjuk magunkat tartani, senki ne fitymálhasson a *strassenbahnon*, hogy én honnan jöttem, s hogy mosdatlan vagyok. S ezeket elég

ügyesen meg tudtuk oldani. Aztán a cégen keresztül kaptunk munkát, teljes napi ápolásra, gondozásra, ottlakással. Az ügyfelünk egy echte német férfi volt, ahová tavaly szeptemberben odaköltöztünk. Már előtte jártunk hozzá takarítani, de végül megbeszéltük, hogy ott is fogunk lakni, tehát ottmaradunk nála. Merthogy ő beteges, kell neki a felügyelet, jó, ha egész nap ott van mellette valaki. Na most, akkor még nem tudtuk, hogy a cukorbetegsége mellett súlyos alkoholista. Már odaköltözésünk előtt is tartozott nekünk. Mert volt úgy, hogy a Lajos a város egyik végén takarított, én meg egy másik részén, s olyankor a Péter Waldorfhoz, na mindegy, kimondtam a nevét, egyedül mentem oda, és elvégeztem a lakásban a takarítást, s megígérte, hogy majd a következő héten, ha megyek, fog fizetni. Ez így ment három-négy hétig. Tehát nem fizetett. Vártuk-vártuk, hogy törlesszen. Akkor javasolta, hogy csináljunk egy teljes naposra szóló szerződést, és lakjunk is nála. Közben meg a tartozásai halmozódtak, nemhogy fizetett volna, hanem inkább nekem került költségembe. Mikor kiderült, hogy iszákos, akkor ő kikövetelte magának a napi két-három liter vodkát, a két doboz cigarettát, meg a macskáknak a konzervet, az almot meg a többit. Valójában mi tartottuk el. Egy csomó pénzzel tartozott már. De már annyira le volt robbanva, annyi akarata, ereje nem volt, hogy a bankba elmenjünk a fizetésünkért. S akkor decemberben volt egy összetűzésük. A Lajost ismerni kell, hogy hirtelen haragú, szókimondó, kiharcolja mindenáron a maga igazát. Ez jó tulajdonsága volt, így utólag is ezt mondom. Előtte bepanaszoltuk ügyfelünket, beírtunk a cégnek is, hogy ez az ember nem fizet. Tovább menni, valami megoldást keresni pedig sincs pénzünk, kértük, hogy hajtsák be rajta a tartozását. Kiderült, hogy ez bizony két-három évig is elhúzódhat. Ott is nehézkes az ügyintézés. Mi meg már nem igazán tudtunk várni. Vártunk még január hatodikáig, amikor is a Lajos durvábban lépett föl. Eléggé csúnya dolgok történtek. Nekitámadt a tulajnak, ennek a részeges embernek. Alig tudtam kiszedni a keze közül. Végül is az lett, hogy kijött a rendőrség, s mi elmondtuk nekik, hogy miért ez a cirkusz. A Lajost, persze, azonnali hatállyal el akarták távolítani onnan, mire mondtam a rendőröknek, már amennyit tudtam németül, hogy én itt egyedül nem maradok, tehát én sem vállalom tovább a gondozást. Vagy kifizet bennünket, s úgy elmegyünk együtt, vagy pedig nem megyünk el, mert nem *tudunk* elmenni. Ezt történt január hatodikán. S akkor a rendőr megkérte a Péter Waldorfot, hogy üljön oda a számítógéphez, lépjen be a netbankjába, és utaljon át annyi összeget, hogy mi el tudjunk jönni. Tehát amit az én nevemre, számlaszámomra utalt át pénzt, abból jöttünk mi haza, de másfél hétre, másfél hétre tervezve csak! Közben megoldást akartunk találni arra, hogy visszamehessünk valahová. Azt tudni kell, hogy Németországban sok olyan szociális hely van, ahol átmenetileg adnak szállást, akár pároknak is szobát, tehát panziókban, hostelekben, átmeneti szállásokon. Ezek nem hajléktalan szállók, hanem működő hálózat a rászorulóknak. Tehát hogyha nagy gáz van, akkor ott segítenek. Mi úgy jöttünk el, hogy majd ilyen átmeneti szálláson kezdünk újra. De muszáj hazajönni, bankkártyát kellett intézni, és személyes ügyekben eljárni.

Béreltünk Pesten egy szállóban szobát, mert volt pénzünk, tartalékunk. S persze intéztük a dolgainkat. Lajos vállalta, hogy bemegy a bankba kártyaügyben. Közben Révész Lászlóval forgatott egy rövid dokumentumfilmet a német tapasztalatainkról, ami az utolsó elfoglaltsága volt neki vasárnap. Megbeszéltük, hogy én ezalatt elutazok, és kedden jövök vissza. Megyek a lányomékhoz, mert az unokákat már nem láttam két éve, amióta távol voltam. Szépen elváltunk. Megegyeztünk, hogy két nap múlva találkozunk. Ő vasárnap átmegy a Révész Lászlóékhoz, a rendezőhöz, fölveszik ezt a filmet. Hétfőn még egyedül lesz. Be volt vásárolva, tehát az ennivalót, minden szükségest megvettünk. Tartottuk is közben a kapcsolatot telefonon. Hétfőn délután, estefelé hívott, aztán este fél tízkor megint. Annyit vettem észre, hogy eléggé ittas állapotban van. Nehezen forgott a nyelve. Én rögtön észreveszem rajta, még a szintet is, hogy mennyit ihatott. Mondtam neki, hogy pihenjen le, aludjon, és holnap vonatra ülök és utazok vissza. Igen, így ez az éjszaka eltelt. Kedden reggel január 13-án próbáltam hívni, hogy bejelentem: ülök a vonatra, most indulok vissza. Semmi. Nem vette föl a telefont. Üzenetet küldtem, arra sem reagált. Ilyen hallgatás nála szokatlan volt. Mert mindig tartottuk a kapcsolatot, ha külön voltunk, akár fél nap után is adtunk egymásról hírt, hogy mi történik. S akkor a Révész Lacit kértem meg, úgy délelőtt 11 tájban, hogy menjél már át a Lajoshoz! Ő négy-

utcányira lakott a szállótól, tehát a közelben. Át is ment, majd fölhívott engem, hogy itt ül a Lajossal szemben, és ő nem reagál semmire, be van csukva a szeme, csak ül az asztalnál ájultan, mozdulatlanul. Látta, hogy ennivaló van előtte, meg látott az asztalon bort. Kérdeztem, hogy mégis, hogyhogy nem reagál semmire? Mire ő: én próbáltam pofozgatni, de nem reagált. S aztán mondtam, hogy később hívjon vissza, vagy majd én megcsörgöm. Mégiscsak próbálja fölkelteni a Lajost, hátha elájult vagy alszik, mert ő gyakran elaludt ültében. Állva, ülve, neki mindegy volt, ő tudott pihenni. Nem gondoltam, hogy nagy baj van, mégis sejtettem valami rosszat, hogy a Lacit átküldtem hozzá, mert nem válaszolt a telefonhívásaimra. Később, olyan jó tíz perc eltelt, akkor visszacsörögtem, és Laci azt mondta, hogy még mindig alszik a Lajos, folyik a nyála, próbálta ébresztgetni, de nem sikerült. Kértem őt, hogy ne hagyja ott magára, hanem hívjon segítséget, szóljon a portán vagy valakinek a szomszéd szobából. Mert baj lehet, ha ő eszméletlenül ül az asztalnál. Én ezt Tiszaújvárosból visszafelé nem tartottam megnyugtató állapotnak. Lényeg az, hogy utólag kiderült, hogy tizenhét perc telt el, amíg a filmes ismerősünk ott volt a szálló szobájában, és nem hívott segítséget, hanem szó nélkül távozott. Este fél hat magasságában érkeztem meg a szállóra. Közben folyamatosan hívtam Lajost, üzenetet küldtem. Semmi válasz. Végig rohantam a villamos megállótól a szállóig. Beléptem az épület ajtaján, láttam, hogy helyén a portás, kérdeztem tőle lihegve, minden rendben van-e. Igen. Hát a Lajos itthon van? Mondja, hogy igen. A folyosó végén volt a mi szobánk, a tizenötös. Meg volt beszélve, hogy ha lefekszik is, a párom nyitva hagyja az ajtót, ha megérkezésemkor éppen alszik, akkor is be tudjak menni. Látom: úgy húsz centire nyitva az ajtó, s akkor már dobogott a szívem, hogy mindjárt bent vagyok, és meglátom, mi van. Benéztem az ajtón, gyorsan levágtam a táskámat az ágyra, látom, hogy ül, s ugyanúgy ült az asztalnál, mint aki elbóbiskolt. Mint máskor, ha elszunyókált. Rohantam oda felé, megfogtam a karját, és azt mondtam: Megjöttem, itt vagyok! Úgy, mint máskor. Az volt a borzalom, ahogy megfogtam: jéghideg a karja. Szinte visszapattant a kezem az ő kezéről. És ahogy ránéztem az arcára, teljesen sápadt volt. Már ki volt hűlve. Akkor velőtrázóan felordítottam, erre mindenki összecsődült a közelből. Nem értettem, hogy mi történt. Az ajtó nyitva, és arra érek oda, hogy ott ül egy ember mozdulatlanul. S akik ott voltak, kérdeztem valamelyiküktől, hogy Lajos vajon halott vagy csak elájult… Hogy nem lehet-e segíteni semmit? Nem tudtam elhinni, ami történt. Mondták, hogy nem, Ági, teljesen ki van hűlve. Halott. Ez már úgy fél kilenc fele volt, amikorra kiért a mentő, a halottkém, kiszállt a rendőrség. Mert szállón voltunk és nekik meg kellett vizsgálni, hogy nem történt-e külső behatás, *idegenkezűség*, erőszak. A rendőr megkérdezte, tudható-e ki látta utoljára, én mondtam neki, hogy kit küldtem át hozzá. Ők erre: ezt az embert kerítsem elő! Szóljak neki, és rögtön hívjam oda. Fölhívtam a Lacit, és mondtam neki, hogy a Lajos meghalt. Nem így éreztem magam, mint most, amikor már egy picit nyugodtabb vagyok… Lacinak szóltam, mire ő: most nem tud átjönni, mert ivott, így nem ülhet kocsiba. Közben a feleségét hallottam a háttérből: oda ne menjél! Akkor már könyörgőre fogtam, hogy: Lacikám, te láttad utoljára élve, te tudod elmondani, mi történt, én is tőled várom, hogy mondd el, amit láttál. Negyedszerre hívtam, amikor azt mondja: jó. Akkor fog egy taxit és átjön. Nos, átjön a Laci, látja ott a felfordulást, mert akkor a szobában is mindent átvizsgáltak-kutattak, ott a rendőrség is. Persze őt is kikérdezték. Engem kétszer is kihívtak a rendőrök, hogy ki ez az ember. Honnan ismerjük? Mit keresett ott? Mondtam nekik, én kértem meg rá, hogy látogassa meg Lajost. Volt tizenegy óra, mire elszállították a testét, s a szobában mindent átvizsgáltak. Ami a legborzasztóbb volt… Jaj, most kikapcsolt az agyam… Várj egy kicsit! Megnézettem a folyosói kamerafelvételt. Kértem a portást, hogy azt az időszakot mentse le nekem, amikor a vendég megjött és eltávozott. Érdekelt, mi látható a folyosón. Én ezt a kamerafelvételt elég sokszor megnéztem. Azt láttam, hogy egy tétova ember jön, majd kisomfordál. Lényeg az, hogy 17 perc telt el, amíg ő a szobában a Lajosnál volt. S ami a legborzasztóbb, nekem azt mondta a halottkém, hogy Lajos kilenc-tíz órája halott, mivel akkorra huszonhat fokosra hűlt a teste. Ez azt jelenti, hogy akkor, amikor ez az ember ott járt, és tizenkét óra valahány perckor jött ki tőle, most pontosan már nem emlékszem, még a Lajos élt, vagy eszméletlen állapotban volt, akkor segítséget kellett volna neki hívni. Itt volt nekem sokáig a dilemma a fejem-

ben, hogy ezt tovább nyomoztatom, vagy tovább vizsgáltatom, hogy mit mulasztott ez az ember. Hogy mikor eljött, nem szólt senkinek, bár látta, hogy Lajos nem reagál. Ő utólag azzal védekezett, hogy úgy látta: részegen, eszméletlenül alszik. Most hogyha valaki ott ül majdnem húsz percig egy haldoklóval szemben, akkor nyilván nem hagyom ott minden szó nélkül. Nem hagyom cserben. Én ezt így gondolom. De mégsem forszíroztam utána az ügyet, mert úgy voltam vele, hogy a vizsgálat, a felelős keresése már nem hozná vissza a halottat. Ő tudja, hogy mulasztott. Kérdezgette tőlem telefonon, hogy hol tartanak az ügyek. A boncolási eredményt is elég későn kaptam meg az általános várakozáshoz képest. Laci várta, hogy a mulasztása miatt netán ügyet csinálok. Nem véletlenül hívott, hogy találkozzunk. Találkoztunk is néhányszor a városban. Neki is mondtam, hogy ebből nem csinálok ügyet, mert ezzel a Lajoson már nem segítek. Ő meghalt, és nincs tovább. Nekem kell egyedül folytatnom, amit együtt elkezdtünk. Vagy új életet kezdeni. Még nem tudtam eldönteni, hogy melyik útra lépjek, melyik lenne a helyes most így egyedül már. A Lacival is megszakadt a kapcsolat. Bár most a temetés időpontját megírtam neki telefonüzenetben. Hogy március negyedikén lesz, és meghívtam őt a búcsúztatásra. Ennyi. Hogy aztán eljön-e vagy sem, már nem érdekel.

A halál után az volt a legfájóbb, hogy bárkinek írtam a családból, nem válaszoltak. A fiának még aznap éjszaka írtam, hogy közlöm veled: édesapád meghalt tragikus hirtelenséggel itt Budapesten. Mikor megnéztem, kiderült, hogy látta az üzenetemet, mégis szó nélkül hagyta, nem válaszolt. Minden olyan dolog, ami a továbbiakat illeti a halál után, mindaz rám hárult. Pénzem nem volt arra, hogy temettessem. A XI. kerületben halt meg, tehát ahhoz az önkormányzathoz kellett bemennem a Bocskai úton, ott kezdtem el intézni, kérelmezni, hogy mégis tudjak róla, hova temetik. Először azt gondoltam, hogy a hamvait magamhoz veszem. Tehát írtam egy ilyen tartalmú kérelmet. Ahol majd lakom, ott elhelyezem, bérlek az urnafalban egy fiókot neki, vagy akár otthon nálam elfér; ennyivel tartozok neki. Bár elfogadták a szándékomat, de javasolta az ügyintéző hölgy, hogy ők tíz évre bérelnek helyet; jó lenne, ha ebbe beleegyeznék. Szóval, hogy változtassam meg ilyenformán a beadványomat. Ezt meg is tettem. Átküldtem elektromos úton nekik, kérve, hogy értesítsenek telefonon a temetés idejéről. Nekem az a fontos, hogy tudjam, hova kerül. A Kozma utcai újtemetőben lesz a végső búcsú.

Számomra most az a legnagyobb bonyodalom, hogy a tervek, a vállalkozás, minden közös volt. Most le kell állítanom Németországban ezt is, mert ketyeg, tehát ahogy megy az idő, költségekkel is jár, fizetni kell utána. Ezt nekem le kéne állítanom; a halotti bizonyítvánnyal igazolni, ami történt. De bizonytalankodok. Nem tudom, mit csináljak tovább. Az a baj, hogy a teljes napos ott lakásos helyet mi otthagytuk; eljöttünk, mert nem fizetett az emberünk. Szóval oda nem tudok visszamenni. Önálló szállásom nincsen. Munka viszont lenne elég. Érzek magamban annyi talpraesettséget, hogy fel tudok kelni a padlóról, ahol most lent vagyok, és akár egyedül is Németországban valahogy boldogulni. Mert itthon biztosan nem megy. Látom a körülményeket, rettenetes, ami itt van.

Ötvennégy évesen újrakezdeni nem könnyű. Én nem vagyok az a típusú nő… Ugye a 98% azt csinálná, hogy összebútorozik valakivel, csakhogy fedél legyen a feje fölött. Képes bármire, hogy megmentse a maga életét. Na, most ez az, ami rám nem igazán illik. Én a Lajos mellett kitartottam volna életem végéig. Mert ezt megbeszéltük, amikor összekerültünk. Pedig akkor is csóró volt, pont nem volt munkája, tele volt adóssággal.

Teljesen másak voltunk mi ketten, más-más adottságokkal, természettel. Nemhogy a magam igazát nem lehetett rá erőltetni, hanem amit ő feketének gondolt, az fekete maradt. Ott nem lehetett ügyeskedni, hogy nekem erről más a véleményem, jussunk közös nevezőre. Gyakran nagy megalkuvás volt számomra, hogy elfogadtam az ő döntéseit, holott tudtam sok esetben, hogy az ő döntése nem lesz jó. Nehéz volt vele. Önfejű volt. Makacs. Indulatos. Talán ezért is nem volt igazi párkapcsolata. A feleségével a négy házas év alatt harmincötször külön éltek, utána meg a futó kalandocskák. Tehát igazából nem volt neki társa. Azt, hogy miért, most inkább ne feszegessük! Én is látom ennek utólag az okait. De nem bántam meg, hogy ővele összejöttem, meg hogy együtt leéltünk hét évet. Nagyon sok mindent tanultam tőle. Nagy változás volt ahhoz képest, hogy én egy burokból kerültem ki, a harminc éves házasságom burkából, a jómódból. Az unokák közül. Tyúk-

anyó típus voltam azelőtt, és úgy sodródtam a Lajos mellé. Sok mindenen keresztülmentem mellette, sok mindent megtanultam tőle.

Ami foglalkoztat most így utólag: ő javasolta, hogy utazzunk haza. Találhattunk volna szállást kint, miután a német ügyfelünket otthagytuk, amiért nem fizetett. De Lajos nagyon jönni akart. Hogy kell az a másfél hét! Hogy pihenünk egy kicsit. Ő olvasgat, én elmegyek a gyerekekhez, ő elintézi a dolgait, aztán fordulunk is vissza. Nagyon-nagyon akarta ezt a hazautat. Olyan volt, mint aki érzi, vagy nem is tudom…A telefonjaiból megtudtam, hogy mi történt vele egy-két nap alatt, amíg én most Budapesttől távol voltam. Hogy végigjárta a nyolcadik kerületben a régi ismerősöket. Elment olyan helyekre, ahol együtt voltunk, ahol jókat ettünk. Olyan volt, mint egy búcsú. Olyan volt, mint aki megérzi, hogy ez fog történni. Hogy neki nincs tovább.

Viszont a boncolási eredménye számomra nagyon furcsa. Higgyem, vagy ne higgyem? Agyvizenyő, kisagyi beékelődés, agytrombózis… Úgy gondolom ennek súlyos előzményei kellett, hogy legyenek. Nem tudom. Az sem tudom, hogy az ital volt-e a végső halál-ok. Amikor rátaláltam, volt előtte valóban bor, két kis fél konyak. De hát maga az idő! Én ismerem a Lajost, ő egy hétig is bírt inni egyfolytában. Két nap alatt nem ihatott annyit, hogy halálos legyen. Ne felejtsük, hogy kétszer este még beszéltünk.

Bár most visszarémlik, hogy a múlt nyáron történt valami. Még akkor a lakókocsiban éltünk. Egyszer panaszkodott, hogy fáj a feje, szorít a mellkasa, s hogy nem jól érzi magát. Mondtam neki, hogy feküdjön le, pihenjen. De nagy baj lehetett, most így utólag latolgatom, mert a bal lába is bedagadt. Nagyon ki kellett volna zárni neki az alkoholt, a zsíros és fűszeres ételeket az életéből. Nagyon ki kellett volna zárni. Ezt ő tudta. Amikor nagyon berúgott, utána beteg volt egy hétig. Aztán lassan még rá-ráiszogatott, hogy meggyógyuljon. Ezt hitette el velem is, hogy neki ez kell. Most két feles, még két feles… S gyakran emlegette, hogy halálfélelme van. Amikor túltelítődött, nagy volt benne az alkoholszint, halálfélelem tört rá. Ez a részegség utáni állapot nála két-három napig tartott. Be volt dagadva a lába, fájt a feje, reszketett, ki volt nyúlva. Úgy mertem elmenni a kocsinktól, hogy azért tartottuk a telefonkapcsolatot, meg mindig siettem vissza, rá-ránéztem napközben is. Egy óránál tovább nem mertem magára hagyni, mert láttam, hogy baj van. Ezt ő úgy próbálta lezárni, hogy egyszer csak felkelt, azzal, hogy elmegy, de jön is mindjárt vissza, s aztán megjelent egy másfél literes konyakkal vagy valami más pálinkával, s ezt estig megitta, abban bízva, hogy ettől majd meggyógyul, s tényleg jobban is lett utána.

Volt úgy, hogy eltökélte: neki fogynia kell. Az idő tájt kásákat, zöldségeket evett. Vagy a gyömbér! Gyömbéritalt csináltunk, meg szűztea kapszulát vettünk. Akkoriban tényleg fogyott is. De kitartás kellett volna ahhoz, hogy tovább fogyjon. Ott volt a vizenyő meg a candida! Ő azt mondta, hogy candidás, szerinte ez a hízás egyik oka. Hogy attól ilyen túlsúlyos.

A családjával sem volt kapcsolata. Míg az anyukája élt a Visegrádi utcában, elmentünk meglátogatni. Addig erősködtem, hogy figyelj, ilyen nincs, hogy te a családból senkivel sem tartod a kapcsolatot! Neked kell engedni, neked kell először feléje lépni, mert te vagy a gyerek, menjünk el együtt! Aztán kórházban volt az anyukája, ott is meglátogattuk. De úgy nézett anyjára, mint egy vadidegenre. Láttam rajta, hogy nincs meg benne az a szeretet, nem tud nyitni az anyja felé. Tehát kimaradt az életéből ez a dolog. A fiával sem volt kapcsolata. A volt felesége, miután elváltak, állítólag kitette a lakásból. A fia akkor másfél éves volt. Később meg azért nem tartották a kapcsolatot, mert Lajos 14 évig az utcán élt. Az az idő kiesett. Utána meg nem közeledtek egymás felé. Amit én nagyon hiányolok, mert nem volt neki senkije. Senkije sem volt. Egy ideig a fészbukon próbálták ők tartani a kapcsolatot. De ha fia föltett valamit az oldalára, ahhoz a Lajos mindig negatív kommenteket írt. Kigúnyolta, lefitymálta. A fia meg befutott diszkós, valószínű, hogy szégyellte az apja ilyen beszólásait. Így aztán ők törölték egymást, vagy inkább a fia törölte apját az ismerősök közül. Sok emberrel megszűnt azért a kapcsolata, mert ő oda-odasercintett, főleg mikor ivott, akkor a közösségi oldal volt az a hely, ahol kitombolta magát.

Végtelenül okos ember lett volna. Én ezt az első perctől kezdve éreztem. Igyekeztem ebben támogatni, megerősíteni, vagy inkább kihozni belőle azokat az értékeket, amiket láttam benne. Állandó védekező állásban volt. Kisebbségérzetből nyilván. Tudta, hogy okos,

de mégis megmaradt a kisebbrendűségi érzete, amit úgy jelzett mások felé, hogy mindig támadott valakit. Fölöslegesen vitázott. Így sok haragost is szerzett, de aki ismerte, az tudta, hogy mélyen emberséges.

Szeretett engem, de amikor fölfortyant, elküldött a büdös francba, meg buta falusi liba lettem előtte. Nehéz volt ezt elfogadnom. Nagyon bántott engem, ha becsmérelt. Pedig nem szégyellem, hogy varrónő vagyok, mert ezt a szakmát tanultam. De az a fontos, hogy tovább tudtam lépni. S ezt mindig elmondtam neki, de kirobbant az indulat belőle. Durva volt, nem tudta a kapcsolatait jól kezelni. Legyen az párkapcsolat vagy barátság. Kimondta a véleményét akkor is, ha tudta, hogy megbánt másokat. Mindenki más hibás volt, csak ő nem. Azt gondolom, ezzel nem mondok rosszat, nem járatom le őt.

Többen megkerestek a halála után. Részvétüket nyilvánították. Így keveredtem bele egy spirituális hálóba is. Megkeresett egy házaspár, hogy ők majd elmondják, hol van az én párom. Elmagyarázták nekem, hogy az ember halála után hova kerül, beszéltek a leszületésekről. Megnyugtattak, hogy jóakaróm, ez a spirituális gyógyító megmentette őt az elkárhozástól. Mert Lajos hullarészegen ment át. Elmagyarázta ez a férfi nekem, hogy ők kimentették *föntről*, mert láttak benne olyan értéket, melyek révén érdemesült arra, hogy másik életet kezdjen majd egyszer, a leszületők közé kerüljön. Megtudtam, hogy Lajos lelke tovább él, és látja, mi történik a földön, látja, ami történik velem. Sőt, még segíteni is fog nekem. Ettől meg is nyugodtam akkor. Mint később kiderült, csapdába kerültem. Mert másodszor is elmentem hozzájuk, hívtak ugyanis, hogy ott nyugalom vár, segítenek nekem talpra állni. Akkor derült ki, hogy a feleség közben elköltözött onnan, a spirituális gyógyító meg úgy gondolta, majd ott maradok házvezetőnőnek, ágyasnak, mindenesnek. De elmenekültem onnan, és azóta meg is szüntettem vele a kapcsolatot. Kihasználta az esettségemet, mert azzal hitegetett, Lajos akarja, hogy én odamenjek. Rájöttem, ez a férfi hazudik nekem, csapdába akar csalni. Szélhámos.

Azt, hogy mi lesz a halálunk után, csak akkor lehet megtudni, ha már meghalunk. Vagy még akkor sem. Mert ott már nincsen tudás, emberi gondolat.

Időnként rádöbbentem, hogy még ennyi év után sem ismerem jól Lajost. Olyan arcait láttam, olyan megnyilvánulásait, amik folyton újat mutattak róla. Kiismerhetetlen volt. Tele ellentmondással. Ez a kapcsolatunkra is igaz. Az egyik percben nagyon szeretett, ajnározott, vagy éppen féltékenykedett rám, a másik percben meg porig lealázott. Nyilván a gyerekkori sérelmek, a későbbi felnőttkori megaláztatások így törtek belőle elő. Még a pszichológus sem tudott rajta segíteni. Volt olyan idő, hogy fogtam a kezét, mint egy taknyos kölyöknek, és úgy vittem őt pszichológushoz. De egy idő után föladta ezt is; nem akart ezen az úton tovább menni. Ez még a nyolcadik kerületben volt. Kapcsolatunk elején. Úgy berúgott egyszer, hogy fölakadt a szeme, eszméletlen lett. Mentőt hívtam, elkísértem őt a detoxikálóba. Hajnalban hazamentünk, még alig józanodott, de otthagyta a gyógykezelést. Akkor javasolták, hogy menjünk pszichológushoz, hátha tudnak segíteni. Azért kísérgettem őt, hogy ne gondolja meg magát félúton. Szerettem volna ebből az időszakos iszákosságból őt kimenteni. Ő nem ivott azért mindennap. Bírta ital nélkül mondjuk két hétig, de már a második héten láttam rajta, hogy feszült meg idegesebb. S akkor napokra belezuhant az ivászatba.

Kár, hogy feladta. Kár, hogy az alkohol erősebb volt nálam. Én nem ragozom, nekem élnem kell tovább, de nagy szarban hagyott.

Elolvastam azt is, miután átküldted, amit Lajos írt, üzent neked, én nem cáfolom meg már így utólag, de sok dolog nem stimmel. Maradjon csak így, ahogy ő kitálalta, kitalálta!

Varga Imre 1950-ben született Kisgyarmaton. Költő, író, műfordító. Hajléktalan és drogos sorstörténeteket is publikált. Újabb versei *Értelenség gyönyöre* címmel jelentek meg 2019-ben.

intermezzo XIV

(prima vista)

jó lenne mindig konkrétumokban írni
ritmustalan kis hétköznapi szavakban
motyogni dudorászni papamparampam
morzsányi nagy hegyeket kirajzolódni

hagyni a húrt soha nem túlfeszíteni
sosem hadonászni allegóriákkal
bízni engedély nélkül hajat virággal
emléket vággyal fel sosem díszíteni

jó lenne de nem megy nekem nem ment tudod
elvitt a hátha mégis ha eszembe jutott
az arcod ahogy néztél engem ott a pultnál

nem leszel többet az aki előtte voltál
már tudtam mire visszajöttél hogy ennyi
hogy ez nem lesz és nem pótolhatja semmi

(fűzfák)

az igazi iszonyat mindig megközelíthetetlen
mindig láthatatlan írhatatlan olvashatatlan
csak-átélhető
akár egy kódolt fájl ami foglyulejt
egyetlen adekvát megközelítése
a rossz vers
mert nem hajt ki
nem kelt visszhangot
nem ad vissza semmit

felfal magábanyel
jobb mint a némaság
zavarba jössz tőle
de nem látod mitől
csak menekülsz minél távolabb
kövek amikben megbotlasz
felszínalatti zátonyok
szögek amiken felsérted magad
és nincs feloldás nincs katarzis
nem hagy nyugodni mérgezett sebed

(girl talk)

szavak túlbősége, az a rengeteg hang
melyik az enyém, és fontos ez?
valaki úgyis elmondja majd ezt is
fölösleges rákészülni, bátorságot
erőt gyűjteni, torokban dobogó szívet
lecsendesíteni, mély lélegzetet
venni
valaki valahol elmondja majd
csak egy vagyok a sok közül
és nem különbözöm és nem válok el
bent marad a hangom a zörej-örvényben
és ha megszólalok, sem töröm meg a csendet
csak néma motyogás, zümmögés, susogás
elfut a fül mellett, és szinte ösztönös
ahogyan nem figyelsz
ahogyan nem tudod felidézni sem,
milyen hangnemben énekeltek
a kabócák nappal és a tücskök éjjel
hogy volt-e bármi változás
hiányzott-e közülük bármelyik is aznap
nem tudod felidézni majd, hogy mit is mondtam
csak a kabócacsendet

Rákai Orsolya (1973) irodalomtörténész, tanár. Versei megjelentek az Új Forrás és a Vörös Postakocsi című folyóiratokban. Szegeden él.

GURUBI ÁGNES *regényrészlet*

Szív utca

Nagyanyám holttestét egy áprilisi reggelen találom meg. Meztelenül fekszik a fotelben, az ágyán a pongyolája, csíkos törülközője gondosan összehajtogatva, a kis asztalkán tévéújság, nagyító, rejtvény, ceruza, a hamutartóban csikkek, az ablak nyitva, a fehér csipkés függönyt meglebbenti a tavaszi szél, ahogy benyitok a szobába. Az alsó szomszéd hívta anyámat, hogy nem hallja a szokásos zajokat, ahogy Bella közlekedik a lakásban, gyanús volt neki, mondja, hogy nem szól a *Reggeli Krónika*, nem hallja a köhécselését, meg ahogy lehúzza a vécét, és a szokásos cigifüst szaga sem csapta meg az orrát, ami reggelenként kígyózva kúszik be a földszinti lakás konyhájának ablakán.

Évekkel később, hirtelen és váratlan tör rám az együttérzés nagyanyámmal, az elvesztése miatti fájdalom, a gyász, hogy elvitt magával valamit, ami pótolhatatlan, már nem a keménységét, akaratosságát, erőszakosságát látom, nem a szorítása jut eszembe, ahogy megölel, ahogy a csontjai átszúrják a mellkasom, én meg szabadulni akarok minél hamarabb a karjai közül, hanem az erejét látom, az erőt, az elpusztíthatatlan életösztönt, amivel hegyeket volt képes megmozgatni, látom benne a ragaszkodást a családhoz, a tiszteletet az emberek iránt, ahogy kiállt magáért és másokért, hogy nem volt hajlandó lemondani a vágyairól, még ha ezek a vágyak elsőre idegennek is tűnnek számomra, látom benne a szeretetet, a nehéz, súlyos és megfagyott szívét, ami inkább átok mintsem áldás, látom az esendőségét, a magányát, a jóságát és a gonoszságát, az irigységét és az odaadását, mindezt egyszerre látom benne, és azt, ahogy ezt továbbadta anyámnak, anyám pedig nekem. Épp a repülőgépen ülök, első utam Eszterhez Floridába. A gépen egy idős házaspár ül előttem, rálátok a fedélzeti komputerre, amit néznek, mindketten pasziánszoznak, a tizenkét órás úton kétszer szakítják félbe a játékot és állnak fel, majd indulnak a mosdó felé, mindkettejüknek hófehér a haja, tréningruha és kényelmes sportcipő van rajtuk, kisimult vonások, napbarnított bőr, a kezükön lévő májfoltokból látni csak, hogy nyolcvan felé közelítenek.

Nagyanyámnak gyönyörű keze volt. A kézfejénél már csak a körmei voltak szebbek. Gyakran néztem őt, ahogyan aprólékos, gyors mozdulatokkal használja a körömreszelőt, vagy ahogyan tésztát gyúr, kenyeret dagaszt, lekvárt főz, ahogyan a telken gyomlál, ültet, megmetszi a barackfát. Én is gyomlálok, kihúzom a gazt, megkapálom a paradicsompalántákat, leszedem a szedret, a málnát, átültetem a virágokat, befőzöm a lekvárt, sodrófával kinyújtom a tésztát, amit előzőleg a két kezemmel gyúrok meg, de amikor leülök, hogy rendbe tegyem a körmeim, addig jutok el, hogy tövig levágom. Nem tudom használni a köröm-

ollót, sem a reszelőt, nem barátom a körömlakk. Nagyanyám a kezein hordozta a méltóságát. A húgaitól, Esztertől és Ilonától tanulom meg, hogy úrinő rúzs nélkül nem lép ki az utcára. Bella mama leszokott a sminkelésről, amikor élete szerelme, Ervin meghalt. Ahogy öregszik, egyre többet mesél Ervinről meg a nagyapámról. Azt mondja, Ervin olyan jóképű volt, mint egy filmszínész, a nagyapámnak pedig akkora szíve volt, hogy elfért benne az egész világ. Miközben mesél, elpityeredik, egy kockás rongyzsebkendővel nyomkodja a szemét, nem várja meg, hogy a könnyek kibuggyanjanak a szeme sarkából és leperegjenek az arcán. A rongyzsebkendő nagyanyám állandó tartozéka, vagy gondosan a pongyolája zsebébe rejti, vagy a kezében szorongatja, de mindig a keze ügyében kell lennie egynek, kapaszkodik belé, mint egy kisbaba az összegyűrt rongydarabkájába. Nagyanyám elmeséli, hogy Ervin halála után annyit sírt, hogy a bal szemére megvakult, szerinte legalábbis ez történt, és amikor anyám közbeszól, hogy anyukám, a szemidegsorvadásnak nem a sírás az oka, akkor nagyanyám úgy tesz, mintha meg se hallaná, folytatja tovább a mondandóját, nem panaszkodásból, egyszerűen ő a saját történetében hisz, a saját maga által megteremtett világban él, aminek az élete végén csak két főszereplője marad: Ervin és a nagyapám. Velük folytat hosszas dialógusokat. Néha rajtakapom, ahogy a konyhában ül és magában motyog, ilyenkor megkérdezem, hogy kihez beszél, rám emeli üveges tekintetét, elmosolyodik és annyit mond, nagyapádhoz.

Ervin halála után nagyanyám minden munkát elvállal. Konzervgyárban dolgozik, szövőgyárban, de olyan is előfordul, hogy havat lapátol. Gyakran hagyja Istvánt a földszinten lakó Szedlacsek nénire. Nagyanyám egyedül áll talpra, egyre vastagabb kérget növesztve a szíve köré, így, amikor négy évvel Ervin halála után a Szív utcai ház körfolyosóján, összetalálkozik Lászlóval, aki a bátyjához megy látogatóba, nem a férfi kedvessége, figyelmessége, jó megjelenése ragadja meg, hanem, amit a kisfia mond neki:

– Anyuka, én úgy szeretem a Laci bácsit, olyan jókat játszom vele mindig, focizni is szoktunk, anyuka, én azt akarom, hogy ő legyen az apukám!

És kisfia kérésének eleget téve, nagyanyám hozzámegy Lászlóhoz, akit a Bergman család hamar a szívébe zár. Vannak emberek, akiket könnyű szeretni. Nem tesznek semmit, a puszta jelenlétük maga a szeretet. Nagyapám ilyen ember volt. Neki nem számított, ki keresztény, ki zsidó, ki cigány, ki diplomás vagy egyszerű parasztember, mindenkiben meglátta a jót. Miután meghalt, dédanyám azt mondta, az isten nagyon szerethette a Lacit, hogy ilyen korán és ilyen szépen halt meg. Még ő is rajongott nagyapámért, az összes Bergman lánnyal együtt, kivéve nagyanyámat. Az ő szíve ott maradt Ervinnél.

Nagyanyám tisztelte, becsülte nagyapámat, kitartott mellette, a börtönévek alatt és utána is, összeszorított szájjal tűrte, hogy gyakran eljárt mulatni, italozni, éppen úgy, ahogyan annak idején az apja.

Pár évvel a nyugdíj előtt vesznek nagyapámék egy Pesthez közeli telket, pici házzal, kerti budival, gyümölcsfákkal. Ahogy beköszönt a tavasz és az éjszakák sem annyira hűvösek, fogják magukat és már péntek délután lemennek a Dunakanyarba. Vasárnap estig maradnak, de nem pihenni járnak a telekre, még ott is megállás nélkül dolgoznak. Néha a nővéremmel minket is magukkal visznek. Szeretek velük menni. Autóban ülhetek, ez nekem mindent megér, utálok gyalogolni. Végigmegyünk a városon, ahogy a rakpartra érünk, letekerem az ablakot, kihajolok, élvezem, ahogy a szél összefújja a hajam, ahogy áthajtunk az alagúton, ahogy nagyapámék között nyugalom és csend van. Soha nem hallom őket veszekedni. Amikor feltűnik az út

szélén
a települést jelző
tábla, egyszerre olvassuk hangosan
röhögve visszafelé: dög. Érkezés után pár órával már
megöl az unalom. A homokvárépítésből elegem lesz, különben is, annyi
vizet hordtam a homokozóba, hogy sártengerré változott, leszedtem és megettem az összes érett málnát, kihintáztam magam, összevesztem a nővéremmel, olvasni pedig még nem tudok, így a könyvek sem jöhetnek szóba mint időtöltési lehetőség. Nyafogva állok nagyapám elé, hogy unatkozom. Nagyapám rám néz, elmosolyodik. Gyere, kisunokám, mondja, segíts gyomlálni, aztán ha végzünk a munkával, lemegyünk a Dunára fürdeni, visszük magunkkal a szomszédból a Buksit is. Beállok nagyapám mellé kihúzkodni a gazt, Buksiért és a Dunáért mindent megteszek, de pár percen belül elfog a hányinger. Papa, szólok neki rekedten, miközben együtt meresztjük a fenekünket az ég felé, arcunk a földet súrolja, nekem hányingerem van, én nem bírom ezt a gyomlálást. Nagyapámból kitör a nevetés, nem kárörvendő gúnyos kacaj, hanem igazi, őszinte, szeretettel teli, vidám nevetés. Imád engem. Úgy, ahogy vagyok. Végre én is a kedvence vagyok valakinek a családban. Mióta megszülettem, minden szombat délelőtt eljön hozzánk, kiül a konyhába, a nyakába csimpaszkodom, az ölébe mászom és beszélgetünk. Megkérdezi, mi történt velem a héten az óvodában, és én rekedt hangon, szinte kiabálva mesélek neki Pistiről, a legjobb barátomról, aki szigorúan nem szerelmem, csak barátok vagyunk, merthogy a lányokkal nem lehet rohangászni, meg fára mászni és bandázni, nem bírják az iramot, Pisti meg a fiúkkal nem találja a közös hangot, így én vagyok a harcos amazon, ő pedig a szárnysegédem. Miközben hadarva mondom a magamét, fésülöm nagyapám haját. Ez a mi rituálénk. Én ragaszkodom a fésüléshez, ő pedig hagyja. A sűrű fogazatú fésűvel végigszántom rövidre vágott, hófehér haját. A magas homlokától egészen a tarkójáig. Csak akkor hagyom abba a mozdulatot, ha rágyújt. Akkor nem szereti, ha babrálok a fején, nem akarja rám fújni a füstöt, hiába bizonygatom, hogy nem zavar, és engedje meg, hogy még egy kicsit beletúrjak a hajába. Legszívesebben belebújnék nagyapámba, amikor nálunk van, egy percre sem tágítok mellőle.

Azon a fülledt nyári éjszakán, amikor nagyapám meghal, anyámékkal egy szobában alszunk. Ugyanis hat évvel a megszületésem után, apám végre rászánja magát, hogy kitapétázza a szobánkat, nem sok választása van, mert az anyja letépi a tapétát a falról, nem bírja már nézni, és egyébként is, szerinte minimum háromévente új tapéta szükséges a gyerekszobába, neki is állna egymaga feltenni a már hónapok óta a szekrényben árválkodó új virágmintásat, ha anyám nem állítaná le őt, és ezzel egyidőben nemcsak az akciótervét hiúsítják meg, hanem a lakásunk kulcsát is megvonják tőle. De legalább apám munkához lát. Kénytelen.

Nem vagyok hozzászokva, hogy a nővéremen kívül más szuszogását is hallom, egész éjszaka forgolódok, óránként járok ki pisilni, anyám is felébred a zajra, biztos a meleg miatt nem tudsz aludni, mondja nekem. Már világosodik, amikor csöngetnek. Az ajtóban apám apja áll. Anyámra néz.

– Bella hívott reggel minket. Apád éjjel meghalt. Szívroham. Levisszük magunkkal a lányokat a Balatonra, hogy ne legyenek útban.

Állok az erkélyen, a korlát épp az államig ér, hallom, ahogy bent a szobában anyám magánkívül zokog és összefüggéstelenül kiabál, nem hiszem el, hajtogatja, tegnap még semmi baja nem volt.

Nem tudom, mit jelent az elmúlás, nem tudom, mit jelent, hogy még csak ötvenkilenc éves volt, nem tudom, mit jelent, hogy még a nyugdíjat sem érhette meg. Csak azt tudom, hogy nincs többé első tavaszi hóvirág, amit nagyapám hozott el minden évben, hogy nincs többé séta a Feneketlen-tó körül, hogy nincs többé Donald rágó a trafikból, amit akkor vett, amikor megállt magának cigiért, hogy nincs többé úszás a Dunában Buksival, akinek a bundájába kapaszkodva sodortattam magam a vízben, nincs többé fésülés a konyhában, nincs többé cigifüst, erős tenyér és izmos kar, ami magasba emel, soha többé nem fogom már érezni, ahogy a kezemmel végigsimítok a haján, és az apró tüskeszerű szálak puhán szúrják az ujjaim végét.

Nagyanyám egyedül éli le a hátralévő életét. Eleinte kijár a telekre kapálni, gyomlálni, metszeni, néha a nővéremmel vele együtt vonatozunk mi is. Ilyenkor úgy teszek, mintha. Mintha segítenék, mintha figyelnék rá, mintha ott lennénk vele, de csak a testem engedelmeskedik, ahogy az ásóért nyúlok, ahogy a barackot szedem, ahogy a lekváros üvegre terítem rá a pokrócot, ahogy leülök vele kártyázni. A történeteimet megtartom magamnak. Szótlanul ülünk az ebédlőasztalnál. Csak a bútorok a régiek meg a rádió, amiből ebédidőben még mindig a *Ki nyer ma?* recseg vasárnaponként. Nagyanyám utolsó éveiben az étel, amit megfőz, egyre ehetetlenebb, összetöpörödött testén esetlenül lóg a kifakult pongyola, alatta az agyonmosott kombiné, és ő maga is olyan, mint egy elárvult ruhadarab, amit valaki a szekrényben felejtett. Szinte teljesen megvakul, bizonytalan járása dülöngélésnek hat, ahogy a lakásban közlekedik, a telket már rég eladta, vonatra szállni is képtelen, csak a környékre merészkedik le bevásárolni, mindent, amit megfog, az arcához emeli, egészen közel a szeméhez, kitapogatja, fürkészi, mi akadt épp a keze ügyébe, és ha kérdezem, hogy van, motyogva hajtogatja, jól vagyok, Annuskám, egy a bajom, hogy nem látok, nem tudok olvasni, kötni, varrni, tévét nézni. Nagyanyám magára marad egy sötét világban, ahová a legapróbb fénysugár sem képes behatolni.

Hamvait a Dunában szórjuk el. Anyám, nővérem és én. Állunk a sárgászöld folyóban, a víz a köldökünkig ér. Kezemben az urna. Nem akarom a hamvakat egyből a vízre engedni, szeretném, ha belekapna a szél a porba, ami nagyanyám testéből megmaradt, belenyúlok az urnába, belemarkolok a hamuba, a tenyerembe zárom, feltartom a kezem az ég felé, ha már a testébe zárta az emlékeit, a csontjaiba, a szemébe, a gyomrába, a szívébe, ha már mélyre rejtette a titkait, ha már börtönbe zárta saját testét, akkor legalább a hamvai repüljenek szanaszét, mielőtt leérnek a sötéten örvénylő folyó mélyére. Ha élni, érezni nem tudott könnyedén, szárnyaljon most.

Gurubi Ágnes 1977-ben született Budapesten. Az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar magyar–művelődésszervező szakán végzett 1999-ben, majd 2005-ben a Színház- és Színművészeti Főiskola drámapedagógia szakán szerzett másoddiplomát. 1999-től a Magyar Rádió Irodalmi Osztályán dolgozott szerkesztő-riporterként. Jelenleg szabadúszó újságíró, szerkesztő, a Papageno magazin felelős szerkesztője, valamint a Láthatáron színházi csoport kommunikációs szakembere. Első regénye, a *Szív utca* a Kalligramnál jelent meg 2020 augusztusában.

DOMINIK ŽELINSKÝ

Használt testek katalógusa

-a-
a ház alatti mélyből
egerek cincogását hallani
akik az érkező tél elől
a központi fűtés kazánjában leltek
menedékre

néhány másodperc alatt
tűzre gyúl a kazán
s a padló légvezetékein
melyeken meleg ömlik a házba
sült hús szaga árad

-b-
az egyetemi rendőrségnek köszönhető a hír
hogy a Dixwell Avenue alsón
halálosan feléken lőttek valakit

mily sokféleképpen lehet elmenni

A Homo Sapiens hónapokon át
munkatáborokban él
ipari munkával tölti életét

végül egy fenekébe lőtt golyó
áldozata lesz
s a Smoker's Convenience
és a Photostudio Krazy közti parkolóban
fekszik és haldoklik

-c-
a fiú Monterey luxusnegyedében
keskeny kőszegélyen ül,
a mókusból maradt cafattal
unottan csapkodja a betont

nézem őt
és arra gondolok
hát bizony így jártam én
mint a szentimentális
reflexív költészet képviselője

-d-
a nyugdíjasotthonból
holttestet hoznak ki
fehér műanyag fóliában

úgy néz ki mint egy kövér lárva

ez egy boldog holttest
már nem kell munkába kelnie
mihaszna cikkeket írnia
nyugtalankodnia irodalmi művének
állapotán

holttestnek lenni előnyös
mindenki csak jót önről a legtehetségesebb
a legtisztességesebb a legjelentősebb
míg végül
nem lesz Marek Brezovský*

* Brezovský, Marek (1974 – 1994) nagy tehetségű szlovák zeneszerző, zongorista, énekes, szövegíró. Tudatos heroin-túladagolással vetett véget életének.

továbbá
ha ön halott
nem kell Skype-ot használnia
ezt tekintem a legeslegnagyobb előnynek

-e-
gyakran egész nap nem találkozom
emberrel
talán csak a szaunában
de ezt inkább nem számolnám

így aztán néha egész héten
néha két héten át
nem találkozom emberrel

fokozatosan figyelem
ahogy testemről lehullnak
atomjai

leválnak
s maradnak szétszórtan
a Prospect Street-en és a Dixwell Avenue-n

a Boeing 737 fedélzeti padlóján
és toalettjén

végül nem marad semmi
csak a látvány
ahogy Phoenix városára hajlik
a Sonora-sivatag legközepén

-f-
a legnagyobb viharral végződött a nyár

a Munson Street 212 előtt
hömpölyög a folyó
mindent visz
a műkaktuszokat is

a felszínen imitt-amott
patkányok orrcimpái bukkannak föl
miután szemük megszokta a vizet
látod hogy hemzseg tőlük a folyó

látod azt?
a konyhai mosogatónál tekergeti a fejét

látom,
bólintok
és folytatom a munkát

Fordította Szigeti László

Žilinský, Dominik (Pozsony, 1993) a Szlovák Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének kutatója, a pozsonyi Kapitál társadalomkritikai havilap szerkesztőségi munkatársa.

Szigeti László (Dunaszerdahely, 1949) nyugalmazott könyvkiadó.

TOCQUEVILLE
az önkormányzatiságról

Tocqueville-nak korántsem a politikai rendszer a kiindulópontja az amerikai társadalom elemzésében, ő azt tanulmányozza, hogy a társadalmi helyzeteknek a feudális hierarchia romjain kialakuló formális egyenlősége, vagyis – hogy én is az ő kifejezésével éljek – az *égalité des conditions* milyen hatással van az amerikai élet különböző aspektusaira. Az ő szemében tehát a „demokrácia" nem egyszerűen politikai rendszer, nem valamiféle kiegyensúlyozott parlamentarizmus, hanem minden mást meghatározó központi adottság, Durkheim-féle *társadalmi tény*, és mint ilyen, fontos szintje, állomása, állapota a nemzet fejlődésének. Bár a „társadalmi helyzetek egyenlősége" másféle alá- és fölérendeltségi viszonyokkal váltja fel az arisztokratikus társadalmak időtlennek látszó hierarchiáit, az egyén emancipációját is lehetővé teszi.

Tocqueville azonban ezt az emancipációt – mivel egyik oldalon egyre nagyobb hatalomkoncentráció, másikon egyre szélsőségesebb individualizmus a következménye – nem tartja egyértelműen pozitív folyamatnak. Az individualizmus ugyanis arra készteti az embereket, hogy a közélettől elfordulva teljesen bezárkózzanak a magánélet világába. Ez pedig azzal jár, hogy a „demokratikus" társadalom hajlamos a hatalmat olyan túlközpontosított szervre átruházni, amelynek a demokrácia látszatát azért tiszteletben tartó működése immár független a honpolgár akaratától. Ráadásul amilyen mértékben nő a hatalom koncentrációja, olyan mértékben nő a hatalom igénye is arra, hogy a politikai élet mellett a társadalmi életet, sőt, a honpolgár legintimebb magánéletét – mi több, a honpolgár magatartásformáit, gondolatait, szokásait és nyelvezetét – is ellenőrzése alá vonja.

A „társadalmi helyzetek egyenlősége" tehát csak az egymástól elszigetelt és a közügyeknek hátat fordító egyének társadalmában vált át zsarnokságba. Ennek a zsarnokságnak – Tocqueville szerint – a szabad sajtó mellett az önkormányzatiság a másik leghatásosabb ellenszere. A despotizmus csakis úgy előzhető meg, ha a honpolgár helyi szinten – a község vagy a megye keretei között – kötelességének érzi a köz ügyeivel való foglalkozást. A helyi érdekek szerint szerveződő községi vagy megyei testületek ugyanis, a magányos egyén meg a mindenható központ közé ékelődve, képesek elejét venni a zsarnokság kialakulásának.

Ez a magyarázata annak, hogy Tocqueville szemében nincs is hatékonyabb ellenszere a zsarnokságnak a közigazgatási decentralizációnál: „*Szerintem* – írja az 1835-ös első *Amerikai demokrácia* alábbiakban új fordításban[1] és jelentéktelen kihagyásokkal közreadott ötödik fejezetének végén – *olyan nép nincs is, amely ne látná hasznát a helyi intézményeknek. De egyetlen népnek sincs olyan égető szüksége ezekre az intézményekre, mint a demokratikus társadalom állapotában élő népeknek".*

A községi rendszer Amerikában[2]

(…) A község az egyetlen olyan társulás, amely része a természetnek, annál is inkább, mivel minden olyan helyen létrejön, ráadásul önmagától, ahol az ott-élők közösséget alkotnak.

Következésképp nincs is olyan nép, aminek körében ne létezne ilyen települési közösség, bármilyenek legyenek is a szokásai és törvényei; a királyságokat és köztársaságokat az ember hozza létre; a község viszont közvetlenül Isten keze nyomán kel életre. De bármenynyire igaz, hogy község csak azóta létezik, hogy ember él a földön, a községi szabadság ritka, mint a fehér holló, és rendkívül törékeny. Nagyobb politikai testületeket minden nép ki tud állítani a soraiból, annál is inkább, mivel minden nép körében akad jó pár olyan ember, akinek intelligenciája és tudása – ha csak bizonyos mértékig is, de – pótolja a közügyek intézésének gyakorlatát. A községet viszont általában kulturálatlan elemek alkotják, ezekkel pedig gyakran előfordul, hogy nem hajlandók alávetni magukat a törvényhozás akaratának. Minél felvilágosultabb egy nemzet, és minél civilizáltabb, a község annál jobban ki van szolgáltatva a központi hatalomnak, és annál nehezebb biztosítani a község központtól való függetlenségét. Egy civilizált társadalom ugyanis nem nagyon tűri a község szabadság-törekvéseit. Az ilyen társadalom a központi normától való legcsekélyebb eltéréstől is dühbe gurul, kétségbeesik a helyi eredmények láttán, és meg se várja a kísérlet végét.

Nem csoda, hogy az összes szabadságjog közül a községi szabadságot a legnehezebb kivívni, és hogy ez a szabadságjog van leginkább kitéve a hatalom terjeszkedésének. A községi intézmények, önmagukra hagyatkozva, nem nagyon tudnak védekezni egy erős kormányzat céltudatos nyomulásával szemben; a község csakis akkor tudja sikeresen megvédeni magát a hatalommal szemben, ha már teljesen kifejlődött, és nem szigeteli el magát teljesen a nemzetet foglalkoztató eszméktől és a nemzeti szokásoktól. Ezért van az, hogy amíg a községi szabadság egy nép körében nem válik hagyománnyá, könnyű lerombolni; ahhoz pedig, hogy hagyomány legyen, az kell, hogy jó darab idő elteljen a törvénybe foglalása óta.

Mindennek következményeképp a községi szabadság – hogy úgy mondjam – független az emberi szándéktól, és ritkaságszámba megy, amikor emberi akarat hozza létre[3]; általában önmagától jön világra, és szinte észrevétlenül bontakozik ki a félig még pallérozatlan társadalomban. Sok minden kell ahhoz, hogy ez a szabadság gyökeret verjen, a törvények hatása ugyanúgy szerepet játszik ebben, mint a hagyomány, a körülmények összjátéka ugyanúgy, mint az idő. De annyit mondhatok, egyetlen olyan nemzet sincs az európai kontinensen, amely ismerné ezt a szabadságot.

Pedig a szabad népek épp ettől a szabadságtól olyan erősek. A községi intézmények ugyanis úgy viszonyulnak a szabadsághoz, ahogyan az elemi iskola viszonyul a tudományhoz; nyugodt időkben ezek az intézmények juttatják a nép keze ügyére, ízleltetik meg vele a szabadságot, és mutatják meg neki, hogyan is kell vele él-

nie. Ha egy nemzetnek nincsenek községi intézményei, attól még lehet szabad kormányzata, az ilyen nemzet azonban sohase fogja megtapasztalni, mi is valójában a szabadság. Lehet, hogy a hamar ellobbanó lelkesedés, a pillanatnyi érdek, a körülmények véletlenszerű összjátéka ideig-óráig megajándékozza a szabadság látszatával; de a társadalomtest mélyére lefojtott despotizmus előbb vagy utóbb felszínre tör. (…)

Arról, hogy mik a közigazgatási decentralizáció politikai következményei az Egyesült Államokban[4]

Jóllehet napjainkban lépten-nyomon emlegetik a centralizációt, jóformán senkinek se jut eszébe, hogy pontosan meghatározza a szó jelentését.

Pedig nem is egy, hanem két – egymástól igencsak különböző – centralizáció létezik; és egyáltalán nem felesleges alaposabban szemügyre venni, mi is ez a kettő.

A nemzet összes alkotórészének vannak közös érdekei, ilyen közös érdek például a nemzet egészére érvényes általános törvények alkotása, valamint a népnek a külföldiekhez való viszonya.

Más érdekek viszont speciálisak, kizárólag a nemzet egyik-másik alkotórészének érdekei – ilyenek például a községi vállalkozások.

Egy helyen, vagyis egy kézben összpontosítani az elsőként említett érdekek érvényre juttatását annyi, mint megalapozni azt, amit a magam részéről kormányzati centralizációnak neveznék.

Ugyanígy összpontosítani az utóbb említett érdekek érvényre juttatását annyi, mint megalapozni azt, amit a magam részéről közigazgatási centralizációnak neveznék.

Bizonyos pontokon, igaz, a kétféle centralizáció fedi egymást. Ha viszont együttesen nézzük mindazokat a tárgyköröket, amelyek kizárólagosan vagy az egyik, vagy a másik centralizáció területéhez tartoznak, akkor egyáltalán nem nehéz egymástól megkülönböztetni őket.

Könnyű megérteni, milyen hatalmas erőre tehet szert a kormányzati centralizáció, ha egyesül a közigazgatási centralizációval. Ezzel pedig a kormányzati centralizáció arra neveli az embereket, hogy tartósan és teljesen lemondjanak akaratuktól; és hogy engedelmeskedjenek a központnak – nem egyetlen egyszer és nem egyetlen ponton, hanem mindig és mindenben. Ilyenkor a központ nemcsak erőnek erejével megzabolázza, de szokásaiknál fogva foglyul is ejti az embereket; elszigeteli őket egymástól, majd egyenként nyakon csípi őket a szürke sokaságban[5].

Ez a kétféle centralizáció kölcsönösen segítségére van egymásnak, és kölcsönösen vonzza egymást; ennek ellenére nagyon is lehetséges őket szétválasztani. (…)

Mély meggyőződésem, hogy erős kormányzati centralizáció az előfeltétele egy nemzet fennmaradásának és felvirágzásának.

De úgy gondolom, a közigazgatási centralizáció csak arra jó, hogy meggyengítse a népet, amely a központnak aláveti magát, már csak azért is, mert elsorvasztja a nép közösségi szellemét. Azt nem tagadom, hogy a közigazgatási centralizációnak sikerülhet adott időben egyetlen helyen összpontosítania a nemzet rendelkezésre álló valamennyi erejét, ez azonban mit sem változtat azon, hogy rossz hatással van ezeknek az erőknek az újra-termelődésére. Háborúban győzelemre viszi ezeket az erőket, de hosszútávon csökkenti a hatásukat. A közigazgatási centralizáció, mindennek következményeként, bámulatos módon szerepet játszhat ugyan egy ember mulandó nagyságában[6], egy nép tartós felemelkedését azonban nem biztosíthatja. (…)

A centralizáció európai hívei szerint a kormányzati hatalom sokkal ügyesebben el tudja igazgatni a különböző helységeket a helyi önigazgatásnál: ami igaz is lehet, amikor a központi hatalom felvilágosult, a helységek viszont tudatlanok, amikor a központi hatalom aktív, a helységek viszont tehetetlenek, amikor a központi hatalom már megszokta a kezdeményezést, a helységek viszont megszokták a központnak való engedelmességet. Még azt sem nehéz megérteni, hogy minél nagyobb a centralizáció, annál erősebb ez a kettős tendencia, és annál inkább szembeötlő emitt a tettrekészség, amott a tehetetlenség.

Ha azonban egy nép felvilágosult, ha tisztában van az érdekeivel és szem előtt tartja őket, miként Amerikában, akkor bizony egészen más a helyzet.

Bizonyos vagyok benne, hogy ebben az esetben a társadalmi jólét megteremtését illetően a honpolgárok kollektív ereje sokkal hatékonyabb a kormányzati hatalomnál.

Magam is jól tudom, egyáltalán nem könnyű megmondani, hogyan is kell egy népet felébreszteni legmélyebb álmából, hogyan kell olyan igényességre és kulturáltságra megtanítani az embereket, amivel nem rendelkeznek; egy pillanatig sem kétlem, milyen nehéz meggyőzni őket arról, hogy nekik maguknak kell kézbe venniük az ügyeiket, annál is inkább, mivel nemritkán az udvari etikett legapróbb részletei is sokkal jobban foglalkoztatják őket, mint a közösségi ház tatarozásának problémái.

Szilárd meggyőződésem, hogy amikor a központi közigazgatás úgy dönt, hogy a közvetlenül érdekeltek helyett intéz el helyi ügyeket, akkor vagy súlyosan téved, vagy félre akarja vezetni az érdekelteket.

Legyen bármilyen felvilágosult, bármilyen művelt a központi hatalom, egymagában akkor sem tudja átfogni egy nagy nép életének minden dimenzióját. Emberi erő ugyanis korántsem elégséges ekkora feladatra. Hiába hozza létre vagy tartja működésben a közigazgatás bonyolult gépezetét, kénytelen tessék-lássék eredményekkel beérni, és energiáját felesleges erőfeszítésekre tékozolja.

(…) A centralizáció arra nagyon is képes, hogy egyenletes ritmusban biztosítsa a folyó ügyek intézését; hogy hozzáértően biztosítsa, a legapróbb részletre is figyelve, a társadalom békés rendjét; hogy megtorolja a kisebb rendzavarásokat és enyhébb kihágásokat; hogy olyan *status quo*ban őrizze meg a társadalmat, amely se hanyatlásnak nem nevezhető, se fejlődésnek; hogy abban a közigazgatási félálomban tartsa az egész társadalomtestet, aminek a közigazgatásban dolgozó tisztviselők körében normális ügymenet és köznyugalom a neve. Amiben a centralizáció kiváló, az a tiltás, nem pedig az alkotás. De ha csak egy kicsit is szüksége van az egyén közreműködésére, döbbenten szembesül ennek a gigantikus masinériának a gyöngeségével; hirtelen be kell látnia, milyen tehetetlen. (…)

A magam részéről készségesen elfogadom, hogy sokkal hatékonyabb volna az amerikai közigazgatás, ha a falvak és megyék lakói ezt a munkát nem a maguk közül választott hivatalnokokra, hanem a tőlük távoli és őket nem is ismerő központi hatalomra bíznák. Még azt is elismerem, hogy így Amerikában nagyobb volna a közbiztonság, és sokkal bölcsebben és megfontoltabban gazdálkodnának a társadalmi erőforrásokkal, hogy ha az egész ország közigazgatása egyetlen kézben összpontosulna. Mégis, ha azt nézem, mennyi előnnyel jár Amerikában a decentralizáció rendszere, akkor egy percig sem kétséges, hogy a decentralizációt többre becsülöm a centralizációnál.

Utóvégre érdekel is engem az a mindig riadókészültségben álló hatalom, amely éberen ügyel rá, hogy engem senki se zavarjon mulatozás közben, amely – meg se várva, hogy segítségét kérjem – készségesen minden veszedelmes akadályt elsöpör utamból, ha egyszer ez a hatalom, miközben még arra is van gondja, hogy amerre járok, tüskébe ne lépjek, korlátlan ura az életemnek és szabadságomnak; ha egyszer ez a hatalom a társadalom minden mozgását, sőt, az élet legjelentéktelenebb megnyilvánulását is annyira saját monopóliumának tekinti, hogy elvárja, mindenki kínlódjon, ha ő kínlódik, mindenki hajtsa álomra a fejét, ha ő alszik, és mindenki pusztuljon, ha ő halálán van[7].

Az európai nemzetek lakója, miként a gyarmati telepes, teljesen közömbös annak az országnak a jövője iránt, amelyben életét éli. Csak passzív szemlélője a változásoknak, bármilyen nagyok legyenek is; az is előfordul, hogy még csak nem is hall arról, hogy mi történik körülötte; legfeljebb gyaníthat valamit; vagy csak hallomásból értesül az eseményekről, ha úgy fordulnak a dolgok. Mi több, falujának sorsa, utcájának nyugalma, templomának és egyházközségének állapota sem érdekli különösebben. Úgy gondolja, neki mindehhez semmi köze, és hogy ezek a dolgok nem őrá, hanem a kormányzatnak nevezett nagyhatalmú idegenre tartoznak. Ő csak haszonélvezője ezeknek a javaknak, és mivel híjával van minden tulajdonosi öntudatnak, eszébe se jut, hogy bármin is jobbítson. Nemtörődömségében odáig megy, hogy még ha fenyegeti is valami vagy az ő biztonságát, vagy a gyermekeiét, akkor se igyekszik elhárítani a veszélyt, hanem karba tett kézzel várja, hogy a nemzet kihúzza a csávából. Pedig az ilyen ember, attól, hogy teljesen lemondott szabad akaratáról, még nem szerette meg az engedelmességet. Miközben aláveti magát egy köztisztviselő szeszélyes akaratának, mihelyt úgy érzi, kikerült a hatalom látóköréből, legyőzött ellenség módjára próbálja kijátszani a törvényt. Ez a magyarázata annak, hogy miért ingadozik állandóan a szolgaság meg az anarchikus lázadás között.

Amikor egy nemzet eljut erre a pontra, vagy változtat a törvényeken meg az emberek életformáján, vagy elpusztul; mindez ugyanis annyit jelent, hogy kiapadt a közösségi erény forrása; alattvalók még csakcsak akadnak az ilyen nemzetben, honpolgárt azonban már egyet se látni. (…)

Ami engem illet, én az amerikai decentralizációnak nem is annyira a *közigazgatási* következményeit csodálom, hanem a *politikai* következményeit. Az Egyesült Államokban a haza minden, csak nem üres frázis. Már csak azért sem, mert a falutól egészen az Unióig mindenkinek fontos a felvirágoztatása. Egy amerikai úgy tekint az ország érdekére, mintha az az ő saját érdeke, a nemzet dicsőségére pedig úgy, mintha az az ő saját dicsősége volna. Ha a nemzet sikeres valamiben, úgy fogja fel a dolgot, hogy a siker az ő munkájának is gyümölcse, és ettől többnek érzi magát. Az amerikai örül az ország felvirágzásának, annál is inkább, mivel ennek ő is haszonélvezője. Valami olyasmit érez hazája iránt, mint amit az ember a családja iránt, ez pedig annyit jelent, hogy puszta önzésből foglalkozik az állam ügyeivel.

Az európai általában csak a hatalmat látja a köztisztviselőben; az amerikai viszont a jogrendet látja benne. Mindebből az következik, hogy Amerikában az ember nem egy másik embernek engedelmeskedik, hanem az igazságszolgáltatás vagy a törvény előtt hajol meg.

Ez a magyarázata annak, hogy egy amerikainak lehet, hogy túlzónak túlzó, de csaknem mindig pozitív az önmagáról alkotott véleménye. Eszébe se jut kételkedni erejében, annyira biztos benne, hogy az mindenre elegendő. Tegyük fel, hogy valaki valamilyen vállalkozásba akar fogni; de még ha ez a vállalkozás közvetlen kapcsolatban van is a társadalom jólétével, a vállalkozónak akkor se jut eszébe a hatóságoktól segítséget

kérni. A tervet ismerteti a hatóságokkal, de a vállalkozást – legfeljebb mások segítségével – ő maga akarja létrehozni, kemény küzdelemmel hárítva el útjából az akadályokat. Lehet, hogy ha mindezt az államra bízza, az összehasonlíthatatlanul hatékonyabban jár el. Hosszútávon azonban ezek az egyéni vállalkozások sokkal több eredményt tudnak felmutatni, mint amire a kormányzat egyáltalán képes.

Mivel a közigazgatási hatalom ott van a lakosság közvetlen közelében, és mivel magát a lakosságot képviseli, se félelmet nem kelt az emberekben, se gyűlöletet. És mivel cselekvési lehetőségei korlátozottak, mindenki tisztában van vele, ha bizonyos ügyekben lehet is rá támaszkodni, ez önmagában korántsem elégséges.

És amikor a közigazgatási hatalom, élve jogosítványaival, valamilyen ügyben közbelép, egyáltalán nincs magára hagyatva, mint Európában. Attól, hogy a közhatalom képviselője intézkedni kezd, a magánember nem gondolja, hogy felesleges teljesítenie kötelességét. Épp ellenkezőleg, mindenki irányítja, segíti, támogatja a közhatalom képviselőjét. (…)

Több tényt is idézhetnék az elmondottak alátámasztására; de egy is bőven elegendő, annál is inkább, mert ezt ismerem legjobban.

Amerikában csak kevés eszköze van a hatalomnak a bűncselekmények felderítésére és üldözésére.

Közigazgatási rendőrség nem létezik; az úti okmány ismeretlen fogalom. Az amerikai bűnügyi rendőrséget össze se lehet hasonlítani a miénkkel; az ügyészségnek kevés az alkalmazottja, és ők csak elvétve kezdeményezői az eljárásoknak; a nyomozás gyors és szóbeli. Mégis, meggyőződésem, hogy nincs még egy olyan ország, amely hatékonyabban torolná meg a bűncselekményeket.

Mindennek az a magyarázata, hogy mindenki kötelességének érzi, hogy a hatóság elé tárja az elkövetett bűncselekmény bizonyítékait, és hogy segítségére legyen a hatóságnak a bűnös elfogásában.

Egyesült Államokbeli tartózkodásom alatt saját szememmel láttam, hogy amikor súlyos bűncselekményt követtek el az egyik megyében, az ott-lakók spontánul bizottságot alakítottak a tettes kézre kerítésére.

Európában a tettes afféle szerencsétlen fickó, aki semmitől se riad vissza, csak hogy egérutat nyerjen a bűnüldöző szervek elől. A lakosság pedig csak passzív szemlélője a tettes élethalál-harcának. Amerikában viszont a bűnös az egész emberiséggel találja magát szemben, és az egész emberiség ellensége.

Szerintem olyan nép nincs is, amely ne látná hasznát a helyi intézményeknek. De egyetlen népnek sincs olyan égető szüksége ezekre az intézményekre, mint a demokratikus társadalom állapotában élő népeknek.

Az arisztokratikus társadalomban biztosak lehetünk afelől, hogy egyfajta rend mindig fennmarad a szabadságon belül.

Mivel a kormányzó erőknek az ilyen társadalomban sok a vesztenivalójuk, a rend nagyon is fontos a szemükben.

Mindehhez még hozzátehetjük, a nép az arisztokratikus társadalomban már csak azért sincs annyira kiszolgáltatva a despotizmusnak, mert mindig akad valamilyen szervezett erő, amely kész szembe szállni a despotával.

A demokratikus társadalmat viszont, helyi intézmények híján, semmi se védi meg ettől a veszélytől.

Hogyan lehet a nagy dolgokban elfogadtatni a sokasággal a szabadságot, ha egyszer senki se tanulta meg, hogy a kis dolgokban miképpen kell élni vele?

Hogyan lehet ellenállni a zsarnokságnak olyan országban, amelyben az egyén gyenge, és amelyben nincs semmilyen közös ügy, amely együttműködésre késztethetné az embereket?

Egyesek az anarchiától félnek legjobban, mások a korlátlan hatalomgyakorlástól, de mindkét csoportnak jól felfogott érdeke, hogy egyformán fontosnak tartsa a helyi szabadságjogok fokozatos kiterjesztését.

Szilárd meggyőződésem, hogy az a nemzet van leginkább kitéve annak, hogy beletörjék a közigazgatási központosítás jármába, amelynek már demokratikus a társadalmi állapota. (…)

Két olyan országban is jártam, amelyben a lehető legfejlettebb volt a helyi szabadságjogok rendszere, és annak is utána néztem, hogy mi ebben a tárgykörben a nemzetet megosztó politikai pártok véleménye.

Amerikában olyan emberekkel is beszéltem, akik – ha nem is nyíltan – az ország demokratikus intézményeinek szétverésére törekedtek. Angliában pedig olyanokkal is, akik az arisztokráciát tekintették fő ellenségüknek; de egyetlen olyan emberrel sem találkoztam, akinek szemében a helyi szabadság ne lett volna érték.

Akikkel beszéltem ebben a két országban, azok hol ezzel, hol azzal magyarázták az állam bajait, a községi szabadságot azonban sohasem említették a bajok okai között.

A honpolgárok, akikkel szót váltottam, sok mindennel magyarázták hazájuk nagyságát vagy jólétét; de kivétel nélkül mindannyian a helyi szabadságot említették első helyen.

Ha egyszer az emberek természetüknél fogva olyannyira megosztottak, hogy sem vallási tanokban, sem politikai elméletekben nem tudnak szót érteni egymással, egyetlen dolgot illetően[8] azonban mégis könnyen egyetértésre jutnak (már csak azért is, mert – minthogy minden ott történik közvetlenül a szemük előtt – ehhez értenek legjobban) – nos, ha ez így van, lehet-e azt feltételezni, hogy ez az egyetértés valamiféle félreértés következménye?

Csak azok a népek tagadják a helyi intézmények fontosságát, amelyeknek vagy alig vannak, vagy nincsenek ilyen intézményeik; ami annyit jelent, hogy ezeket az intézményeket kizárólag azok ócsárolják, akik nem is ismerik őket. ■■■

Ádám Péter fordítása

JEGYZETEK

1 *Az Amerikai demokrácia* új magyar fordításából eddig nyolc szemelvényt adtam közre: „Milyen despotizmustól kell tartaniuk a demokratikus nemzeteknek", HOLMI, 2014 április, 395–402. o.; „A többség diktatúrája", 2000, 2015 május, 3–7. o.; a könyv bevezetése, KOMMENTÁR, 2015, 1–2, 33–14. o.; A demokrácia félresiklása, KALLIGRAM, 2015 október, 3–9. o.; Sajtószabadság, közvélemény, LÁTÓ, 2015/10, 66–75. o. Három szemelvény „Az amerikai demokráciá"-ból (Miért ragaszkodnak a demokratikus népek sokkal makacsabban és sokkal szenvedélyesebben az egyenlőséghez, mint a szabadsághoz, Az egyetemes választójog, A demokratikus társadalmak és az individualizmus) JELENKOR, 2015 november, 1228–1235. o.; „Alexis de Tocqueville a központosításról", LÁTÓ, 2019/2, 80–91. o.; „Tocqueville és a vallás", VIGILIA, 2020/6., „Hogyan szolgálják a demokratikus érzelmek a vallást az Egyesült Államokban", 2–10. o. Az általam újrafordított szemelvény-válogatás *A demokratikus despotizmus* címen feltehetőleg 2020 utolsó negyedében fog megjelenni a Qadmon kiadó gondozásában (a kötet azonban az itt bemutatott szemelvényt nem tartalmazza).

2 Tocqueville, „Du système communal en Amérique", in *Œuvres*, II, édition publiée sous la direction d'André Jardin, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1992, 64-66. o.

3 Tocqueville Algériával kapcsolatos 1847-es jelentésében arra is kitér, milyen fontos volna Algériában – legalábbis a tartós francia jelenlét nézőpontjából – községi intézmények létrehozása. (L. *Œuvres Complètes publiées par Madame de Tocqueville*, Michel Lévy Frères, Paris, 1864–1878, IX. kötet, *Études économiques, politiques et littéraires*, 423–512. o.) (*A ford.*)

4 Ez az 1835-ös első *Amerikai demokrácia* egyik leghíresebb és legfontosabb alfejezete. „Des effets politiques de la décentralisation administrative aux États-Unis", in *Œuvres*, II, édition publiée sous la direction d'André Jardin, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1992, 95–106. o. (*A ford.*)

5 Ez a bekezdés már előlegezi azokat a témákat, amelyeket Tocqueville az 1840-es második *Amerikai demokrácia* utolsó fejezeteiben fog részletesebben kifejteni, különös tekintettel az individualizmus fogalmára, valamint a közigazgatási centralizáció destruktív társadalmi következményeire. (*A ford.*)

6 Tocqueville nyilván Napóleonra céloz. (*A ford.*)

7 Ez a sokat idézett bekezdés szintén előlegezi azokat a fejtegetéseket, amiket Tocqueville az 1840-es második *Amerikai demokrácia* IV. részének VI. fejezetében fog részletesen kifejteni. Magyarul l. „Milyen despotizmustól kell tartaniuk a demokratikus nemzeteknek", HOLMI, 2014 április, 395–402. o. (*A ford.*)

8 Tocqueville természetesen a helyi önkormányzat szabadságára gondol. (*A ford.*)

Alexis de Tocqueville (1805–1859) *Az amerikai demokrácia* (1835, 1840), valamint *A Régi Rend és a Forradalom* (1856) szerzője, politikus, történész, társadalomfilozófus, a XX. századi szociológia és politikaelmélet nagy előfutárja.

Ádám Péter (1946) műfordító, esszéista; 2014-től dolgozik *Az amerikai demokrácia* új fordításán. A műből készült szemelvényválogatása (amely az itt bemutatott fejezetrészt nem tartalmazza) *A demokratikus despotizmus* címen 2020 utolsó negyedében jelenik meg a Qadmon Kiadónál.

CSÁNYI VILMOS

„Számtalan kentaur akad a barátaim között”

Interjúkészítésnek álcázott univerzális továbbképzésen vettem részt Csányi Vilmosnál a tavalyi év, 2019 őszének néhány szép hétvégéjén Balatonalmádiban. Kémikus, biológus, biokémikus, etológus, az MTA tagja, kertész, szakács, kutyatulajdonos, író. Számos könyvet írt, sőt róla is született egy, Géczi Jánostól a 2018-as *Őszi kék,* amiben „két *Homo sapiens* beszélget”. Az egyik leggyakrabban kérdezett magyar tudós. Mindenféle ismétléseket elkerülendő, azt találtam ki, hogy a tudományos és népszerűsítő művek mellett írt szépirodalmi munkáiról beszélgessünk: eddig tíz jelent meg. De persze úgysem tudjuk elkerülni azokat a tudományos és társadalmi kérdéseket, amikről *Az emberi természet* (2000) az *Íme, az ember* (2015), a Tóth Balázzsal írt *Hiedelmeink* (2017) és legújabban *A globális elme* (2018) szól. Hisz a szakkönyveket és a novellákat, regényeket ugyanaz az ember írta, többé-kevésbé.

■ *Az* Őszi kék*ben elmeséled Géczi Jánosnak, hogy egyszer, mikor Juhász Ferenc* Anyám *című művét közvetítette a rádió Latinovits Zoltán eladásában, és ti épp kocsiban ültetek a feleségeddel, megálltatok és végighallgattátok.*
– Az döbbenetes élmény volt, most is borsódzik a hátam, ha rá gondolok! Sokan szidták a hatvanas években az „olvashatatlan" műveiért, dühében írt egyet, ami rövid sorokból áll… Ráadásul az akkori feleségem nem is szerette Juhászt, de ez őt is lenyűgözte.

■ *Mi volt még rád ilyen hatással?*
– Sok művet mondhatnék. Tizenkét-tizenhárom évesen kezdtem el komolyabban olvasni.

■ *Később mennyi időd jutott az olvasásra, hangversenyre? Mondtad Géczi Jánosnak, hogy kutatói fénykorodban reggel héttől éjjel tizenkettőig be voltál fogva…*
– Ha egy tudományos kutató eredményeket akar elérni, napi tizenkét-tizenhat órát kell a munkájával foglalkoznia. Egyébre egyszerűen nincs ideje.

■ *Rég tervezted, hogy írni fogsz?*
– Tanszékvezetőként ott szokás ülni az egyetemen kilencvenéves korig. Engem 2005-ben, hetvenesztendősen küldtek nyugdíjba éppen a születésnapomon.

■ *Kedves és tapintatos gesztus, egy Friderikusz-műsorban láttuk is, ahogy összecsomagolsz…*
– Nem volt nehéz: már évekkel korábban átadtam a munka irányítását a fiataloknak. De ebben a korban az embernek még akadnak tervei. Szereztem már némi rutint a gondolatok írássá formálásában, alakult bennem, hogy esetleg mást is lehetne írni, mint népszerűsítő cikkeket, könyveket. Gyerekkoromban elkezdtem egy regényt két kisfiúról, akik elvesznek Afrikában, de abbahagytam, mert egy barátom magától kitalálta az esedékes fordulatot… Még a kilencvenes évek legelején felhívott Makovecz Benjamin és elmondta, hogy épp egy angol paleontológus, Dougal Dixon *After Man* című könyvét fordítja magyarra, amiben, miután ötvenmillió évvel későbbi állapotokról szól, szerepel egy csomó különleges állat, és lenne néhány kérdése. Összebarátkoztunk, és néhány hét múlva eszünkbe jutott, hogy egy ilyet mi is tudnánk írni. Írjunk! Ez lett *A kentaur természetrajza*, illetve későbbi címén *A kentaur kultúra.*

■ *Miért épp a kentaurt választottátok?*
– Ez az én ötletem volt. Biológiailag elképzelhető állatnak kellett lennie. Ilyen az egyszarvú is, de arról már írtak. Benjamin elkezdett istállókba járni és könyörögni, hogy ültessék le, fektessék le a lovakat – pillanatokon belül lett vagy százötven rajza. Elmentünk Szentágothai Jánoshoz – épp az Akadémiát elnökölte – akivel én nagyon jó viszonyban voltam. Ezzel kezdte: „Te, Vili, én azt hittem, rég benőtt a fejed lágya!" Aztán persze remek ötleteket adott. Már csak meg kellett volna írni… Ez eltartott egy darabig. 2000-ben jelent meg a Helikonnál, Szentágothai emlékének ajánlottuk. A bemutatón Garas Dezső olvasott fel belőle, óriási volt! Az *ÉS*-ben Orbán Ottó méltatta. Később aztán kipróbáltam, tudok-e másról is írni. Ezekből állt össze *A lény és az őrző*. *A kentaur természetrajza* kétezerötszáz példányban fogyott el. *A lény és az őrző*, amit az Alibi adott ki, kétszázban. Ezt is meg kell szokni.

■ *Nem olyan rossz szám ez újabban…* A kentaur *se nem novella, se nem regény; teljesen szabálytalan. Komolynak és tudományosnak tűnő mű egy nem létező állatról. Én nagyon kedvelem; játékos, szellemes, ugyanakkor mély. Eszembe jutott róla egy másik játék, Kerényi Károlytól a* Beszélgetések a Szerelemről*, ami huszonévesen írt Platón-paródia Pseudo-Antisthenés neve alatt. Tán azért is, mert a* Kisfiam, Ikarosz *mottóját Kerényitől vetted: „…a színjáték egy isten-tant foglal magában, mely egyszersmind ember-tan is". Ez honnan van? Mert azt nem tünteted fel…*

– A *Görög mitológia* bevezetéséből. De mondtam, hogy tele vagyok hiányokkal! Erre is felnőtt fejjel bukkantam rá. Nekem már nem kellett latinul tanulnom, a görög–latin kultúra, az antikvitás kiesett. Csak *A kentaur*ra készülve sok mindent elolvastam, és aztán jött az *Ikarosz*. *A kentaur* első megjelenése után pár évvel felhívtak bölcsész hallgatók, hogy szeretnének beszélgetni róla. Beszélgessünk, feleltem, és azt vártam, hogy lesznek tízen-tizenöten. Vagy kétszázan vártak a Benczúr utcai kollégiumban, kiderült, szinte mindegyikük olvasta. Működött akkoriban a Kálvin téri aluljáróban egy könyvesbolt, remek könyvekkel…

■ *Emlékszem! A boltra is, az ott dolgozó lányra is. Talán ő volt az utolsó, aki – az Írók Boltjának munkatársain kívül – tudott valamit arról, hogy mit is árul.*
– Mint kiderült, egyetemre járt, tőlem kért egy példányt, hogy azt az egész évfolyamnak el kell olvasnia, mert egy tanára azt mondta, ebben van leírva az ideális társadalom. Erre én addig nem gondoltam. De elkezdtem érteni, miért szeretik ezt a könyvet, akik szeretik. A kétszáz egyetemista is az ideális társadalomra volt kíváncsi…

■ *Túlzásnak érzem, hogy a munkád az ideális társadalomról szólna, főleg, mert egyéb műveidből az derül ki, ilyen nincs és nem is lehet, ami szomorú, de mit tegyünk. Az viszont igaz, hogy a lófügéért lelkesedő kentaurok „rendkívül szociális lények", ha szocialitásuk csökken is idővel, ami érthető, pláne, hogy száznegyven-százötven éves korokig élnek. Az én szocialitásom már most a nullához konvergál. Nincsenek javaik, sőt nem is akarnak megszerezni semmit. És azt is megtudhatjuk, hogy a kentaurok közt a fizikai agresszió, ha a verbális gyakori is, „úgyszólván ismeretlen fogalom". Kiderül továbbá – még Swiftet is belekevered! –, hogy nem ismerik a betűket, s mindezért népük „folytonos egyetértésben, az erények folytonos gyakorlásában élt az értelem uralma alatt." Vágyteljesítő álom, mondaná Freud.*
– Na, látod, hogy az ideális társadalomról szól!

■ *Tudsz mondani olyan társadalmat a most létezők közül, amelyikben jól éreznéd magad?*
– Én elvagyok a bőrömben. Minden társadalomnak vannak előnyös és előnytelen oldalai.

■ *Azért nem mindegy, hogy ma Törökországban élünk vagy Norvégiában!*
– Azt hiszem, mindegy. Szokták mondani, milyen jó nekünk, mert, mondjuk, a csapból folyik a meleg víz.

■ *Már ahol folyik.*
– Ilyenkor mindig azt válaszolom, ha ötvenezer éve ott ülünk egy barlangban és valaki azt állítja, hogy egyszer majd mindenkinek lesz épített otthona, de az úton nem lehet csak úgy a kedve szerint menni, mert meg kell állni egy piros lámpánál és megvárni, amíg zöldre vált, tejet pedig csak papírból készült kis levelekért vagy fémdarabokért lehet kapni egy erre kijelölt helyen, akkor ebből senki nem kér. Az emberi agy tíz-tizenkét éves korra kifejlődik, és tökéletesen alkalmazkodik ahhoz a környezethez, ami körülveszi. Elfogadja. Az összes problémánk abból adódik, hogy túl gyors a fejlődés. Vagy nem kellene olyan sokáig élni, vagy nem kellene olyan gyorsan fejlődnie a társadalmaknak. Nyakunkon a klímaváltozás. Tudok mondani három-négy dolgot, amivel meg lehetne állítani. Egy: be kellene tiltani a reklámokat! Minden hirdetést!

■ *Ne vehessek háromszögletű napvitorlát, memóriahabos talpbetétet, biztonsági álkamerát, napelemes szúnyogcsapdát vagy fali fogkrémadagolót fogkefetartóval – a neten hirdetik mindegyiket –, amikor csak akarok?*
– Ettől visszaesne a termelés, az emberek pedig csak olyan holmikat vennének, és tartós holmikat, amikre tényleg szükségük van. Tíz év alatt helyreállna a rend! Az, hogy elképzelünk valamit és rögtön elő is állítjuk, végzetes. Csak azt kellene meg-

csinálni, ami feltétlenül szükséges. Ez egy evolúciós szinten is fenntartható rendszert biztosítana. Az ember azzal emelkedett ki az állatok közül, hogy képessé vált közösségeket alkotására, amikben megjelent a nyelv és kialakultak a közös hiedelmek, kifejlődött a szabálykövető képesség. A létszám növekedésével a közösségek mellett, majd helyett megjelentek a szervezetek, amiknek egészen más a funkciójuk. Egy szervezet nem annyit termel, amennyire szükség van, hanem amennyit el tud adni, a cél a minél nagyobb profit.

■ *A* bábosok *című regényedben ez a két formáció csap össze, egy archaikus közösség – még sámánjuk is van! – és egy modern szervezet, egy Város, illetve egy multinacionális nagyvállalat. A mű példázatként is felfogható, ezt segíti a behatárolhatatlan helyszín, a sok idegen név: Dalam, Lara, Orin. A Kövek Közössége persze megsemmisül.*
– Az emberi evolúció a kisközösségekhez illesztette az embert, abban működik optimálisan. A most létező rend nem tartható fenn, ez látszik, mert túl sokan, egyre többen vagyunk. És csak az egésszel lehet valamit kezdeni, az egész bolygóval. A fogyasztást, a kultúrát, a hiedelmeket kellene megváltoztatni, de minderre valószínűleg csak egy nagy katasztrófa után lesz lehetőség.

■ *Gondolom, a koronavírus, bármekkora katasztrófát okoz is – 2020 nyarán beszélünk, levelezünk erről –, ehhez nem elég nagyot.*
– Nem tudjuk még. Aki a jövőről nyilatkozni mer, az vagy csal, vagy hazudik. Ha ezelőtt száz évvel megkértél volna valakit, hogy jósolja meg, mi lesz a huszonegyedik század elején, képtelen lett volna rá. Eleve hiányoztak a nyelvéből az olyan szavak, mint a komputer, a tablet, az internet vagy a mobiltelefon. Mi sem ismerjük azokat a szavakat, amik ötven év múlva már a hétköznapok részei lesznek. Az lenne jó, ha most megerősödnének azok a hiedelmek, amik a mindennapi alapjövedelemmel, a bioszféra, a tengerek kíméletével, a lakáshoz, a napi élelemhez, az oktatáshoz való jogokkal kapcsolatosak. De könnyen lehet, hogy ehhez sokkal nagyobb katasztrófára lesz szükség.

■ *Honnan vetted a Kövek Közösségének életét meghatározó szabályokat?*
– Nem hiszem, hogy egy író minden gondolatával köteles elszámolni. A fejemből, meg a humánetológiai tudásomból! Az archaikus társadalmakat egyébként nem szabad idealizálni, hisz börtönök is, ahonnan nem lehet kitörni.

■ *Visszatérve a pillanatnyi lehetőségekhez: én azért maradnék Norvégiánál.*
– Éltem egy ideig Amerikában. Nem sokban különbözött Oroszországtól. Az alsó rétegek kulturálatlanok, primitívek. Nekik találták fel a tévét. Honoluluban – ott rendeztek egy kongresszust – láttam, amint egy rendőr ráüvölt egy lebzselő fiatalra: „Go home, watch TV!" A rendőr tudta ezt. Indiában jógával, meditációval kötik le a fiatal férfiakat.

■ *Máshol sporttal, főleg futballal. A tömegsport a meccsek nézését jelenti.*
– A nagy társadalmakban élő emberekben van egy csomó olyan energia, amit a kamaszkor után olyan irányba kell terelni, hogy az emberek ne borítsák fel az autókat vagy a szent teheneket az utcán. Az ember genetikai adottsága, hogy rendkívül aktív és kreatív lény, tömegtársadalmakban ezt kell valahogyan szelídíteni, lekötni, visszafogni, becsatornázni…

■ *Igaz, és tény az is, a világon mindenhol felbukkanhat egy Breivik, aki 2011-ben Oslóban és Utøya szigetén összesen hetvenhét embert ölt meg és negyvenkettőt sebesített meg, azonban nem mindegy, hogy egy nem tökéletes, de jól működő diktatúrában, vagy egy nem tökéletes, de jól működő demokráciában élek-e. Az egyikben folyamatosan veszélyben van a szabadságom, az életem, a másikban nincs. A házamban, a lakásomban, a családomban persze lehet demokrácia, bár még ez sem biztos…*

– Ne piszkáld a társadalmi rendet, és akkor mindenhol biztonságban vagy. A demokrácia vagy diktatúra kérdése csak a kulturális elit vékony rétegének olyan nagy probléma. Az emberi viselkedésevolúció kétmillió éves, mit számít néhány év diktatúra?

■ *Nem vagy te cinikus? Vagy csak elmúltál nyolcvanöt?*
– Csak ironikus voltam, és – vagy noha – már nyolcvanöt is elmúltam.

■ *Írtál egy – vagy több – utópiát is, az* Ő ott bent *2016-ban jelent meg. Valamikor a huszonegyedik század közepén játszódik: egy budapesti emulációs laborban egy emberi test szoftröntgen másolatából – az eredeti tulajdonosa persze kulturális antropológus és van egy joruba barátja – készítenek egy beszélő, halló, látó, nagyon is értelmes programot, ami megszökik és átveszi az uralmat a világ felett, afféle barátságos diktatúrát épít ki. Ez megoldás lenne, vagy csak egy lehetőség? Netán az egész regény csak jókedvű játék a mesterséges intelligenciával?*
– Nem mindegy?

■ *Nem, de akkor ne lebbentsük fel a titokzatosság függönyét… Az első szépirodalmi kötetet követte még kilenc, az utolsó épp az előbb említett* Ő ott bent. *Közben és utánuk megjelent három összefoglaló munkád, nemkülönben 2019-ben a Bukfenc és Jeromos utáni harmadik kutyádról szóló* Édes Janka. *2008-tól évente jelent meg egy könyved. Elképesztő a termékenységed! Máig nem fogytál ki a témákból?*
– Úgy gondolom, mindent, ami nekem fontos volt, megírtam. Nyolcvanöt éves kora után – 2020 májusában lettem ennyi – az ember ne tervezzen hosszú távra, mert nem biztos, hogy bejön. De ha lesz időm, energiám… Vannak feljegyzéseim.

■ *Azt mondhatjuk, hogy azért kezdtél szépirodalommal foglalkozni, mert olyasmiről is beszélni akartál, amiről a tudományos művekben nem lehet? Például magáról a tudományos életről, vagy az emberi természet „sötét oldal"-áról, ahogy a* Kannibálok *című novelláskötet alcíme mondja?*
– Ami a könyvekben megíratott, azt az író gondolja, néha.

■ *A titokzatosság függönye igen sűrű szövésű… A sötét oldal legsötétebb színeit egy novella,* A húsbolt *mutatja meg a* Kannibálok*ban. Háború van, évek óta, egy falu hentese már nem tud húst adni a helyi előkelőségeknek, akik viszont követelőznek. Végül az árvaház lakóit méri ki, amit a potentátok hallgatólagosan tudomásul vesznek. Elborzaszt, hogy az ember erre is képes, vagy rezignáltan tudomásul veszed?*
– Miért kellene az embertől elborzadnom? Te honnan szerzed az ismereteidet az emberről? Esti misékre jársz kedves öreg nénikkel?

■ *Például a te munkáidból…* A lény és az őrző *sokszínű könyv, mintha benne rejlenének a későbbiek csírái. Kilenc írás olvasható benne, az utolsó mindössze két oldal, de remek. A kötet mutatja – tudom, hogy az irodalomtörténészi énem hiedelmeit mondom – azokat az irányokat, amikbe aztán íróként elindulsz. Az egyiket nevezhetjük realistának vagy majdnem-realistának, ilyen* A hajlék *vagy a címadó írás, a későbbiek közül a* Moebius szalagja *s mindenekelőtt* A sértett. *Van a fantasztikus, netán tudományos-fantasztikus elemekkel játszó irány és van a szatirikus. Láthatóan érdekelnek az emberi torzulások, mutatja* Az ikrek, *majd például a szintén a görög mitológiához, a Pygmalion-történethez köthető* Malion és Thea, A könnyed formák tűnő szépsége *vagy a* Magány, *de akár* A sértett *is. A hiedelmeim nagyjából fedik a te hiedelmeidet?*
– Minden érdekel, ami emberi. A te hiedelmeid pedig a tiéid, az enyéim az enyémek.

■ *S köztük a roppant, jeges űr lakik…* A lény és az őrző*ben van egy olyan fejezet is,* A másik szem*, amiben a fotográfikáid látjuk, s ezeket még több más kötetben is megtaláljuk, olykor rögtön a borítón. Egy újabb tevékenység?*

– Több cikkem, sok fotóm jelent meg a Digitális Fotó Magazinban. Érdekes technikák adódnak, szívesen kísérletezem.

■ A lény és az őrző*ben olvasható* Homo Géza és családja *vérbeli szatíra. Vidámnak épp nem mondanám. Valamikor a 2000 utáni században, bár talán napjainkhoz közelebb, a budapesti állatkert főigazgatója megvalósítja régi álmát és egy ketrecben bemutatja a „Föld legveszélyesebb ragadozójának, a* Homo sapiens*-nek néhány eleven példányát", a most találkozó Gézát, Magdit és a kamasz Jóskát, akik egy családot alakítanak jó pénzért. Géza egy idő után fellázad, de csak ő. És persze hiába. Azt kell látnunk, hogy az emberek milyen jól tűrik a diktatúrát – sőt észre sem veszik, nem is érzékelik –, ha mindenük megvan az oly nehezen értelmezhető szabadságon kívül.*
– Ilyen az ember, könyörgöm! Ennek köszönheti a sikereit is. Egy biológusnak pedig nincsenek vidám gondolatai, mert gyorsan leszokik róluk. A biológia egy nagyon kemény, a fennmaradásért vívott harcról szól.

■ *Nem tűnsz olyannak, mint aki nagyon bízik a demokráciában.* A tökéletesség illata *című regényedben, amiről még majd kérdeznélek, egyenesen a „modern demokráciák illúziói"-ról esik szó, igaz, nem te beszélsz róluk, hanem az időnként megszólaló Könyv.*
– A demokrácia kis közösségekben működhet csupán. Ahol befolyásolás van, média – ott mit nevezel demokráciának? Azt, hogy négyévente néhány millió ember elmegy szavazni, miután heteken át mosták az agyát? A demokrácia olyan közegben jött létre, ahol mindenki ismert mindenkit, és mindenki ismerte az összes ármányt, árulást. Ott lehetett működtetni. És ott sem az igazságról, az igazságosságról szólt, hanem a hatalomról; mindig arról szól. Ha pedig valahol egy sokmilliós közösség jön létre, aminek a tagjai nem ismerik egymást, ott végképp a hatalomról szól, a hatalom megszerzéséről és megtartásáról. És ez a hatalom már megszaladt, az egyes ember által fel sem fogható.

■ *Ebben sok igazság van, azt is készséggel elismerem, hogy a demokrácia eleve kis testi hibával született. De az azért, mondom dacos liberális demokrataként, tényleg nem mindegy, hogy mondjuk egy tízmilliós közösség merre tart, mihez akar közelebb lenni a demokrácia–diktatúra tengelyen.*
– Az igazi diktatúrák egyetlen személyhez vannak kötve, és addig léteznek, amíg a személy. Átmeneti jelenségek. De a demokráciák is. A diktatúrák és a demokráciák váltogatják egymást. Hogy az ember melyiket szereti jobban, az meggyőzés kérdése. Ha meggyőzik, hogy neki ez vagy az a jobb, azt fogja szeretni. Nézd meg a magyar történelmet 1945-től napjainkig!

■ *Tudnék Veled vitatkozni a demokráciáról és a diktatúráról, de most a szépirodalmi műveidről beszélünk alapvetően. Így csak azt kérdezem, az, hogy házat vettetek Nógrádban, majd a pesti lakást teljesen feladva leköltöztetek Almádiba, afféle kivonulás?*
– Van tévénk, rádiónk, megyek vásárolni, felkéréseket kapok, rendszeresen pénz érkezik a számlámra valahonnan – aki így él, az nem mondhatja, hogy a társadalmon kívülre helyezte magát. Még a hajléktalanok is benne vannak valamennyire. Régen elmehettél remetének az erdőbe, ma már aligha, legalábbis Magyarországon. Engem ráadásul állandóan piszkálnak, például te is itt vagy… Nyolcvanöt felett pedig már igazán békén hagyhatna a társadalom.

■ *Igen,* A lény és az őrző *végén a* Kivezető*ben feltehetően te azt mondod feltehetően Évának, a feleségednek, ha az Emberiség keres, nem vagy itthon és nem is hívod vissza. Azért megkérdezem, hány napig bírod ki tévé, rádió, újságok, azaz hírek nélkül?*
– Ha sok dolgom van, hónapokig is, de ha nincs, napi fél-egy órát szánok a társadalom problémáira, érdekelnek. Szakmai érdeklődés.

■ *Ebben az írásban van némi derű, de* A halottember meséi *egyenesen komor. Mintegy válasz a „végső kérdések"-re: „van-e lelkünk, miért és hogyan halunk meg". Az* Őszi

kék *228. oldaláról tudhatjuk, hogy lélek nincs, amit annak gondolunk, „emberi, nyelvi konstrukció”. Hiedelem.*
– Mondj valamit, ami nem! Az emberi gondolkodás alapja a hiedelem. Az ember hiedelmeket készítő állat. Az állatok is gondolkodnak, csak képekben. Például a róka azt gondolja, hogy éhes és elkapja azt a nyulat, amelyik ott szokott szaladgálni. Amikor az ember elkezdett közösségekbe tömörülni, amikben együtt kellett elvégezni bizonyos feladatokat, az csak úgy ment, hogy a tevékenységet elemeire bontották, azaz feldarabolták a gondolatot. Te fogod a fejét, én a farkát, ő tüzet csihol – ez nagyon bonyolult, erre az állatok nem képesek. Egy csimpánz – ez az agresszív majomfaj a legközelebbi rokonunk – megtanítható arra, hogy motorbiciklit vezessen, de nem fog megállni a pirosnál. Képtelen szabályokat követni.

■ *Az ember se mindig áll meg! Simonffy András zseniális novellája a hetvenes évekből* Az igazi lecsó. *Már olyan, látszólag egyszerű kérdésben sem tudunk megegyezni, hogy hogyan kell az igazi lecsót elkészíteni…*
– Csak a természettudományok fejlesztettek ki egy módszert, amivel a hiedelmeket ellenőrizni lehet.

■ A halottember meséi *közül az első valójában nem mese, hanem filozófiai-lírai elmélkedés: „Ami az emberből tényleg létezik, és nem is múlik el belőle, az a története.” Belőle nem, de a világból igen: „Történetünk egy darabig még befolyásolhatja a világot, de lassan nyoma vész majd, és a bizonyosság, hogy voltunk, belénk záródik örökre.”* A globális elme *című kötetedben olvasható a barátod, Juhász Ferenc temetésén mondott gyászbeszéd, s két írás, ami Esterházy Péter, illetve Göncz Árpád halála után készült. Menynyire vértezhetjük fel magunkat a mások és a magunk elmúlása ellen?*
– Kell ehhez némi biológiai ismeret. A biológiai lét nem valamiféle állandóság, ahogyan a kulturális ember szeretné magát látni, hanem folyamat, kezdettel és véggel. Mindennap lefekszünk és elalszunk annak bizonyossága nélkül, hogy tényleg fel fogunk ébredni. Ezen senki nem akad ki, ami nagyon helyes. Az élet végén valami hasonló történik, és csak az számít, amit addig csináltál, megéltél. Tulajdonképp filozófiai szemléletváltás kellene.

■ *Az, hogy meghalunk, talán nevezhető bizonyosságnak.* A testről *szóló második mese részben egy boncolás szenvtelen leírása.*
– Hogy meg tudjam írni, elmentem egy bonctani tanszékre tájékozódni.

■ *Nem kísértelek volna el.*
– Érdekes nyelvet beszélnek… A professzorasszony nem azt a szót használta, hogy „boncolunk”, hanem azt, hogy „boncikálunk”. Semlegesítenek.

■ *„Minden részletet ismerünk már, csak azt nem tudjuk, mire jó az egész” – mondja a mesemondód. Neked mi a válaszod? Tudom, olvassam el az* Íme, az ember *című könyved* Ki vagy? Honnan jössz? Hová mész? *alfejezetét, ami ráadásul meg is szólít engem, az olvasót…*
– Úgy tűnik, elfelejtetted, hogy az irodalmi műveknek több szerzőjük van: az egyik, akinek a neve a könyvre van írva és az olvasó. Az író dolga, hogy felpiszkálja az olvasó fantáziáját, aki így érdekes gondolatokhoz juthat el. Akinek nem támadnak izgalmas gondolatai egy mű kapcsán, az vagy rossz – nem neki való vagy tényleg ócska – könyvet olvas, vagy képtelen az alkotásra, és jobban teszi, ha felhagy a komoly regényekkel és csak lektűrökkel meg tévésorozatokkal szórakoztatja magát, azokhoz nem kell se fantázia, se kreativitás. Te most velem akarsz valamiféle véleményt mondatni az én műveimről. Ha valami nem tetszik vagy szerinted rossz, meg lehet írni, ha tetszik és szerinted jó, azt is, de az író már befejezte a művét, nagyon snassz lenne, ha neki kéne magyarázni őket.

■ *De most nem én elemzem a műveidet, sőt, nem is azt kívánom, hogy te magyarázd őket, csak kíváncsi vagyok velük kapcsolatban erre-arra! Meg úgyis folyton elkanyarodunk, amit én egyáltalán nem bánok… A kötet címadó novellája, mondjuk, parabola. De nevezhetjük példázatnak is… A lény, amelyik „egy alacsony dombon állt", a kisváros közelében, egy hársfa, az őrző pedig, „egy ötven körüli, hosszú, vörhenyes hajú és nagy szakállú férfi", bizonyos Jakab, hajléktalan. Őrzi a fát. Amit ki akarnak vágni, plébános, polgármester teljes, ökumenikus egyetértésben. És ha ők akarnak valamit, az úgy lesz.*
– Az egész bolygón ez történik. Kell a fa, kell a terület, legelőnek, házhelynek, miegyébnek.

■ *Ebben az írásban egész ellágyul a hangod. Jakab beszél a fához: „Azután az is kérdés, hogy te tudsz-e valakiről gondoskodni? Mint én rólad, rólam meg a Juli. Ez ám nagyon fontos az életben. Az, hogy van valaki, akinek fontos, amit csinálunk." Te szereted ezt a „mihaszna, csavargó Jakab"-ot, ahogy a plébános nevezi! Ahogy szereted a növényeket, az állatokat és olykor az embereket.*
– Ez baj?

■ A lény és az őrző *című könyvedet az édesapád emlékének ajánlottad. Mikor hatéves voltál, ő vitt el az erdélyi fenyvesekbe, amik ott vannak a novellád mögött.*
– Nagyon szerettem. Az volt a nevelési elve, hogy maximális szabadságot biztosít mindenben, sőt beszámolnom sem kellett semmiről, mindezért nagyon hálás vagyok neki. Tarthattam ötven akváriumot a lakásban, és akkor sem haragudott, amikor majdnem leégett a konyha. Nagyon szerettük egymást.

■ *Megnyugtatlak, nem foglak minden egyes művedről ilyen részletesen kérdezgetni, némelyikről beszéltünk is már, de azért akad még néhány kérdésem. Itt van például a* Moebius szalagja. *Arról szól – tudom, hiedelem! – hogy a családunk története, ha akarjuk, ha nem, meghatároz bennünket. Egy idős asszony beszél benne a fiának – korábban sosem beszélgettek. Ez az írás azért is különleges, mert az anya szólama nyelvileg rendkívül kidolgozott, egyedi. Olyan, mintha magnóról írtál volna le egy valóban létező szöveget.*
– Ezek szerint tetszett!

■ *Tetszett, persze, de honnan van a szöveg? Mondhatod, hogy már nem emlékszel…*
– Mégis mire gondolsz? Másoltam, loptam, megajándékoztak vele? Fiatalkoromban Gödöllőn ilyen emberek között éltem, ezekből állott a családom, ismerem a nyelvüket.

■ A sértett *is, amit már említettem, a gyerekkor, a kamaszkor erejét mutatja. Haás Dániel kertész még gyerekként a '45 utáni új világ minden szörnyűségét megtapasztalja s felnőttként személyükben is gyűlöli, aki valamilyen módon az új rendszerhez kötődik. Gyűlöli azt is, aki barátként közeledne hozzá. Találkoztál ilyen emberekkel, bármelyik oldalon?*
– Rengeteggel.

■ *A* Marci, a beszélő kutya *roppant mulatságos – igaz, korántsem felhőtlen – szatíra a tudományos életről. Kertész Zsolt biológus, a Közös Őseink Kognitív Elmetudományi Tanszék, azaz a Köketan munkatársaként kikísérletezi a beszélő kutyát. Pillanatokon belül menekülniük kell, sőt szegény Marci nagyon rosszul végzi… Gondolom, a szakmabeliektől kaptál hideget-meleget.*
– A szakma nem olvas szépirodalmat.

■ *De ez róla szól!*
– A szakma olyan, amilyennek ebben a könyvben leírtam. Arról sehol nincs szó, hogy bárki szépirodalmat olvasna. Egyszerűen nincs idő rá. Ahogy mondtam: napi tizenkét-tizenhat órát kell kőkeményen dolgozni. Ha valaki valamit olvas, az szak-

könyv vagy szakfolyóirat. Az én életemből is kimaradt negyven év! Ha mégis keresnek valami pihentetőt, akkor lektűrt. Egészen kivételes, hogy valaki fajsúlyos műveket vesz kézbe.

■ *Pedig meg akartam kérdezni, hány ellenséget szerzett – a nyilván már meglévők mellé.*
– Egyet sem, mert tényleg nem olvasták. Akik pedig mégis, azok egy kutyás történetet láttak benne, nem szatírát. A szakmán kívüliek közül persze sokan kézbe vették.

■ *Vérbeli szatíra* A csoda *is a* Kannibálok*ban. A Duna egy harmincméteres szakaszon eltűnik. Leírod, hogy reagál erre az Ősmagyar Párt elnöke, a média, a miniszterelnök, az Akadémia elnöke és főtitkára, a folyóval ellentétben miként csapnak magasra a mindenkori számítás, a pénzéhség, az irigység, a féltékenység és az impotencia hullámai… Ezért sem esett bántódásod?*
– Mégis, mit gondolsz, ezekben a körökben kit érdekel az irodalom?

■ *Okozott nehézségeket a pályádon, hogy nem szabályos tudós vagy? Bár az* Őszi kék *ismeretében ez naiv kérdés…*
– Csak azokat okozott. Kezdve attól, hogy rövidnadrágos egyetemi oktató voltam. Ezt az ELTE igencsak rosszul viselte. De nyáron nagyon meleg van.

■ *Nem tűrted őket rosszul, legalábbis a kezdetben?*
– Nem örültem nekik, ma sem örülök. De nem ezek határozzák meg a világhoz való viszonyomat. A nehézségeket az ember megoldja, túllép rajtuk. És ha valamit, amit mondok vagy teszek, nem értenek meg vagy nem fogadnak el, az az én számomra már rég természetes.

■ *Rendes, jóravaló emberek a regénybeli tanszék munkatársai – egyet kivéve –, bár igen gyarlók, roppant hiúak például arra, hogy egy cikk szerzői közt hányadik helyen szerepelnek… (Itt megjegyezném, hogy a* Hiedelmeink *borítóján Tóth Balázs neve áll elöl, a tiéd csak második.) Zsoltot már a legelső alkalommal így fogadja egy idősebb kollégája, amikor bevallja neki, hogy kutató szeretne lenni: „Kutató?! Itt mindenki pénz, pozíció és hatalom után kutat, jó helyen jársz, csak légy kellően óvatos!”*
– Mindegyik szereplő ismeri a szakmáját! Csak gyarló. A társadalom azt nem érti, hogy a tudomány felkent papjai ugyanolyan emberek, hatalmi igényekkel, birtoklásvággyal, érzelmekkel, mint bárki más. A csalás, lopás, árulás ugyanúgy jelen van ebben a közegben, mint a politikáében vagy a gazdaságéban. Az emberek azt is képzelik, hogy a tudósok mind okosak. Ez sem igaz. Nyilván akadnak kiemelkedő képességűek, de hülyék is számosan. Balázs egyébként kitűnő szerzőtárs volt, amikor leadtuk a kéziratot, a szerkesztő nem tudta megmondani, melyik fejezetet írtam én és melyiket Balázs.

■ *A regény zárlatából az is kiderül, hogy bizonyos emberek teljesen érzéketlenek akár az elképesztő tudományos szenzációra is: a beszélő kutyát simán elpusztítják, még zavarja is őket, mert – ha már beszél – sokat dumál.*
– Szerintem a könyv a legtermészetesebben fejeződik be. Én hamar elkezdtem a tudománynépszerűsítést. A hiedelem a kulcsszó itt is. Nem igazságokat fedezünk fel, amik aztán egész életünkben szolgálnak minket. Hiedelmeink vannak. Egy gondolat soha nem írja le a valóságot pontosan. De átveszik, faragják, torzítják, simogatják, netán még kontrollálják is. Azonban egy álláspont nem a valóság precíz leírása, hanem pillanatnyi vélemény. Hiedelem. A tudomány is – már ami valóban tudomány, mert a bölcsészet nem az – hiedelmek tárháza, csak a módszer révén igyekszünk őket minél jobban megtisztítani a rárakódott szennyeződésektől. A világról való tudásunk is különböző hiedelmekben van elrejtve. Ezek megváltozása évszázadokba telik. Az isteni teremtésben is sokáig hittünk, nem kevesen ma is hisznek. A többször emlegetett kis közösségekben a kultúra egységes volt. Amikor túl nagy lesz a népesség – József Attila még kétmilliárdról beszélt, ma már nyolcmilliárdan

vagyunk –, megszűnnek a kis közösségek, sokféle, akár ellentétes hiedelem létezik egymás mellett, gondoljunk a vallásos természettudósokra.

■ *Vallás: a legmeglepőbb könyved – soroljuk a realista vonalhoz, bár időnként megszólal benne a Könyv maga –* A tökéletesség illata. *Az nem következett semmiből, hogy Avilai Szent Terézről fogsz írni. Vagy következett?*
– Véletlenül el tudom mondani a pontos keletkezéstörténetét. Minden művemnek van, de erre emlékszem is. Amikor a Belgrád rakparton laktunk, egy időben kettőkor ebédeltem és közben meghallgattam a Kossuthon a katolikus egyház félóráját. Roppant hasznos információkhoz jutottam a turizmus káros hatásairól vagy arról, hogy a Távol-Keleten vásárolt kisebb szobrokban ártó szellemek rejtőznek, amiktől persze könnyen meg lehet szabadulni, ha bevisszük őket a plébániára és ott megszentelik őket. Egyszer Szent Terézről volt szó: amit elhatározott, azt akkor is megcsinálta, ha a józan ész szerint lehetetlennek tűnt. Akkoriban olvastam Steve Jobs életrajzát, aki a munkatársai szerint az Apple elnökeként képes volt arra, hogy végrehajthatatlannak tűnő feladatokat adjon, amikből mindig lett valami, noha eleinte megoldhatatlanoknak tűntek. Ez a két személyiség…

■ *…akik egymással nem feltétlenül tudtak volna elbeszélgetni…*
– …tudott valami olyat, ami az emberiség történetében roppant hasznos. Eleinte azt gondoltam, mindkettejüket felléptetem egy műben, de rájöttem, ez meghaladja a képességeimet.

■ *Jó lett volna pedig…*
– Közben elkezdtem Terézről olvasni. Bizonyos, róla szóló inkvizíciós iratok csak az 1980-as években váltak kutathatókká. Kiderült belőlük, nem volt olyan szelíd és megalázkodó, mint addig gondolták. Annak idején tőle is kértek önéletrajzot, aminek egyrészt őszintének kellett lennie, hisz mindent tudtak róla, másrészt nem ingerelhette a magas inkvizíciót. Akkoriban a nőket lenézték, ő félig még zsidó is volt – de fantasztikus ügyességgel mindig elkerülte a veszélyes konfrontációkat, hatalmas támogatókat szerzett és létrehozott majdnem húsz új típusú zárdát! Rendkívüli ember volt.

■ *Lenyűgözött?*
– Teljes mértékben!

■ *A regényedben fogadja őt egy tekintélyes teológus, Pedro atya, aki arról beszél, hogy Isten felfoghatatlan az emberi elme számára: „Mindenki annyit ért meg belőle, amennyi testi, lelki adottságaiból adatik.” Teréz rájön, hogy Isten konstrukció, ahogy a Sátán, a pokol, sőt a bűn is. Azaz hiedelem.*
– Hát nem az? Minden az. Hiedelmekkel közelítünk a valósághoz. De ha ezt tudomásul veszed, tudsz létezni benne, sőt még közel is kerülhetsz hozzá. És a hiedelmeket lehet kontrollálni!

■ *Nem lehet, hogy az is hiedelem, hogy minden hiedelem? De ebbe most ne menjünk bele, pláne, hogy nem jegyzeteltem ki a* Hiedelmek *című könyveteket! Mindenesetre Karinthy azt mondta, egyik legzseniálisabb írásában, hogy minden másképp van.*
– Szerette a logikai játékokat, mint te is.

■ *A* Kisfiam, Ikarosz *nevezhető disztópiának, de talán még jobban illik rá, hogy filozófiai regény. Összegző mű, afféle finálé, bár még három könyv követi, ezért is hagytam utoljára. Finálé egyébként nem csak egy opera legvégén lehet, az előző felvonásokat is le kell zárni valahogy… Különlegesen fontosnak érzed te is, az* Őszi kék*ben azt mondod róla, hogy a kedvenc saját műved, és büszkén idézed a ’90-ben született antropológus és író, Vonnák Diána elismerő kritikáját a* Narancs*ból: „Csányi regénye mítosz, utópia és realista ábrázolás elképesztően egyedi szőttese…” Te is összegzésnek szántad?*

– Mindig törtem a fejem, miről akarok beszélni, és azt milyen típusú, műfajú műben lehet a legjobban megtenni. A háromkötetes családregény aligha az én műfajom. Nekem a legjobban valami absztrakció felel meg, amiben nem kötnek a valóság törvényei. Persze az absztrakciónak is gazdagnak kell lenni. Kerényi Károly könyvét olvasgatva úgy éreztem, hogy ezt az ókori világot megidézve el tudom mondani, amit szeretnék, amit a világról tudok és amit szerintem tudni érdemes.

■ *Miért épp Daidalosz és Ikarosz, akikről Kerényi csak pár mondatban szól itt-ott?*
– Sok görög van ebben a történetben Kerényitől, még egy mézbe fúlt és feléleszteett gyerek is… Ő Glaukosz, Minósz király fia, belőle lesz Ráció. Az európai kultúra a görögökkel kezdődött.

■ *Az európai kultúra bölcsője talán tényleg ott ringott, hogy ezt a szép képet használjam. Az emberi kultúráé másutt, sőt nem is bölcsője volt, hanem bölcsői…*
– Egyetértek.

■ *Szerb Antal azt írja* A világirodalom története *elején, hogy a görög az első „emberszabású" kultúra.*
– Lehet benne lubickolni.

■ *Ez a lubickolás érezhető a regényben. Mitológiai vagy inkább a mitológiából kinövő történet, ami csak a huszonegyedik században születhetett meg. Sorra felbukkannak benne a ma élő emberek, a mai emberiség problémái, a szereplők beszélnek róluk – felbukkannak persze a műveid többségében is.*
– Igyekeztem az időt megszüntetni, minden előfordulhat, ami tegnap volt, ma van. Engem az emberi gondolkodás alakulása is foglalkoztat. Miért épp akkor jelent meg egy gondolat, miért épp akkor találtak fel valamit, amikor megjelent, amikor feltalálták. A görögök szinte mindent elképzeltek, ami a fénykorukat követő két és fél évezredben megjelent. Vajon ez előttük is így volt? Vagy tényleg velük kezdődött? Mindennek megválaszolásához én keveset tudok. Úgy képzelem, hogy amikor az evolúció során az ember elért egy bizonyos szintet, például már tudott beszélni, akkor rendkívül gyorsan megjelentek a kultúra struktúrái.

■ *A regényed tartható nevelődési regénynek is, de a leginkább talán mégis hanyatlástörténet. A legelején, még a* Tartalom *előtt van egy lírai összefoglaló: „…a ligetekből elviselhetetlen nagyvárosok lettek és a kentaurok kihaltak." És a megoldást még Isten sem tudja. Csak remélhetjük, irracionális módon, hogy Ikarosz és szerelme, Melissza megmenekülnek.*
– Nevelődési regénynek nem mondanám, inkább apa–fiú történetnek. Az emberi kultúráknak az lenne a feladatuk, hogy a kezdetben mindenkiben meglévő, veleszületett kreativitást keretbe foglalják és kibontakoztassák. Ennek általában az ellenkezője történik, az iskolák, ha nem is mindenhol, tönkreteszik a gyereket. A jelen egyik legfőbb problémája, hogy a legtöbb ember nem tudja, mi a dolga, miképpen is tartozik ő a nagy egészhez. Gyakran munkát sem kapnak és enniük sincs mit. Amíg kis közösségek, kis társadalmak voltak, addig lehetett tudni, kinek mi a feladata. Ami most zajlik, aminek részei vagyunk, hatalmas kísérlet: elpusztul-e az emberiség, elpusztítja-e magát, vagy talál-e egy újabb nagy egészet, aminek a részeit is megtalálja. Ez nem tíz-húsz, sőt nem is száz év alatt dől el. Majd úgy ezer év múlva vissza lehet tekinteni, sikerült-e. Már ha lesznek, akik visszatekintsenek.

■ *Van egy érdekes beszélgetés Daidalosz és a megszemélyesített, igencsak taszító Ráció – Racika – között a Labirintosz közepére képzelt paloták kapcsán. Daidalosz művészként tágas, nyitott, kertekkel, ligetekkel övezett épületeket képzel el, Racika azonban szigorúan a logika szabályai szerint gondolkodik, ennek jegyében magas házakat lát sok emelettel, apró lakásokkal. Daidalosz tiltakozik, ilyen városokban nem érdemes élni, dolgozni,*

alkotni. „Ki akarja, hogy ez a tömeg éljen és alkosson? Dolgozniuk kell… A tárgyakat meg majd megvehetik a szépen berendezett, tágas vásárlópalotákban.”
– Csak ismételni tudom magam. Az emberi természetet az evolúció kis, archaikus társadalmakhoz méretezte. Sokszor előfordult az evolúció során, hogy egy genetikai konstrukció előnytelenné vált. Ilyenkor a faj vagy kihalt, vagy alkalmazkodott. Ma sokan tíz-, húsz-, lassan harmincmilliós nagyvárosokban élnek, elképesztően magas felhőkarcolókban. Az elővárosok lakosságával együtt Londonban tizennyolc millióan, New Yorkban huszonnégy millióan, Párizsban tizenhat millióan, Pekingben huszonhárom millióan, a most sokat emlegetett Vuhanban tizenkilenc millióan. Ezt a rengeteg és egyre több embert el kell – kellene – látni munkával, étellel, funkcióval. Amit fejlődésnek gondolunk, az ennek a kényszere. Az ember képes kultúrát létrehozni, de szabályozni már nemigen tudja. A racionalitás, a technológia, ahogy mondtam, csak a *hogyan?* kérdésére ad választ, a *miért?* kérdésére nem. Az ősi kultúrák adtak. Azt, hogy élünk, vagyunk, létezünk és ez a legfontosabb. A rációnak fontos szerepe van, de ha csak hogyanok és csak a rájuk adott válaszok léteznek, felborul az egyensúly, a racionalitás lesz a cél, holott csak eszköz, hisz az embernek érzelmei is vannak. A miértek sokkal fontosabbak.

■ *A regény végén felborul a racionális rend, gyújtogatnak, meg akarják erőszakolni Melisszát. És nem lesz rend! Ez a felfordulást, káoszt valós veszélynek érzed?*
– Nézel tévét? Olvasol újságot?

■ *Ikaroszt egy kentaur nevelte, Örny… Tényleg, hogy kell kiejteni a nevét?*
– I-vel: *Örni*. Kentaur nyelven így hangzik, sajnálom.

■ *Egy elejtett mondatból kiderül, hogy* A lény és az őrző *Örny meséje, azaz te vagy Örny, legalábbis ebben a mondatban azonosítod magad vele – azt most ne is emlegessük, hogy Ikarosz* A kentaur kultúrá*t olvasgatja. Voltak kentaurok a családban?*
– Számtalan kentaur akad az őseim és legfőképp a barátaim között, igen.

■ *Biztos voltam benne! Tudsz azért agresszív lenni, kiabálni, csapkodni? Van rá példa?*
– Rengeteg példát mondhatnék, de nem sorolom őket.

■ *A címbeli megszólítást elsősorban nyilván Daidalosz használja, de őt is így szólítja félálmában valamiféle isten. Te is így hívtad a fiadat?*
– Ma is így hívom. De megkérdeztem, nem zavarja-e.

■ *Szeretsz magyarázni, nem? Különben már rég kidobtál volna…*
– Értelmes hallgatónak, vagy legalább az arra hasonlítónak, igen.

■ *A kertészkedés nyilván megnyugtat.*
– Jólesik egy kis fizikai munkát végezni. És közben gondolkodni.

■ *A* Kisfiam, Ikarosz*ban többször felmerül a kérdés, mi az élet értelme. A végén aztán kiderül, hogy semmi. Nincs.*
– Olvass pontosan! A végén az áll, hogy az életnek értelme nincsen, de van gyönyörűsége. Ez a véleményem nekem is. ■■■

D. Magyari Imre (1955): tanár, újságíró, irodalmár. Kilenc könyve jelent meg. Megjelenés előtt álló kötetei: *Athén* (második, átdolgozott kiadás), *Kérdéses könyv (negyven év beszélgetéseiből), A magyarországi cigányság irodalma* (e témából PhD-fokozatot is szerzett).